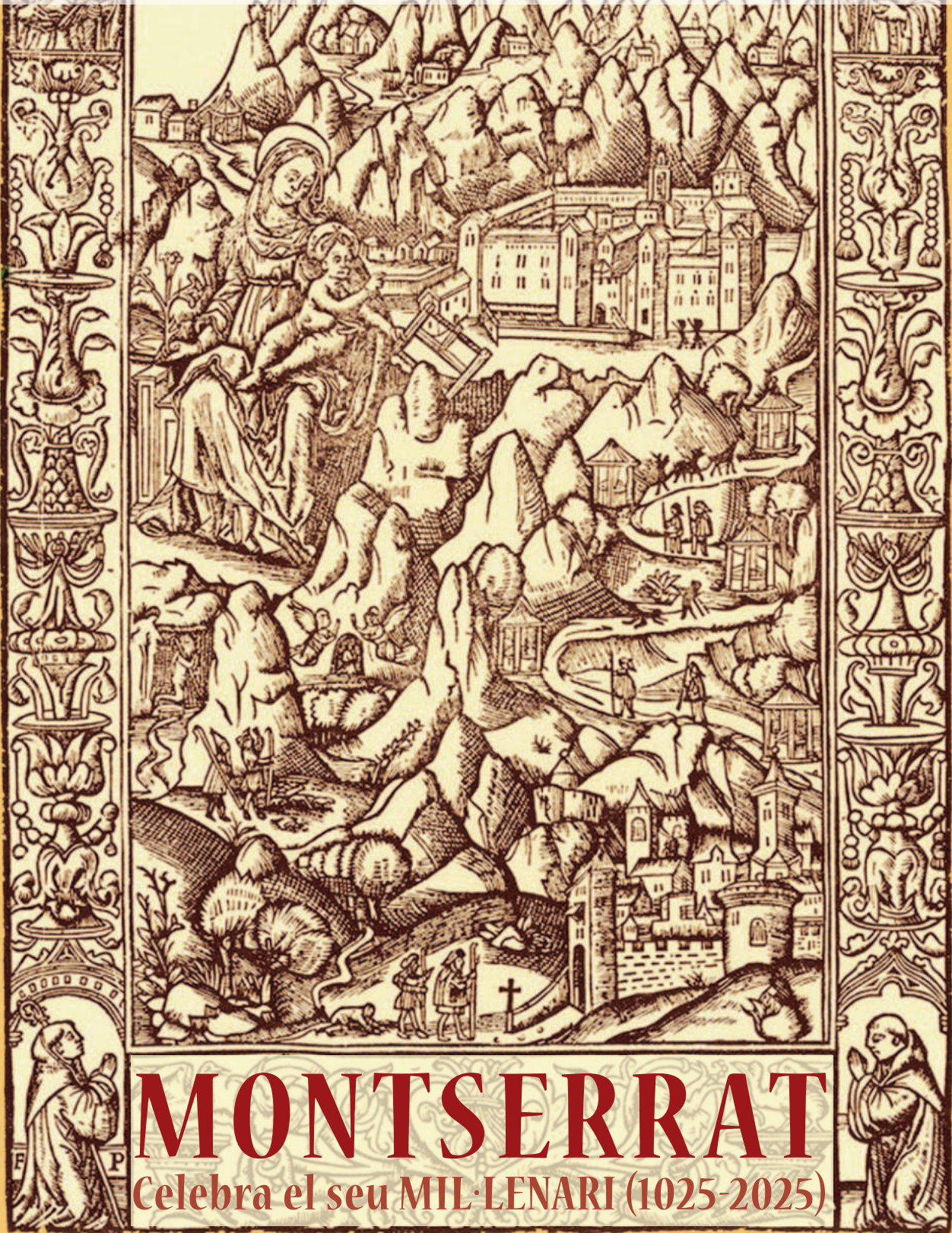

CARTULARI de la Catalunya Comtal

PORTAVEU DE
L'INSTITUT D'ESTUDIS HISTÒRICS MEDIEVALS DE CATALUNYA

BARCELONA, juny de 2025 - NÚMERO 52

MONTSERRAT

Celebra el seu MIL·LENARI (1025-2025)

AQUESTA PUBLICACIÓ ES DISTRIBUEIX ALS CENTRES OFICIALS I CULTURALS DEL NOSTRE PAÍS I A L'ESTRANGER

RELACIÓ DELS CASALS CATALANS QUE REBEN EL CARTULARI DE L'INSTITUT

ESPANYA:

- Associació Espai Catalunya Topalekua- Sant Sebastià - Donostia.
- Cercle Català d'Araba. - Gazteiz-Vitoria.
- Cercle Català de Madrid - Madrid.
- Casa Catalana de Saragossa - Saragossa.
- Casa de Catalunya de Sevilla - Sevilla.
- Casal Català de Tenerife - Adeje (Tenerife).
- Fundació Carles Salvador - Benassal - Castelló

EUROPA:

ALEMANYA:

- Centre Català de Munic.- München.
- Associació Catalana d'Hamburg "El Pont Blau".

AUSTRIA:

- Casal Català de Viena - Viena.

BELGICA:

- Casal Català de Brussel·les - Etteerbeek - Tevueren.
- Casa de la República. - Waterloo.

FRANÇA:

- Cercle Català de Marsella - Marseille.
- Casal Català de Tolosa de Llenguadoc - Toulouse.
- Casal de Catalunya de París - París.
- Centre Cultural Català de Perpinyà - Casal Jaume I - Perpinyà.
- Casal Català de Grenoble - Grenoble.
- Centre Català d'Occitània - Samazan.
- Casal Català de Nantes "Tirant lo Blanc" - Nantes.

ITÀLIA:

- Associació Catalans a Roma - Roma.

LUXEMBURG:

- Centre Català de Luxemburg - Luxemburg.

SUÈCIA:

- Les Quatre Barres d'Estocolm - Stockhom.

SUÏSSA:

- Centre Català de Lausana - Lausanne.
- Casal Català de Zurich - Zurich.
- Centre Català de Basilea - Birsfelden.

RESTO DEL MÓN:

ARGENTINA:

- Associació Catalana de Socors Mutus "Montepio de Montserrat" - Buenos Aires.
- Casal Català de Bahía Blanca - Bahía Blanca.
- Casal de Catalunya de Buenos Aires - Buenos Aires.
- Les Quatre Barres Castelar - Castelar - Buenos Aires.
- Centre Català de Mendoza - Mendoza.
- Centre Català de Rosario - Rosario.
- Centre Català de Venado Tuerto - Venado Tuerto, Santa Fe.
- Casal Català de Mar del Plata.
- Casal de Catalunya de Santa Fe.
- Casal Català de Córdoba - Córdoba.
- Casal dels Països Catalans de la Plata - La Plata.
- Casal de Catalunya de Paraná - Paraná, Entre Ríos.
- Centre Català de Capitán Sarmiento - Capitán Sarmiento.

BRASIL:

- Associação Cultural Catalonia - São Paulo-SP.

CANADÀ:

- Casal Català de Vancouver - Burnaby, BC
- Casal dels Països Catalans de Toronto - Toronto, ON

COLÒMBIA:

- Comunitat Catalana de Colòmbia - Santa Fe de Bogotà, DC.

COSTA RICA:

- Casal Català de Costa Rica - San José.

CUBA:

- Societat de Beneficència de Naturals i Descendents de Catalunya - La Habana.

EL SALVADOR:

- Casal Català d'El Salvador - El Salvador.

EQUADOR:

- Casal Català de Quito - Quito
- Casal Català de Guayaquil
- Casal Català "Jorge Butinà" - Cuenca.

JAPÓ:

- Centre Català de Kansai - Osaka.
- Casal Català Tokyo - Tòquio

MÈXIC:

- Orfeó Català de Mèxic, A.C. México D.F.
- Casal Català de la Península del Yucatán - Mèrida, YU.

PARAGUAI:

- Centre Català d'Asunción - Asunción.

URUGUAI:

- Casal Català de Montevideo - Montevideo.

VENEÇUELA:

- Centre Català de Caracas - Caracas.

XILE:

- Centre Català de Santiago de Xile - Santiago de Xile.

Aquest CARTULARI és el portaveu de l'Institut, de publicació semestral. És una entitat convenientment legalitzada i domiciliada al Cap i Casal de Catalunya, i que té per finalitat aplegar als afeccionats a la història medieval de Catalunya i altres activitats del nostre País.

Jaume Bertomeu
Editor

Lluïsa Goberna
Directora

Carles Aparicio
Consell de Redacció

Manel Esteban
Coordinador de
visites culturals

Redactors i Col·laboradors:

Joan Andrés
Carles Aparicio
Joan Bosch
Bartomeu Bioque
Elia Carrascal
Armand Esteso
Toni Font
Maribel Gallén
Bruno García
Àngel Gordon
Glòria Jara
Jaume Martell
Eliseu Massana
Eric Mir
Robert Porta
Manel Punsola
Nati Regàs
Lluís Roldán
Manel Tosca

Maquetació i Disseny

Lluïsa Goberna

Corrector:

Joan Anton Font

Webmaster:

David Ballesteros

Redacció i

Administració:

Casanova, 43,
Esc. Dret. Entl. 3r.
08011 BARCELONA
Tel. 667 760 309

E-mail:

institut@cartulari.cat
estament@cartulari.cat
www.cartulari.cat

Capçalera:

Copy-Art-Institut.

Impressió:

Copyluz

Dipòsit Legal:

B-51863-01

Els articles signats són de la sola responsabilitat de l'autor i l'equip del Cartulari no necessàriament ha d'estar d'acord amb el contingut dels mateixos.

EDITORIAL

Des de l'últim editorial han passat esdeveniments no gaire favorables, que ens porten a reflexionar. Entre d'altres, les activitats irresponsables del president Trump, que estan afectant a tots els països del món i que ja apuntàvem en l'anterior editorial; la seva elecció com una involució. Les seves últimes decisions ens ho ratifiquen.

Posteriorment, un altre fet que ens va commocionar va ser la caiguda de la xarxa elèctrica i les comunicacions, que van deixar sense llum i internet durant varies hores a tota la població. Amb aquesta sobtada aturada, que no s'esperava ningú, es va fer palès la nostra dependència de la tecnologia. El fet de quedar-nos incomunicats, sense poder parlar amb familiars i amics, va ser un hàndicap en la nostra vida diària. En l'àmbit de feina, administracions, empreses, comerços, va quedar tot el país aturat en un sentit literal. Quan falla la tecnologia ens convertim en éssers vulnerables. Depenem massa d'ella i potser hauríem de fer la reflexió que, tal com anem, no és la forma més intel·ligent de funcionar.

La tecnologia hauria de servir per ajudar-nos a fer la vida més fàcil, i que els tràmits en tots els àmbits fossin més àgils i fàcils de portar a terme, però malauradament en moltes ocasions no és així, sinó al contrari, ens la fa més difícil i ens la complica, i com sempre la responsabilitat de què funcioni bé i serveixi al nostre benestar és nostra.

Per això està bé que una part del jovent, encara que sigui poc, es plantegi de viure d'una altra forma, amb altres alternatives més naturals, com s'exposa en l'article del Cartulari "Mètodes alternatius per viure". En altres èpoques s'ha intentat fer, amb més o menys èxit, però molt sovint surten conflictes difícils de superar, potser perquè els éssers humans som massa complicats. Però val la pena d'anar intentant viure en una societat més equilibrada i sense danyar el planeta.

D'altra part, també està en qüestió la continuïtat de l'església tal com la coneixem i com aniran els esdeveniments. Això també és un enigma com tants d'altres que té la nostra societat. En aquest context de la religiositat en aquest Cartulari veureu l'article "Montserrat mil anys d'història". Encara que la muntanya per als catalans va més enllà de les creences religioses de cadascú. Montserrat és un emblema, un símbol de la catalanitat per a tots nosaltres.

I un fet a remarcar, és que la nostra revista en aquest número 52 és el de més pàgines, en total 120, editat fins ara.

Lluïsa Goberna

SUMARI

Portada. Lam. 2, Lectionarium Sanctorale, Montserrat, 1524 fol. CCCXXXVI J. Rosenbach. **Pàg. 1**

Casals Catalans. D'arreu del món **Pàg. 2**

Editorial. Redacció i administració **Pàg. 3**

Ressenya d'activitats **Pàg. 5**

Calaf, Sant Ramon, Pujalt i Montfalcó Murallat, indrets a descobrir **Pàg. 14**

Sallent, pionera de la Revolució Industrial a Catalunya **Pàg. 48**

Monestir de Valldonzella, una joia del Modernisme català **Pàg. 92**

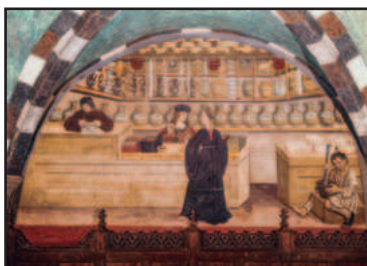
Museu del perfum, Fundació Planas Giralt **Pàg. 104**

Dinar Nadalenc. Presentació Cartulari 51 **Pàg. 116**

Cal recordar... la Historia **Pàg. 118**

L'Especier o Apotecari medieval **Pàg. 6**

Els primers documents de la Corona d'Aragó que esmenten un professional anomenat especier o especiaire (en els redactats en català)...

El Mercader baix-medieval **Pàg. 38**

Quan s'intenta fer una perspectiva general o prosopogràfica de l'Edat Mitjana i les seves transformacions, sovint es parla de la figura del mercader...

El Convent de Sant Francesc de Montblanc **Pàg. 62**

El convent de Sant Francesc de Montblanc es va establir fora de les muralles i al costat del camí ral, una mica abans de 1238,...

Montserrat, Mil anys d'història **Pàg. 70**

Però abans d'arribar-hi vam fer una breu parada per poder veure la monumental escultura del "Timbaler del Bruc", obra de Frederic Marès...

El Castell de Montagut **Pàg. 86**

Mai és prou tard per descobrir el passat dels nostres avantpassats i del territori on vivim. Un exemple és el castell que hi ha en el pic de Montagut,...

La meva barraca **Pàg. 100**

Imagina que ets un pagès a mitjan segle XIX, que treballas una vinya entre Cantallops i Ordal, al terme de Subirats. Vius en una de les cases...

Mètodes alternatius per viure **Pàg. 112**

El següent treball tracta de fer una petita aproximació a les alternatives que han sortit aquests últims anys per viure fora del sistema,...

RESSENYA D'ACTIVITATS

16 i 17 de novembre de 2024

Sortida cultural a **Calaf, Sant Ramon, Pujalt i Montfalcó Murallat**. Hospedatge a l'**Hostal Jaumet** de Torà.

14 de desembre de 2024

Es va celebrar el **Dinar Nadalenc** i presentació del **Cartulari** número 51. L'esdeveniment va tenir lloc a l'**Hotel 45 Times Barcelona**.

1 de febrer de 2025

Sortida cultural a Sallent. Dinar al **Restaurant Mas de la Sala** de Sallent.

8 de març de 2025

Visita cultural al **Monestir de Valldonzella** a Barcelona. Dinar al **Restaurant Racó d'Àngel**.

29 i 30 de març de 2025

Sortida cultural a **Montserrat, Collbató, Monistrol**. Hospedatge a l'**Hotel Abat Cisneros de Montserrat**.

10, 11 i 12 de maig de 2025

Sortida cultural a **Aigües Mortes** (França). Hospedatge a l'**Hotel Ibis Alès Centre** de Alès.

21 de juny de 2025

Visita cultural a la **Casa Museu Nuria Pla-Fundació Ramon Pla** a Barcelona i posterior dinar.

El reportatge de la sortida a Aigües Mortes i la visita a la casa Museu Nuria Pla, sortiran editats en el proper Cartulari núm. 53

Tot l'equip del CARTULARI us desitgem un BON ESTIU!

Feu una Subscripció a la revista Cartulari i per només rebéreu els dos exemplars que s'editen semestralment

**15€
l'any**

Si esteu interessats a posar publicitat a la nostra revista, truqueu al telèfon que surt més baix i us informarem en tot el que necessiteu.

Si truqueu i dieu que heu vist aquesta informació, tindreu un preu especial

Tant per la subscripció com per la publicitat el telèfon i e-mail de contacte:
667 760 309 - institut@cartulari.cat

L'ESPECIER APOTECARI MEDIEVAL

Un "quid pro quo" de l'apotecari envia un home a l'altre barri (refrany)

Metge i apotecari. Marsilius Ficinus, Florència (1508)

Joan Bosch
Biòleg

L'INICI DE LA PROFESSIÓ

Els primers documents de la Corona d'Aragó que esmenten un professional anomenat especier o especiaire (en els redactats en català) o apothecarius (en els redactats en llatí) són del segle XIII, el del ressorgiment de les ciutats. Per tant, aquests noms són sinònims i designen la persona que practica l'art de l'especieria o apotecaria (derivat del mot llatí apothēca: magatzem, botiga).

ric II del Sacre Imperi. Aquesta disposició prohibeix als metges (físics) elaborar i vendre medicaments, només prescriure'ls, i regula l'obertura i el negoci de les apotecaries on un professional amb coneixements produiria i vendria substàncies medicamentoses. Així, el treball en un establiment amb permís, subjecte a normes oficials i inspeccionat per les autoritats competents, era un aspecte important que diferenciava el comerciant seriós, l'especier, del xarlatà de pas o del remeier que també produïen i venien productes medicinals.

A finals del segle XVIII, els especiers o apotecaris són reemplaçats progressivament pels titulats en farmàcia, els farmacèutics, perquè l'autoritat pública exigí que l'elaboració i dispensació de medicaments requeria estudis universitaris. Açò va trencar l'estructura gremial d'aquells artistes i va permetre exercir en tot l'Estat a aquests especialistes de la salut.

UN ARTESÀ I COMERCIANT POLIFACÈTIC

L'apotecaria, una de les escenes de la vida comercial (Castell d'Issogne, Vall d'Aosta)

L'ofici d'especier o apotecari (precursor del farmacèutic) s'estableix a l'Europa medieval a partir de les "Ordenances Medicinals de 1224" dictades per Frede-

Durant molt de temps l'especier es va dedicar a diferents activitats artesanals i comercials fins a cert punt relacionades. Les principals foren aquestes:

- Elaboració i dispensació de medicaments simples, compostos i fórmules específiques, sovint atenent les prescripcions dels metges. Aquesta tasca el marca com a professional sanitari emparentat amb els físics, cirurgians, cirurgians-barbers i manescals.
- Distribució al detall d'espècies, indispensables a la cuina medieval i com a ingredient de moltes receptes medicinals (d'aquí el nom d'especier). També despatxaven a la menuda altres productes que utilitzaven en els seus preparats (mel, sucre, cera, greix animal, etc.)
- Manipulació de la cera, sobretot d'abella, per a la il·luminació, rituals religiosos i exvots. Van compartir aquesta pràctica amb els cerers o candellers de cera.
- Producció i venda de matèries tintòries per a teixits, pintura i escriptura. La tinta per escriure serví de pretext per vendre material de papeteria (paper per escriure, cera gomada, etc.)
- Fabricaren i despatxaren perfums i cosmètics en general.
- Van elaborar i vendre confits, de sucre i mel, melmelades, oblees, torrons i altres dolços i, també, fruita seca.
- Venda de teixits, especialment de lli per a actes litúrgics.
- A partir del segle XVI, van tenir la concessió de la venda de tabac en pols.

Totes les diferents activitats artesanals que hem apuntat tenen en comú el fet que els productes fabricats són formulacions obtingudes seguint les mateixes tècniques: cocció, maceració, dissolució, destil·lació, polvorització, etc.

També podem afegir que alguns apotecaris practicaven petites intervencions quirúrgiques i que n'hi va haver que van utilitzar l'alquímia per elaborar potents pocions combinant diferents ingredients per alliberar tot el seu potencial.

Per acabar aquest apartat comentem que l'especier o apotecari fou un artesà amb prestigi social atès la seva tasca sanitària particular i per l'alt nivell econòmic que bastants van assolir. Progressivament, s'ocuparen del control de mercaderies i supervisió de pesos i mesures i van participar en els òrgans de govern de les ciutats (consells municipals) i en els de control de la higiene, salubritat pública i epidèmies. L'apotecari del segle XVI ja tenia el reconeixement de notable burgès.

COM ES VA ORGANITZAR PROFESSIONALMENT

Els especiers van tenir la consideració oficial d'**artisans elaboradors de medicaments** i, com altres artesans medievals, s'associaren primer en confraries d'oficis o gremis i, després, en col·legis per defensar

*Situada a la Baixada de la Llibreteria 7.
Es va obrir el 1761. Font: gencat.cat*

els seus interessos professionals, controlar la formació i accés dels candidats, vigilar el bon exercici de les seves competències i procurar assistència econòmica i sanitària als seus membres.

A Barcelona, els especiers i els cerers s'integraren en el mateix gremi des de 1302 a 1612, any en què el Consell de Cent va acordar separar-los i prohibí, a petició dels candelers, que els apotecaris practicaren l'art de la cera. El Gremi dels Especiers i Cerers pertanyia a l'Estament dels Artistes i els seus integrants podien ser escollits per representar-lo en les corporacions municipals.

Com altres gremis, el d'especiers i cerers va establir els seus comerços en llocs concrets de les ciutats i donà nom al carrer on més es concentraven.

EL CONTROL DE LES AUTORITATS PÚBLIQUES

Els consells municipals foren els encarregats de regular la professió, evitar frau i garantir el subministrament de medicaments als hospitals i durant les epidèmies. Les més antigues ordinacions municipals de Barcelona sobre especiers o apotecaris daten de 1370.

Per garantir la bona praxi i lluitar contra els frau, es feien inspeccions periòdiques a les especieries per controlar sobretot la qualitat de les primeres matèries, dels productes elaborats i l'exactitud dels pesos

Ordinances reglamentades del Mostassaf per fer complir en les places dels mercats dels pobles de Menorca (Menorca, 1569)

A Barcelona, es va desenvolupar una potent especieria en tres espais de la ciutat: a l'actual carrer Llibreteria (anomenat en aquells temps de l'Especieria), en el costat de mar de la Plaça del Born (prop del moll on segurament es descarregaven les espècies orientals) i als voltants del carrer Boqueria i l'Església del Pi.

i mesures. Als territoris de la Corona d'Aragó a partir de 1433 l'encarregat fou el mostassaf (un alt funcionari municipal) acompanyat d'un mestre, un adroguer i dos apotecaris.

Atès que algunes activitats es trepitjaven, van sorgir conflictes entre l'especier i altres professionals: amb els adroguers, venedors no tan a la menuda de pigments, tints, cosmètics i espècies; amb metges, cirurgians i barbers per intrusisme; amb el clergat que regentava les apotecaries monàstiques i amb els que

dirigien les hospitalàries i no eren del seu gremi.

Els conflictes entre professionals sanitaris van minorar quan es van fundar els col·legis professionals. A Barcelona, el Col·legi d'Apotecaris es va constituir l'any 1445 i comptava entre les seves pretensions donar compliment a una Ordinació Municipal de 1433. Uns dels principals objectius d'aquesta fou consolidar l'aspecte sanitari de l'ofici, endurint les condicions d'accés, i homogeneïtzar la producció de medicaments, de manera que si un metge en prescribia un, es produís amb les mateixes característiques en totes les apotecaries.

Aquesta Ordinació Municipal de 1433 fou la primera a legislar sobre receptes. La venda de medicaments sense recepta va ser prohibida i aquestes havien de ser escrites o dictades en català per un metge, especificant-se el nom vulgar dels ingredients.

Per acabar, comento que es practicava un autocontrol en la fabricació dels medicaments mitjançant el Llibre Receptari, un registre dels medicaments elaborats per cada apotecari a partir de les receptes dels metges que servia per detectar els possibles fraus i la mala praxi.

L'ACCÉS A LA PROFESSIÓ

Als inicis, com en la majoria d'oficis artesanals, els candidats al mestratge s'ensinistraren ajudant un mestre ja establert. Quan es van instituir els gremis, la relació mestre-aprenent fou regulada per un contracte.

Durant el regnat de Pere III, el Cerimoniós, el contracte entre un aprenent (anomenat fadri) i un mestre especier durava dos anys. Obligava el mestre a ali-

Apotecaria medieval en rajoles

Unes altres ordinacions municipals que vull destacar foren la dictada el 1473, que prohibí a un especier tenir més d'un establiment i que cedís el seu títol a una altra persona per obrir-ne un, i la del 1514 que no permetia examinar-se per exercir com a titulat als jueus conversos.

mentar, vestir i formar l'aspirant (en alguns casos a pagar-li certa quantitat de diners). Aquest es comprometia a no abandonar la llar del seu patró fins que no acabava el període contractual i a servir el seu mestre en tot el que fora lícit i honest. Passat el temps convingut, si l'aprenent tenia prou diners, podia obrir la seva especieria. Molts, però, no en tenien i aspira-

ven a ser assalariats o oficials dels apotecaris establerts.

La consolidació de l'especier com a professional sanitari va implicar que la formació fos més complexa i durés més. A Barcelona, l'Ordinació Municipal de 1433 ja apuntada va obligar que l'aprenentatge durés deu anys, superar un examen teòric i pràctic en acabar-lo i tenir un certificat de bona vida i costums per exercir amb tots els drets. Posteriorment, els anys d'aprenentatge es van reduir a 8 (1455) i a 5 (1497).

L'ESPECIERIA o APOTECARIA

L'especieria del segle XIV era una establiment que disposava bàsicament de dos espais diferenciats:

- **La botiga:** era el destinat a atendre els compradors i on s'exposaven els medicaments i les diferents mercaderies. Habitualment hi havia prestatgeries a gairebé totes les parets de la cambra amb els característics pots i ampolles.

- **L'obrador:** era la "cuina" (ara en diem laboratori) on es preparaven els medicaments simples, s'elabo-

Louis Hébert el Apotecari per Charles William Jefferys

raven els compostos i, també, les fórmules d'altres productes ja enumerats (tints, cosmètics, etc.) Estava equipat amb tot l'utilatge necessari: fogons, alambins, morters, cassoles, etc.

Algunes apotecaries també tenien magatzems, rebosts i sales especialitzades en la fabricació de certs productes, com la cambra de la regalèssia, la del sucre, etc.

Farmàcia Esteve de Llívia. Es va fundar l'any 1415.

Foto: Arxiu Cartulari

El mestre especier era el professional que dirigia el negoci. Regentar-lo implicava haver acabat amb èxit la formació i disposar de capital per obrir-lo. La majoria de les transaccions econòmiques es feien a crèdit i, com a qualsevol comerç al detall, es generaven diferents tipus de documents comptables.

L'apotecaria fou un negoci familiar. Hi treballava la dona del mestre (com diu un refrany "la muller de l'apotecari macipa i sense salari"), que solia continuar el negoci en enviudar, i alguns dels fills que aprenien l'ofici del pare. Una altra presència constant era la d'un o més aprenents contractats. S'instal·laven a casa de la família i estaven totalment subjectes al mestre. A canvi rebien formació, menjar, vestit i, a vegades un petit estipendi. Inclús en certs casos arribaven a pagar per ser acceptats.

Quan el nivell econòmic ho permetia, l'especieria comptava amb titulats assalariats i criats, alguns de condició esclava, que servien també a casa del mestre.

GUIES PER A L'ELABORACIÓ DELS MEDICAMENTS

A l'Edat Mitjana, a més de la medicina de base galènica, n'hi havia d'altres no reglades que eren molt acceptades. Primer destaquem la domèstica, que procurava remeis naturals casolans per a les afeccions més comunes i que molt sovint fou practicada per les dones de la família hereves d'aquest saber empíric tradicional. També coexistia la medicina dels remeiers i remeieres, persones que tenien coneixement de les propietats de les plantes i d'altres substàncies. Finalment, apuntem les pràctiques per guarir de caràcter esotèric, místic o màgic, com els conjurs i els eixarms.

Els apotecaris sobretot van elaborar i vendre medicaments receptats o prescrits pels metges amb formació acadèmica. En els estudis d'aquests era bàsic l'ús dels tractats grecoromans sobre medicina traduïts i am-

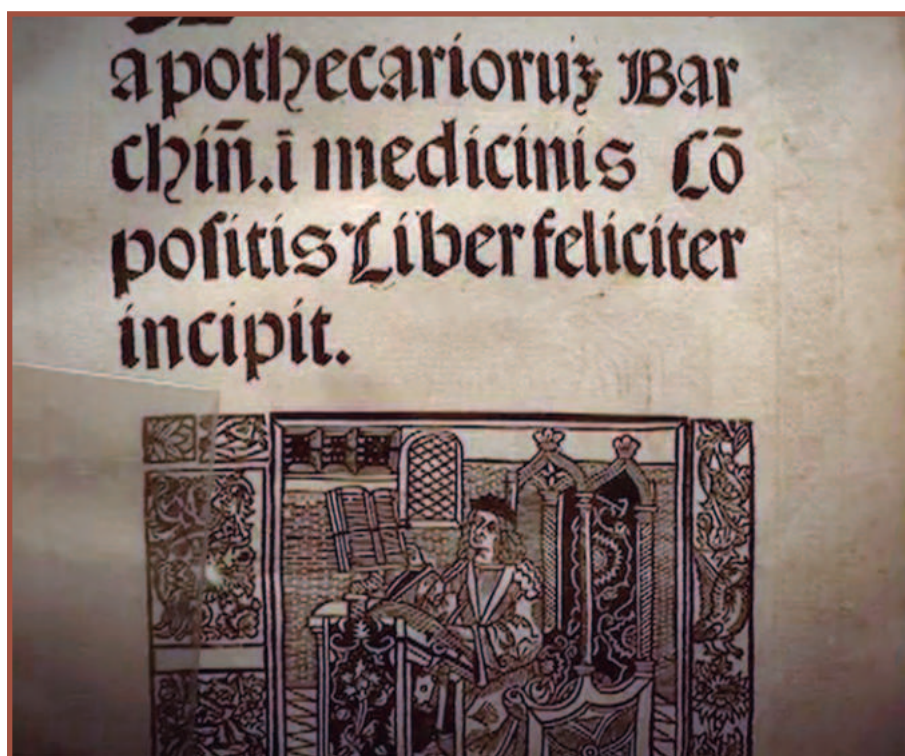

"Materia Medica" del greg Dioscòrides. Edició 1554

pliats pels àrabs. Seguint les teories de Galè (130 dC-200 dC) sobre els 4 humors, per equilibrar-los i promoure la salut, els metges donaven com a tractament pautes dietètiques i certs medicaments, aquests sovint descrits en l'obra "**De Materia Medica**" del metge grec **Dioscòrides (40dC-90dC)** i en els antidotaris, receptaris o còdex àrabs (d'Avicenna, de Mesué, de Razès, etc.) Aquesta extensa literatura d'arrel clàssica i àrab, per tant, servia de principal guia als apotecaris per compondre molts dels medicaments.

Com a curiositats, "**El Llibre de les Medicines Particulars**" del metge i botànic toledà Ibn Wāfid (s. XI) és un dels primers antidotaris traduït al català directament de l'àrab al segle XIV que es conserven. També d'aquest segle és el "**Receptari de Manresa**", col·lecció de fórmules, amb un índex de simples, feta per l'apotecari Bernat Despujol (1347). A si mateix, ressalto que el catàleg sistemàtic més antic de medicaments conegut als Països Catalans, clar precedent de les farmacopees posteriors, fou "**Concordia Apothecariorum Barchinonensium**" (1511) de l'apotecari barceloní Pere Benet Mateu.

"Concordia Apothecariorum Barchinonensium" (1511)

LES CLASSES DE MEDICAMENTS

Els tractats galènics divideixen les substàncies naturals amb incidència sobre el cos humà en: aliments (el nodreixen), fàrmacs (el restauren) i verins (alteren l'equilibri corporal). Les substàncies utilitzades com a fàrmacs s'anomenen “drogues simples o simples medicinals” i el conjunt de coneixements tocant a les seves propietats terapèutiques, “matèria mèdica”.

La majoria de simples medicinals eren vegetals (plantes remeieres oficials, senceres o alguna de les seves parts, i espècies). N'hi havia d'origen animal (mel, cera, mesc, etc...) i també mineral (bòrax, mercuri, alum, etc.)

La gran varietat de drogues simples es combinava aplicant tècniques específiques de l'apotecaria (maceració, decocció, polvorització, infusió, etc.) i en resultaven els medicaments compostos i les fórmules específicament preparades. Aquests preparats presentaven múltiples formes: confeccions, electuaris o lletovaris, loocs, trocisc, píndoles, pólvores cordials, xarops, arrops, oximels, suc, infusions o pocions, vins especiats, aigües, vinagres, gomes i resines, olis, ungüents, emplastres, cerats, cataplasmes, col·liris, ènemes, gargarismes, tònic, supositoris, purgues, rentats i capells.

La descripció i ús d'alguns preparats medicinals peculiars trets de receptaris medievals, com la triaga, l'aigua escurçonera, ungüent de les bruixes, etc... podria ser un tema divertit d'una propera col·laboració al Cartulari. ©

WEBGRAFIA

- . “Los boticarios de Cataluña entre los siglos XIII-XVIII. Una visión socioeconómica y de salud pública”. Scielo.Iscili.es (revistaseug.ugr.es)
- . “Els apotecaris com a productors i dispensadors de medicaments”. sabersenacio.iec.cat
- . “Especiers i candelers a Barcelona a la Baixa Edat Mitjana”. www.fundacionoguera.com
- . “Plantas, remedios y boticarios”. www.monestirpedralbes. Barcelona
- . Enciclopèdia. cat. / Wiquipèdia. Diferents entrades
- . Imatges Google.

Foto: Cartoixa de Valldemossa

Milfulles, antigament, aquesta planta es feia servir gairebé per a guarir-ho tot. Algunes de les seves bones propietats són l'astringència i un gran poder cicatritzant. Desinfectant per ferides i cremades, guarir talls i afavorir l'eliminació dels hematomes. També és antiinflamatòria.

Plantes remeieres

CALAF, SANT RAMON, PUJALT I MONTFALCÓ MURALLAT

INDRETS A
DESCOBRIR

Lluïsa Goberna

CALAF

BOTIGUES ANTIGUES

La plaça porxada de Calaf era el centre més important del comerç de la vila, ja que en aquest espai s'hi celebrava el famós "Mercat de Calaf" des de l'any 1226, on hi venien a comprar gent de llocs molts diferents. Hi van arribar a obrir més de 40 negocis que s'estenien al voltant del nucli antic.

Amb el temps el mercat va ser ubicat en un altre lloc de la població i aquest fet va provocar que a poc a poc s'anessin tancant les botigues a mida que es perdia clientela.

Actualment, s'han recuperat algunes botigues en forma de museu on es representen tal com eren a prin-

cipis del segle XX. Es poden visitar 7 establiments que ens transporten ben bé a uns altres temps, ja que estan equipades amb tots els articles d'una època que ens porta molts bons records.

BODEGA.- La bodega-taverna, molt ben ambientada als anys 40, era el punt de trobada de descans dels miners. El vi es transportava en bots des del ferrocarril perquè Calaf no és vinícola. Hi ha prestatgeries amb diferents marques de tabacs, celtes, ideals i una pissarra amb uns preus que avui ens fan riure. Es poden veure diaris dels anys 40 i 45. És l'única de les botigues que no està en el seu lloc original. L'antiga era més gran.

Bodega-taverna

Impremta Juan Oller

IMPREMTA JUAN OLLER. - Passada la Guerra Civil la família Oller, matalassers i venedors de roba, es van dedicar també al negoci de la impremta. Es poden veure màquines per crear les lletres i paraules, per elaborar els cartells, diaris, etc., des del disseny, la confecció, la impressió i per últim l'enquadernació, o sigui, tot el procés de creació. La impremta Minerva es posava en marxa amb un pedal i en uns rodets s'impregnava la tinta i el paper agafava la tinta. La guillotina tallava fins a 5 cm de gruix. S'hi troben diversos motlles per a diferents tipografies i colors. Cada color s'havia de netejar cada vegada que es feia servir. La maquinària és original i encara funciona, encara que té més de 100 anys d'història al seu darrere.

Pastisseria Cal Mestres

PASTISSERIA CAL MESTRES. - La pastisseria fundada per Pere Mestres va obrir el 1948 i va tancar el 2006. Un objecte curiós que es pot veure és un "metate" inca per moldre el gra de cacau per fer xocolata a la pedra. I també s'hi troben tota mena de productes de marques antigues com paper higiènic "Elefante", sabó per rentar la roba "Flotats", Aigua del Carme, entre altres conegudes a l'època. Alfons hi ha un obrador per fer els pastissos, torrons i carquinyolis, per la qual era famosa.

Metate inca per moldre el gra de cacau

Aula de repàs

Quadre recordatori dels alumnes amb el professor, que va fer una bona tasca docent, durant la dècada de 1940

AULA DE REPÀS. - La va crear el professor Emilio Echaurren per ensenyar els nens que treballaven a les mines i no podien assistir regularment a l'escola. Històricament, és del model educatiu del franquisme, amb la clàssica imatge de Franco penjada a la paret i un mapa de la Guineia Equatorial del 1937. Es poden veure entre altres estris, maletes de cartó, plumiers, caixes de tinta, llibres, bates, llibretes i les famoses regles per picar les mans.

MERCERIA-PERFUMERIA CAL GARRIGA.

- La merceria va obrir el 1900 i va tancar el 1957. Diuen que era el Corte Inglés de l'època perquè tenia de tot. Es feien fórmules de perfums i es venien a granel. S'hi podien trobar joguines, regals de comunió i de casament, roba interior, material escolar i una gran varietat d'estris i complements de tota mena. S'hi exposen més de 2.000 articles originals. Es poden veure penjats un vestit de comunió, un de casament i un de boda negra per als que no tenien diners per comprar tela blanca, que era més cara.

Ultramarins Cal Feu

Merceria-Perfumeria Cal Garriga

ULTRAMARINS CAL FEU. - Aquesta és la botiga més gran que s'ha conservat. Es venien ultramarins vinguts de més enllà de l'oceà, com cafè o xocolata. També bacallà, pa, "Phoscao", aparells insecticides, caldo "Potax", caixes de metall amb noms de farina o pasta, rom Quina, fregalls d'espart i un sense fi d'objectes totalment diferents que et transporten a un temps passat.

CAL CISTELLER, VETES I FILS. - Va obrir el 1905 i va tancar el 2012. Quan van tancar van deixar tots els productes a la botiga; llums de car

bur, estris per fer lavatives, per planxar, mitges, colònies, el famós perfum d'aquelles èpoques "Maderas de Oriente", "Floid" per a l'afaitat, etc. Tot un ventall de productes aturats en el temps.

Un cop finalitzada aquesta agradable i nostàlgica visita a les BOTIGUES ANTIGUES vam anar tot fent un passeig per la població i alhora vam gaudir d'algunes de les escultures que es troben per tota la vila (Ruta de les Escultures), per visitar el CASTELL DE CALAF on ens van fer una visita de Realitat Virtual amb unes ulleres que ens endinsaven en la història del castell.

Cal Cisteller, Vetes i Fils

Twister Chair, 1996.
Mary Dunn (Chicago)

Monas (Unit), 1995.
Christina Sarautopoulou
(Grècia)

Maternitat, 1993.
Ferran Alejandre

Temporalitat, 1996.
Raquel Garcia

RUTA DE LES ESCULTURES

CASTELL DE CALAF

La fortificació s'alça al cim d'un turó a la part més alta de la població. L'emplaçament del castell era un lloc privilegiat per tal de controlar el poble i tot el pla, per on passaven dues vies de comunicació importants. És una fortificació de planta poligonal amb cinc costats i té 28 metres de longitud.

Un cop acabades les incursions d'Almansur es va començar a repoblar el lloc de la Segarra, dins del qual estava el puig de Calaf. L'any 1015, Borrell, bisbe

frontà els drets que els vescomtes de Cardona tenien en el lloc amb anterioritat per una donació dels mateixos comtes i que així constava en diversos documents. El 21 d'agost de l'any 1038, el bisbe Oliba de Vic, i el vescomte Folc de Cardona, junt amb altres familiars i el bisbe d'Urgell, es trobaren davant d'un tribunal que havia de jutjar el conflicte del castell de Calaf. El vescomte presentà davant del jutge diversos testimonis i finalment l'any 1039, el bisbe reconegué els drets que hi tenien els Cardona i així quedà establerta l'estructura feudal del castell de Calaf: els bisbes de Vic senyors eminents, els vescomtes de Car-

d'Osona, li va encarregar la repoblació al levita (amo de castell o castells en servei de l'Església) Guillem d'Oló, dit també de Mediona. Li va donar una gran extensió de terres perquè les defensés i repoblés. No es tenen més notícies de l'activitat del castell fins al seu testament del 1031-33, en el qual deixà el castell de Calaf a un fill seu que era clergue, amb la condició que l'havia de tenir per l'església de Sant Pere de Vic. Però per aquesta possessió, sorgiren discrepàncies entre el bisbe de Vic i el vescomte de Cardona que en-

dona el domini útil i feudataris seus, i aquests hi posaren uns castlans, les famílies dels quals anaren canviant amb el temps. Al segle XII es troben com a castlans el llinatge dels Calaf.

El castell a partir del 1318 quedà vinculat al vescomtat i a partir del 1375 al comtat de Cardona, i en totes les relacions en què figuren els senyors de Calaf es fa constar que correspon als ducs de Cardona, situació que es prolongà fins a la desaparició de les senyories

jurisdiccionals. Les relacions entre els bisbes de Vic i els vescomtes foren sempre cordials respecte al castell de Calaf. Així es desprèn dels diversos juraments de fidelitat que sobre aquest castell feren els vescomtes als bisbes vigatans. El 18 de novembre de l'any 1078 el vescomte Ramon Folc i la seva muller Ermessenda juraren fidelitat al bisbe de Vic, Berenguer Seniofred de Lluçà, pel castell de Calaf, tal com havia estat concedit als seus avantpassats pels bisbes osonencs, i es comprometeren a defensar la seva església, els honors i els béns, tal com un bon vassall ha de fer amb el seu senyor. L'endemà feren un conveni, el bisbe tornà a

de provisions de l'exèrcit austriacista va calar-hi foc. **Un any i mig més tard, durant els últims mesos de 1711, la vila de Calaf acollí el quarter general borbònic del Duc de Vendôme. La vila fou ocupada per més de 30.000 soldats, que es desplegaren també per altres poblacions fins que van abandonar la zona el desembre de 1711.** L'any 1781, el castell acabà enrunant-se, fins a arribar avui dia que s'han aplicat diverses feines de recuperació. El 2011 es van finalitzar les tasques de restauració. El Centre d'Interpretació es va obrir el 2012.

cedir el castell de Calaf, i els vescomtes es comprometeren a donar-li la potestat del castell sempre que la demanés.

El maig de 1710, durant els episodis de la Guerra de Successió, un destacament borbònic irlandès, a les ordres del tinent general Daniel O'Mahony, atacà el castell de Calaf, on es trobava una guarnició austriacista, i després de prendre i destruir una gran quantitat

Després d'aquesta interessant incursió per la història i com que ja era l'hora de dinar ho vam fer en el restaurant "La Cuina del Mercat" on vam menjar de primera.

L'última visita del dia la vam fer després de la sobretaula al SANTUARI DE SANT RAMON NONAT (Municipi de Sant Ramon (Segarra)).

SANTUARI DE SANT RAMON NONAT

Va ser fundat per Pere Nolasc, el fundador dels mercedaris en el lloc on hi havia l'antiga capella de Sant Nicolau. El Santuari comprèn l'antic convent de Sant Ramon de Portell, una església i un claustre. La part més antiga és el convent, data de 1245 i el 1675, el general de l'orde dels mercedaris Pedro Salazar, va iniciar la seva remodelació i es va començar la construcció de l'edifici actual molt més gran, d'estil barroc i estructurat en dues plantes. Per la seva forma i grandària l'han denominat "L'Escorial de la Segarra".

El nom de Ramon Nonat està lligat al monestir per una llegenda medieval. Es diu que va ser extret amb una espasa o daga de la panxa de la seva mare morta abans del part pel vescomte Ramon Folc I de Cardona.

I quan va ser adult va ingressar a l'orde de la Mercè. Després d'una vida alliberant captius en terres musulmanes, i molt estimat, una vegada mort hi va haver una disputa per les seves despulles i es va decidir posar-lo sobre una mula cega i quan ella es detingué, allí seria ell lloc escollit per guardar les seves despulles. La mula va arribar davant de la capella de Sant Nicolau on està actualment el santuari, va donar tres voltes i va morir indicant el lloc perquè reposés el cos i que fos objecte de veneració. Aquest fet és el que ha donat origen a la tradició dels Tres Tombs.

Despulles de Sant Ramon Nonat

Placa on està representada la llegenda de la mula portant el cos del sant

L'església és d'una sola nau coronada per una cúpula de 33 metres d'alçada. Antigament, hi havia un retaule barroc dedicat a Sant Ramon, que va ser cremat durant la Guerra Civil.

La imatge de Sant Ramon que es troba a la portalada d'entrada, barroca amb columnes salomòniques, va ser salvada de la destrucció el 1936 i encara es conserva. També es pot veure al centre l'escut de l'orde de la Mercè.

Retaule de l'altar, destruït el 1936

Panoràmica de l'interior de l'església

Claustre neoclàssic i cisterna amb temple

El magnífic claustre, de finals del segle XVIII, d'estil neoclàssic, és de grans dimensions amb dos pisos de galeries. Hi ha una columnata de grans dimensions amb 28 columnes d'una sola peça, amb la representació de diferents escuts. Al centre del claustre hi ha una cisterna amb base octogonal i temple amb una cornisa amb arcades de pedra que formen una cúpula.

En una de les sales es troben els llibres de pregària i oficis dels mercedaris. Quan la Guerra Civil els van requisar i no els volien tornar, però després de diverses gestions van poder tornar al seu lloc. En un d'aquests llibres de pregària es troba la història de Pere Ermengol de Rocafort, un noble català que es va convertir en fugitiu i bandoler a causa d'un afer violent durant la seva joventut i amb el temps va entrar a l'Orde dels mercedaris (1238-1304). Després d'un greu enfrontament es va rendir i va demanar clemència al rei Jaume I que li

Sala on es troben els llibres de pregària i oficis dels mercedaris

Llibre de pregària on es relaten els fets de Sant Pere Ermengol

va concedir l'indult i arran d'això es va fer frare mercedari. En un viatge va ser captiu dels moros i el van penjar, però va tenir una visió miraculosa d'uns àngels que el sostenien i així va salvar la vida. El 1688 el papa Inocenci XI el va santificar com a Sant Pere Ermengol.

En una altra de les dependències es troba l'estança d'exvots. Se'n troben centenars que al llarg del temps han deixat els devots. Li demanaven gràcies a Sant Ramon i si ho aconseguien portaven les pintures o dibuixos fets amb una barreja d'art naïf i de fe en què es pot veure el motiu de què es van curar. N'hi ha que es remunten al segle XVII.

Ubicats dins d'un dels extensos espais es poden contemplar uns magnífics Diorames creats amb gran cura, i amb una gran perfecció de detalls. Aquesta col·lecció de pessebres creada pel ferrer i pessebrista Antoni Martí Vidal es va inaugurar l'agost de 2021. L'exposició disposa de 33 diorames construïts entre els anys 1980 i 2016.

Sala d'exvots

Somni de Sant Josep. Poble de Ciurana. Construït l'any 1980

Maria visita a la seva cosina Elisabeth. Plaça del Rei. Any 2000

Passeig de Jesús, Josep i Maria.
Plaça de Sant Felip Neri. Any 2006

Taula d'estrís per construir els DIORAMES,
amb la foto del creador i la seva esposa

En el temps de Mendizábal, quan la desamortització, les mules pujaven les escales del santuari i per aquest motiu encara es pot veure el desgast dels graons. Els monjos van haver de deixar el lloc, però el 1897 s'hi van tornar a establir. Actualment hi resten quatre freres. Són de l'Orde dels mercenaris i és la casa del noviciat.

Façana del Santuari

A la "Sala de profundis", es troben els monjos per fer la pregària diària.

El nostre pròxim destí va ser a Torà per sopar i fer nit a "l'Hostal Jaumet". L'endemà la nostra destinació va ser visitar el MEMORIAL EXÈRCIT POPULAR a Puigalt.

MEMORIAL

EXÈRCIT POPULAR

GUERRA CIVIL 1936-39

Aquest Memorial és un esforç per fer un homenatge a totes les persones que van viure i patir aquells tràgics esdeveniments de la nostra història i que van estar aquí durant la Guerra Civil el 1938; la Base d'Instrucció de l'Exèrcit Popular. És un espai històric i patrimonial de la Guerra Civil a l'aire lliure, on es pot fer un recorregut per tots els llocs que varen formar part dels equipaments de la Base i amb un Espai d'Interpretació que dona cobertura històrica al Memorial.

Es pot veure en fotografies, cartes, escrits, tot un món d'enyorances, d'emocions contradictòries de molts dels soldats, la por al desconegut i alhora el fet de poder lluitar per uns ideals. Tots aquests elements es poden veure actualment després de diversos anys de treball arqueològic i d'investigació; tendes de campanya, latrines, barracots, refugis i defenses antiaèries, trinxeres, polvorí, camins...

Els blocs d'esquerres estaven molt fragmentats i es van començar a reorganitzar. Va ser la primavera del 1938 que els contingents del XVIII Cos de l'Exèrcit Popular van arribar a Pujalt i van formar la Base d'Instrucció. Van triar Pujalt perquè estava molt ben comunicat amb energia elèctrica, telèfon i amb un bosc per poder fer la base i estructures, motius que el van convertir en un lloc estratègic. L'elecció també es va deure a la proximitat d'aigua, la qual era canalitzada de la Font de les Tosquelles.

Venien soldats de diferents llocs i el trànsit de combatents era continu. Aquí els reagrupaven i posteriorment eren enviats de nou al front. Estaven convençuts que podien fer una bona Base d'Instrucció. L'exèrcit republicà no estava sustentat per una gran potència i creien que finalment França els ajudaria. Malauradament això últim no va ser així.

Al principi l'exèrcit republicà eren voluntaris, però més endavant va ser obligatori, per aquesta raó hi havia emboscats pel bosc que no volien ser reclutats.

Comandant Major Santiago González Artigas

La Base bastant ben equipada, amb camp de tir, cuines, espais d'esport, etc, disposava de serveis per tal de cobrir les necessitats de sanitat, higiene i alimentació. Els caps estaven hostejats al poble de Pujalt. Els comandaments intermedis convivien amb les famílies i els records de la gent gran, que en aquella època eren nens o adolescents; eren de bona convivència i ajut. Algunes dones del poble ajudaven en el Socorro Rojo.

La Base estava comandada pel Comandant Major Santiago González Artigas. A mitjan gener de 1939 es va evacuar la Base, degut a la proximitat de les forces feixistes i els comandaments van passar la frontera

Joan Olivé i Porté i les "Evocaciones a las Estampas de Castelao"

cap a França. El comandant Santiago González va restar als camps de Saint-Cyprien i Setfons. Després de la reclusió organitzà la resistència contra el nazisme i lluità per les llibertats i la democràcia.

Quan van marxar ho van cremar tot. Es van emportar només el que necessitaven. El que actualment es pot veure al Memorial són reconstruccions i molts dels

estris i objectes de l'època, perduts o llançats pels soldats, han estat recuperats en aquest indret.

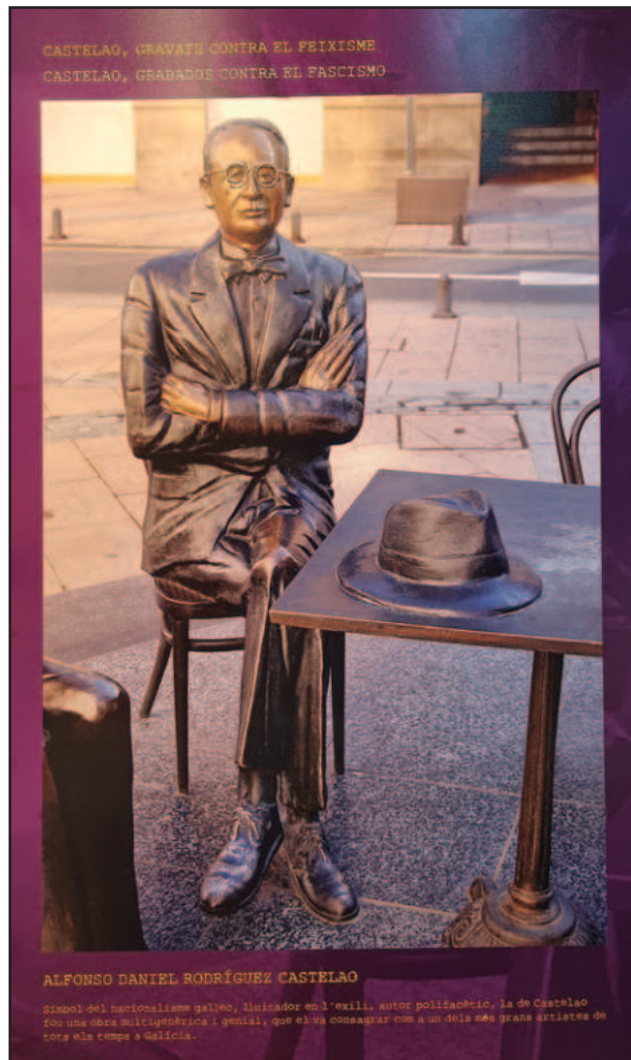
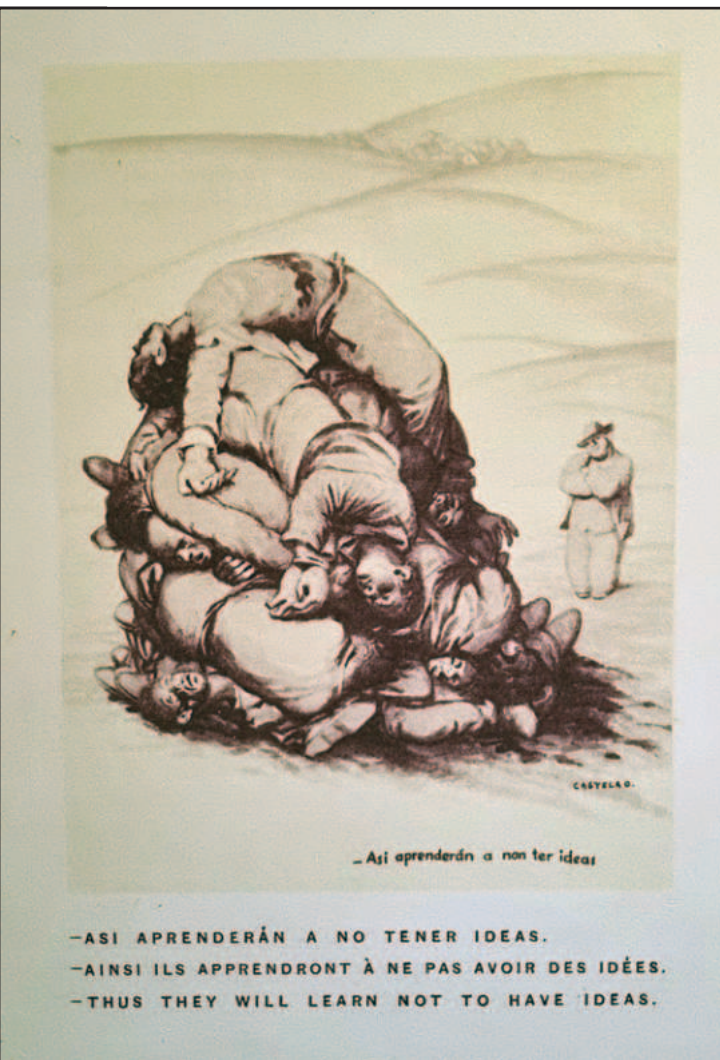
Joan Olivé i Porté, sastre de professió, l'any 1938 amb 31 anys va ser enviat a la Base d'Instrucció del XVIII Cos de l'Exèrcit Popular on va desenvolupar la funció de secretari del cap, el Comandant Santiago González. Inspirat en les "Estampas de Castelao" (de crítica al franquisme), va redactar un emotiu manuscrit de poesies amb el nom "Evocaciones a las Estampas de Castelao" que va entregar dedicades al seu cap. En Jacques Gonzalez Domínguez, fill del comandant, ho va cedir al Memorial junt amb valuosa documentació de la base, on es pot veure actualment.

"Estampas de Castelao"

Pujant pel bosc dels Obacs de roures i pins ens van explicar que la tropa estava aquí amb barracots i on

del Comandant Santiago González i el sastre Joan Olivé i Porté.
 L'any 1938, el Comandant Santiago González va enviar a Joan Olivé i Porté a la Base d'Instrucció del XVIII Cos de l'Exèrcit Popular on va desenvolupar la funció de secretari del cap.
 Inspirat en les "Estampas de Castelao" (de crítica al franquisme), va redactar un emotiu manuscrit de poesies amb el nom "Evocaciones a las Estampas de Castelao" que va entregar dedicades al seu cap.
 En Jacques Gonzalez Domínguez, fill del comandant, ho va cedir al Memorial junt amb valuosa documentació de la base, on es pot veure actualment.

Barracots de fusta amb estufa de llenya i carbó

barracots per allotjar la tropa. Els barracots de fusta tenien la base de pedra, disposaven de llum elèctrica, estufa de llenya i carbó. En una primera plataforma hi havia uns quaranta soldats. Les mantes de la reproducció de com vivien han estat cedides per militars actuals. En una altra plataforma amb vuit barracots s'allotjaven uns tres-cents soldats. S'hi van habilitar tres latrines que les compartien els diversos barracots.

Latrines

es poden veure les restes conservades i reconstruïdes del campament... Quan van arribar per construir la Base es van adonar que el bosc tenia un fort pendent i es van construir unes terrasses per poder muntar els

En un altre sector es van construir dotze tendes còniques de lona amb capacitat per a dotze o vint homes cadascuna. Dormien sobre una capa de palla i abrigats només amb mantes i sense foc dintre. En l'espai

Tendes de lona i restes de la base circular on anaven muntades

*Tendes còniques de la Base. 1938.
Tiendas cónicas de la Base. 1938.*

*Manel López Guinter. Soldat de la Base. 1938.
Manel López Guinter. Soldado de la Base. 1938.*

Entrada de l'Habitatge militar, interior i representació de com hi estaven els soldats

entre les tendes els soldats hi feien foc per escalfar-se, preparar àpats i reunir-se. **Actualment, s'hi conserva la base circular de pedra on es muntaven les tendes que anaven subjectades per un pal central.**

Barraca de la cuina

En l'habitatge militar es concentraven els soldats que no eren destinats al front i es cuidaven dels serveis i funcionament de la base i que van construir ells mateixos per al seu ús. L'habitatge tenia una coberta de troncs i terra, amb llar de foc per cuinar i escalfar l'estança. Es guardaven aliments, eines, roba, etc. i estaven a prop de les instal·lacions de la cuina de la Base. Es defineix com un espai privat dins de la Base. Es va descobrir per la xemeneia que va quedar en peu, ja que estava soterrat.

La barraca de la cuina era l'allotjament dels soldats que gestionaven les instal·lacions de la cuina per descansar i fer vida. Tenia llum elèctrica i teulada d'uralita. El mobiliari, taula, cadires, llits, etc. havia estat confiscat a les cases de la població per a ús militar.

Exterior de la cuina militar

La cuina militar estava en una era. Estava condicionada amb tot el necessari per fer-hi ranxo per a uns 1000 soldats cada dia, un plat de verdures, llegum, pa que portaven de Manresa i carn que venia de Rússia. Hi havia també un forn de llenya segurament per fer servei als soldats destinats a cuina, que menjaven a part de la tropa. La reproducció és tal com estava a l'època.

Per prevenir els possibles atacs aeris van construir diversos refugis subterranis repartits a prop de la Base.

El refugi principal té més de 100 metres de galeries de mina amb capacitat per a 300 a 400 persones i estava il·luminat amb energia elèctrica. Està fet en zig-zaga perquè si hi hagués una detonació no causés tant de mal. És l'únic refugi visitable. Va ser excavat el 1938. El lloc no va ser mai bombardejat, però sí que va tenir moltes alarmes d'atac aeri i s'hi podien pas-

Refugi antiaeri amb representació de soldats

Polvorí

Interior de la cuina

sar hores dins el refugi. Segons ens van explicar una possible raó perquè no fos mai bombardejat és perquè es creu que entre els soldats hi havia un espia que feia la feina de cuinar i potser no passava ben bé tota la informació perquè semblés que el lloc no tingués prou importància per ser bombardejat.

A uns metres del refugi es trobava el polvorí en una galeria subterrània on s'hi guardava la munició i l'armament. Es van recuperar unes llaunes de les caixes

de munició russa de 1937, durant les excavacions arqueològiques que s'han realitzat.

El memorial fou inaugurat el 2007.

La pròxima i última visita va ser a la petita vila de MONTFALCÓ MURALLAT, on vam menjar un esplèndid àpat en el restaurant Montfalcó, per després començar un recorregut guiat per tots els entorns de la vila.

Una de les pàgines de les memòries de Joan Aymerich Vich, pare d'un membre de l'Institut, que fou de la Lleua del Biberó i que molt amablement ens ha cedit per publica-ho

MONTFALCÓ MURALLAT

Aquest és un dels pobles més bonics de la Segarra. Un extraordinari exemple de vila closa. Està dalt d'un turó a 600 m d'alçada. El nom de Monte Falconi es troba documentat el 1043. Formà part de la frontera cristiano-àrab i va ser reconquerit pel comte Bernat de Berga. El castell feudal i la vila formaven un sol nucli. Posteriorment, va pertànyer a la família dels Cardona, des del segle XIII al XIX. Ha estat present en diverses disputes i conflictes bèl·lics entre nobles i reis.

A partir del segle XVI-XVII es van construir noves cases adossades a la muralla i va començar a estructurar-se en poble. Avui en dia s'hi troben unes 15 cases dins de les muralles. Els murs de la muralla tenen 8 metres d'alçada i només es pot veure i apreciar des de la part de fora de la vila.

Té una plaça central i dos únics carrers, (c. Rodó, que dona la volta a la muralla, i c. de l'Església). A la plaça es troba una cisterna circular on guardaven l'aigua, que encara funciona avui en dia. L'estructura de les cases era de planta baixa i la part de dalt, les golfes,

Carrer porxat i plaça central on es troba el restaurant Montfalcó

Plaça amb la cisterna circular en primer pla

per guardar els estris i aliments. També es troba un antic forn comunal per coure el pa. Està en un dels punts principals del c. Rodó i cobert amb una volta

per evitar les inclemències del temps. Una de les pràctiques era despedregar els camps, ja que les feien servir per construir les cases.

Forn comunal cobert

Antiga residència dels Cardona

Al carrer de l'Església encara es conserva una casa dels segles XVI o XVII que va ser residència dels Cardona. Es pot veure l'escut familiar d'aquesta important nissaga.

L'Església està dins dels porxos d'aquest carrer i quasi passa desapercebuda. Està dedicada a Sant Pere. Documentada al segle XII, amb portal romànic, l'absis és el que resta de més antic.

Montfalcó des de l'exterior

L'altra part està reformada en temps més moderns (segle XVI). Hi ha una pila baptismal molt curiosa i antiga. Es va construir adossada a la muralla.

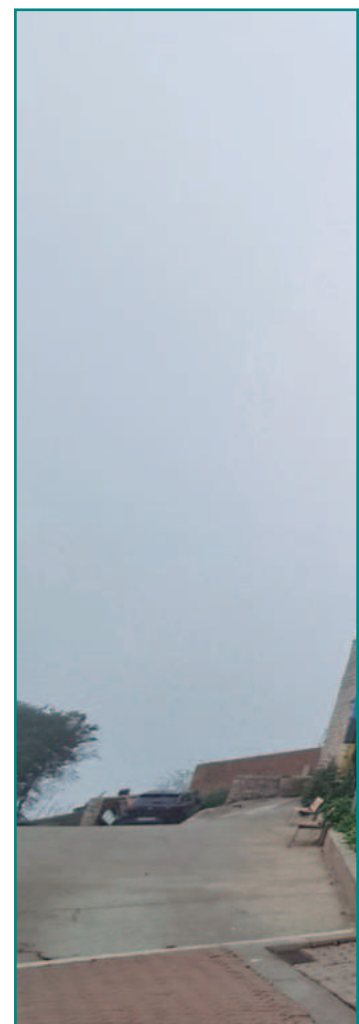
L'antic i únic portal d'entrada a la població estava construït en angle, amb doble porta d'arcs adovellats, ja que era un sistema de defensa més segur per rebutjar els atacs davant les incursions enemigues.

Església de Sant Pere

Antiga pila baptismal

Montfalcó i les Oluges es comunicaven per un passadís secret segons la llegenda dels pans i els peixos de l'època medieval:

Una família enemiga de Montfalcó els atacaren i els hi van fer un setge el segle XIII esperant que se'ls acabessin les provisions. Amb catapultes els enviaven missatges amb pans acabats de fer com a tàctica per incitar-los a rendir-se. Però els assetjats en contrapartida els van llençar missatges amb peixos frescos. Segur que pel túnel secret fins a Oluges agafaven peixos del riu i els hi arribaven els aliments. Els assaltants van desistir de l'atac perquè van veure que els de dintre resistirien molt de temps.

Panoràmiques de l'exterior de Montfalcó, amb les seves imponents muralles

En l'actualitat només hi viuen dues famílies tot l'any i hi ha el restaurant Montfalcó, que podem assegurar de primera mà que s'hi menja molt bé, i alguna casa rural.

Un passeig rodejant les muralles per fora de la vila i contemplant la seva magnificència és una experiència del tot recomanable.

En tota la visita vam tenir un excel·lent guia, en Joan Miret, que ens va acompanyar per tot el recorregut.

També ens va acompanyar durant tot el temps una boira que ens anava envoltant, tan típica d'aquests indrets, que encara feia ressaltar més la solitud de la població i li donava un aire misteriós.

Ens va deixar molt bon sabor visitar aquesta preciosa vila considerada una joia medieval.

Aquesta descoberta cultural es va fer els dies 16 i 17 de novembre de 2024. ©

Grup al bosc dels Obacs. Memorial de l'Exercit Popular a Pujalt

EL MERCADER BAIX-MEDIEVAL

LA HISTÒRIA D'UN ASCENS CULTURAL

Concepció
historiogràfica
i popular

Bruno García
Estudiant d'història
i humanitats

Quan s'intenta fer una perspectiva general o prosopogràfica de l'E-dat Mitjana i les seves transformacions, sovint es parla de la figura del mercader com a trencadora i revolucionària i que, de fet, s'escapa dels marcs socials medievals per a dur-nos en un viatge de lluita constant contra les estructures del món feudal fins a la meta que representa la modernitat. O, per contra, se'ns explica la perpetuació del model feudal en el creixent territori urbà per part d'aquests individus –mercaders–, conformant una continuació de la mateixa opressió amb diferents noms o llocs de poder.

Lluny de simplificacions escolars o interessades en un final predefinit, però, la realitat representa un llenç molt més complex, sofisticat –i alhora caòtic– que, sent en un punt entremig d'ambdues postures, supera, en veritat, les seves conjectures superficials.

Així, en un ànim per comprendre no només els fets i la seva evolució, sinó també i de forma primària, la cultura, moral i cosmovisió del feudalisme baixmedieval –lluny d'interpretacions posteriors i per a fer més encertades les mateixes–, ens disposem, en aquest article, a fer una breu aproximació de la percepció social d'una de les figures més innovadores, glorificades i vilipendiades del seu període (a títol, això sí, de la historiografia) per les seves conseqüències a posteriori: el mercader baixmedieval.

L'origen del mercat i la consolidació del mercader medieval

Durant el regnat de Pere el Cerimoniós (1336–1387) es publicà a València el *Llibre del Consolat de Mar*, un compendi de lleis i codis marítims establerts de forma oral –i en alguns casos escrita– al llarg dels segles XI, XII, XIII i XIV que ara eren recollits en un primer gran còdex mercantil.¹ Aquest és avui dia l'evidència clara dels primers atïaves de rellevància del sector comerciant, i que defineix, en un dels primers registres laics i imparcials que conservem, la figura del mercader: “Hom anant e viendant per diverses parts del món, en diverses e sues mercaderies; aquest nom se pren de mercat, ço és a dir qui van per les fires e per los mercats, e compra e ven e fa mercat de ço que compra; mercat vol dir aytant com vendra e comprar e donar guany a les sues cosses ha altri venent, en pendra guanyanses d'altra compra”.²

Portada del llibre del Consolat de Mar. Segle XIV.
Biblioteca Nacional de Catalunya

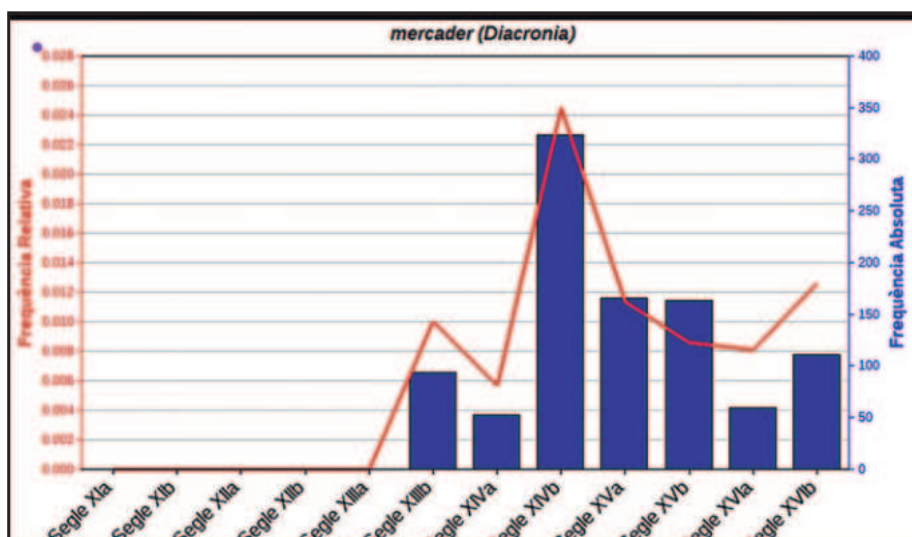

Representació d'un port d'una ciutat d'Europa, amb vaixells i mercaders venent tota classe de productes degut a l'expansió del comerç

Però seria fal·laç afirmar que aquest començament protocol·lari o acadèmic és l'inici –més que la ratificació– d'un gremi de comerciants que ja en el segle XIV feia ús d'espais i agrupacions com confraries, consolats, llotges, fires, magatzems i estibadors plenament formats i estesos,³ a més de la documentada existència d'altres oficis complementaris o integrats en la figura del mercader com el del corredor de coll, d'orella, els canvistes, els banquers, els traquiners, etc. Però aleshores cal preguntar-nos, quin és l'origen –o, més aviat, punt determinant de creixement– del comerç en l'Europa feudal?

En 1225 apareix per primer cop al registre historiogràfic en la península Ibèrica el terme mercader, en castellà, augmentant ins a 14 esments finals de segle i sumant 410 casos entre els segles XIV i XV.⁴

Gràfica del CICA amb el nombre de cops que es compta el mot mercader per cada meitat de segle

(Per altra banda, a Catalunya, trobem 94 esments en la segona meitat del segle XIII i fins a 706 entre el XIV i el XV).⁵ Però, de nou, això no indica un origen, sinó l'enregistrament d'una pràctica prou en curs per a documentar-se, mostrant els inicis del segle XIII com a prova postquam del comerç medieval, i no com a pare d'aquest.

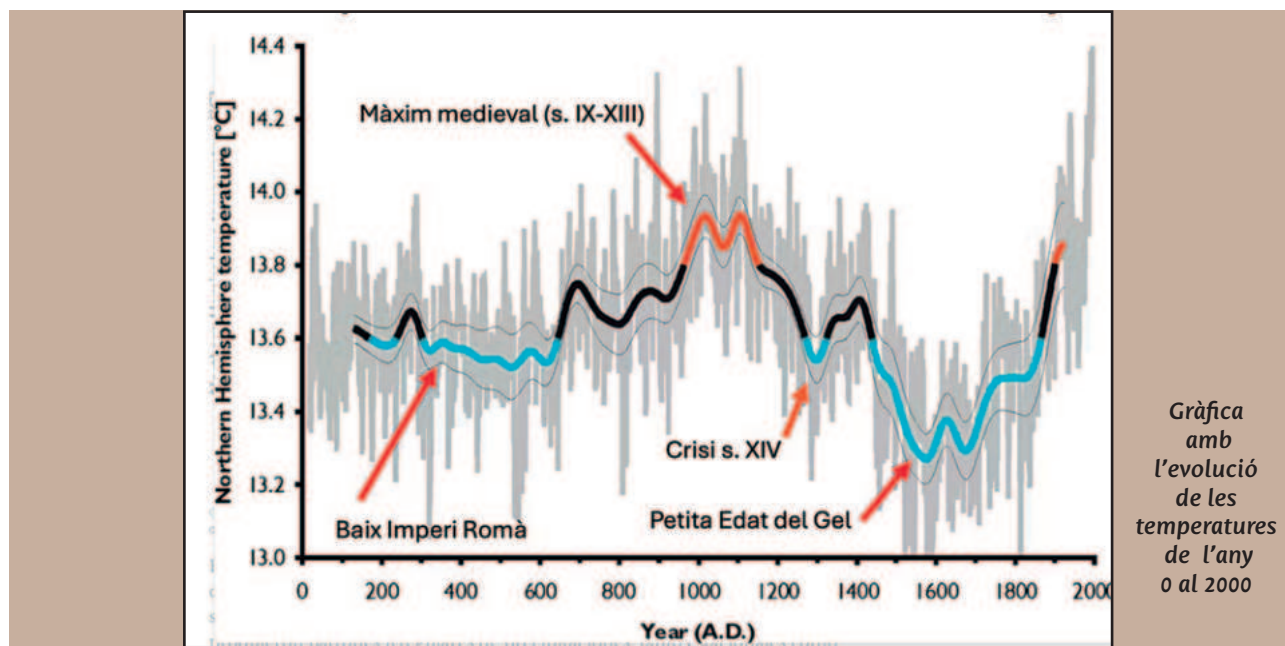
Tanmateix, sembla que malgrat que cerquem no trobarem dates concretes i globals, puix que –com en la majoria de processos de canvi històric– el comerç medieval és, en realitat, únic hereu d'una evolució –o involució– ininterrompuda cap a ell mateix:

Amb la fi de les invasions de vikings, magiars i pirates musulmans, comencen les croades com a canalitzadores de la violència a l'exterior (gràcies, principalment, a les *Treves de Déu*), evitant lluites internes i col·locant les fronteres del conflicte lluny de les costes del centre i oest cristià. En aquest brou de cultiu, hem d'afegir, a més a més, un augment substancial de les temperatures a partir de mitjan segle X. Això millorà les collites i, per tant, també augmentà els excedents, el que es traduí en un major aliment i una disminució de la taxa de mortalitat –per la millor alimentació– que ja baixava per aquest augment de temperatures que facilità la vida.

Amb tot plegat, diversos senyors feudals començaren a tenir prou recursos per a poder interessar-se per més productes més enllà dels diaris, i la demanda dels mateixos feu augmentar l'oferta d'artesans, manyans, apotecaris i altres –que eren, en gran part i a mesura que transcorregueren les dècades, pagesos amb baixes condicions de vida que anaren a la ciutat per a aprendre un nou ofici en la recerca de noves oportunitats, coneixents del que la ciutat ara podia suposar–. Això, a banda dels comerciants, que transportaven les mercaderies que havien de venir de més lluny o les traficaven –coneguts com a *traginers*– de poble en poble.

Tot seguit, també, en un procés llarg, però gairebé simultani, alguns senyors veuen l'oportunitat de grans guanys, però com que pot comportar també grans fallides i acostumats a l'immobilisme del camp, deixen els diners a comerciants per a fer els negocis, i malgrat no guanyar tant, reben beneficis sense l'opció de perdre-ho tot i, per l'altra banda, el comerciant té la pressió de perdre la feina, però també un motor econòmic de què no disposava per ell mateix.⁶

Al comentat, se sumaren també els pagesos grassos –nom historiogràfic per als camperols adinerats–, que podien consumir i invertir –i que els guanys feren que

¹Tenim constància com a antecedents, per exemple, del primer consolat del mar en 1063 a Trani, Itàlia, estenent-se per tot de ciutats portolanes mediterrànies fins a arribar a València, i més tard a Barcelona. A més, també coneixem la institució dels Tribunals del consolat del mar (finals del segle XIII) que, funcionant com a cos judicial en un Mediterrani compartit, s'estengué també a Castella entre els segles XIV i XV per la sol·licitud dels seus propis mercaders.

²Videt M. Gual, *El primer manual hispànic de mercaderia*, pp. 57-58.

³Videt J.I. De la Iglesia, *El comercio en la edad media*, XVI semana de estudios medievales (Nájera y Tricio 2005), G. Navarro, "Los protagonistas del comercio: Oficios e identidades sociales en la España bajomedieval", pp. 156-159.

⁴REAL ACADEMIA ESPAÑOLA: Banco de datos (CORDE) [en línia]. Corpus diacrónico del español. <<http://www.rae.es>> [6/12/2024]

⁵CICA.cat. (8/12/24). Dades consultades a la pàgina web, cerca del mot mercader. Recuperat de <https://www.cica.cat>

⁶Amb el temps, aquesta empresa senyorial serà duta a terme també i principalment per banquers i inversors que comencen ja a sorgir en aquesta incipència urbana i que en un futur donaran lloc a les lletres de canvi, les quals facilitaran en sentit de seguretat, rendibilitat i agilitat el comerç de la seva invenció en endavant.

alguns d'ells es mudessin directament a les ciutats– i a la complexificació de la institucionalització que requeriren aleshores aquestes noves urbs que començaven a poblar-se; això es feu amb batlles, però també amb l'organització interna de governs municipals (el Consell del Cent [segle XIII] n'és un exemple) que participaven de les mateixes i feien per regirles i millorar-les perfeccionant també les connexions via terrestre, la qual cosa afavorí més el comerç i l'arribada de noves persones que formaren part també d'aquest. Aquí, cal anotar que, paral·lelament, des de la fi de les invasions i els saquejos marítims, les aigües havien estat la principal via de comerç i el seu gran pro-

“Las ciudades son plataformas giratorias de la circulación de los hombres, cargados de ideas así como de mercaderías, son los lugares de intercambio, los mercados y los puntos de reunión del comercio intelectual. En ese siglo XII en el que Occidente sólo tiene materias primas para exportar [...], los productos raros, los objetos de precio llegan de Oriente, de Bizancio, de Damasco, de Bagdad, de Córdoba; junto con las especias, la seda, llegan los manuscritos que aportan al Occidente cristiano la cultura griega y árabe [...]. Y con las obras llegan las palabras cifra, cero, álgebra [...], etc.”⁷

Il·lustració mercat medieval. Detall del Ms 927, f 145, Biblioteca Municipal Rouen (França s. s XV)

motor a un nivell tant nacional com internacional. Les grans rutes que navegaren per rius de tota Europa i fent cabotatge per totes les seves costes, evitaven els impostos senyorials de ponts i camins, i fou amb l'auge de les ciutats i com a causa i conseqüència d'aquestes, que el renaixement de les dites vies comercials arribà també al seu zenit afectant la totalitat de les parts del comerç europeu baix-medieval, afegint-hi la tornada d'una circulació monetària en decadència durant els últims segles, i que ara confirmava el reactivament d'un sector abandonat:

Dit això, queda resumida i clara l'acció del mercader i, amb aquesta, la del mercat i la ciutat des d'un punt de vista històric-econòmic. També, amb tot plegat, constatem que el mercader no és amo ni controlador de cap ciutat, ni agent de lluita a contracorrent (almenys en aquest àmbit polític i econòmic) contra unes estructures feudals, però tampoc la perpetuació d'aquestes. És, més aviat, un subjecte col·lectiu d'amplíssima heterogeneïtat que afavorí –entre altres circumstàncies– el traspàs a una nova Europa a partir de la fixació de rutes, la interrelació de cultures, els crè-

dits concedits a diferents reialmes i la lluita per al domini de les vies (o cerca de noves) d'un comerç en aproximació a la globalitat.

Tot plegat, però, ho entenem ara, des d'una postura meditada dels esdeveniments. Ara bé, quina visió tenien de tot plegat en l'època? Eren, culturalment parlant, subjecte de canvi present? Eren elits o gent comuna? Representaven perill, salvació? Per a qui? Els podem agrupar des d'una perspectiva d'època realment en un sol grup? Com es vivia, en definitiva, la figura del mercader en la Baixa Edat Mitjana?

La cultura mercantil: invisibilització, demonització, o alabança?

Manuscrit que representa als bankers en una casa de canvi a l'Itàlia del segle XIV. Biblioteca Britànica

En primer terme, cal aclarir que la figura cultural del mercader se'ns presenta com a plenament secundària en aquesta baixa Edat Mitjana, fins a certs textos del segle XIV, principalment per la minoria que representa en l'àmbit demogràfic dins les ciutats, el que fa que fossin vistos –molt probablement– com un ofici més, important, però no fonamental dins l'ordre socioeconòmic urbà.⁸

Aquest paper de caràcter ordinari del mercader en la societat dels segles XI, XII, XIII i, fins i tot, XIV –estent-se en molts sentits en endavant i no acabant de ser mai un veritable vèrtex d'interès cultural– implica, per tant, que la considerable importància que ha rebut en els nostres estudis i explicacions del període, ha estat, principalment, a mèrit de la historiografia contemporània. Així doncs, el mercader que coneixem és, en realitat, fill d'una perspectiva actualista que ha demostrat la rellevància que van tenir aquests individus dins l'engranatge de transformació socioeconòmica que ocorregué en la Baixa Edat Mitjana, però sempre des del punt de vista –i prenent com últim port– les nostres societats capitalistes actuals, i no com a senzills espectadors o immersos en la cosmovisió de l'època.

Així, cal concloure en què aquesta perspectiva històrica resulta, per una banda, profundament aguda i reveladora per mostrar-nos un agent de canvi primordial –tot i que no únic i ni molt menys homogeni– cap al present en què vivim i l'estructura socioeconòmica i política que el formen. No obstant això, no ens serveix com a punt de partida per a entendre la visió cultural que es tenia de la figura del mercader en el moment d'estudi, com es vivia i comprenia el mateix en el seu àmbit d'acció i relació.

D'aquesta manera, si ens disposem a fer una immersió històrica o literària en l'Europa baix-medieval, aviat ens trobem –com començàvem a comentar– la invisibilitat inicial amb què és tractat el sector mercantil en un moment en què sabem que tenia certa repercussió en un comerç ja actiu en l'àmbit nacional i, fins i tot, en certa manera, internacional.

Això, però, no es deu a una por dels estaments poderosos de perdre la seva hegemonia en invocar-los en un sentit escrit (la qual cosa, no afectaria en res en les dinàmiques del moment), ni tampoc es tracta de cap mena de *damnatio memoriae* a un sector laboral sencer, sinó que, més aviat, respon a les mateixes caústiques que ens porten a nosaltres a no escriure

⁷ Videt J. Le Goff, *Los intelectuales en la Edad Media*, p. 33.

⁸ Tanmateix, és clara l'existència de varietats geogràfiques i, de forma lògica, en ciutats comercials importants (Venècia, Bruges, Barcelona, etc.), se'ls valorava més perquè el comerç era el motor de l'economia local, la qual cosa es veu reflectida en la seva literatura i documentació juridicoadministrativa (ja s'ha pogut copsar abans la substancial diferència entre els cops que s'esmenta el mot mercader en català [de costes mediterrànies] i en castellà [de comerç continental] en aquests segles, tot i la descompensació en parlants que té el primer envers el segon).

massa sobre els escombraires, ferreters o electricistes: són grups laborals que s'han anat introduint al llarg del temps (no ens representa res de nou i no sabem del cert el seu inici, però sabem que en un passat probablement no hi eren i que ara sí, sense qüestionar-nos massa perquè) i que formen una part productiva de la societat sense gens d'interès literari particular –ni èpic, ni romàntic, ni tràgic– per la seva sola constitució.

De fet, els primers documents literaris que parlen d'aquestes *gentes* com a classificació homogeneïtzadora, ho fan en un ànim d'un desglossament social complet, identificant les diferents *tribus urbanes* per a atribuir-los trets característics, consells o possibles perjudicis. Ramon Llull, a mitjan segle XIII, parla de la corruptela en què pot caure el jutge, la negligència espiritual del clergue, la violència injustificada o crueltat del soldat i –entre tots els altres i seguit d'una llarga cua d'oficis– de l'avarícia o frau que pot comprometre el mercader.⁹

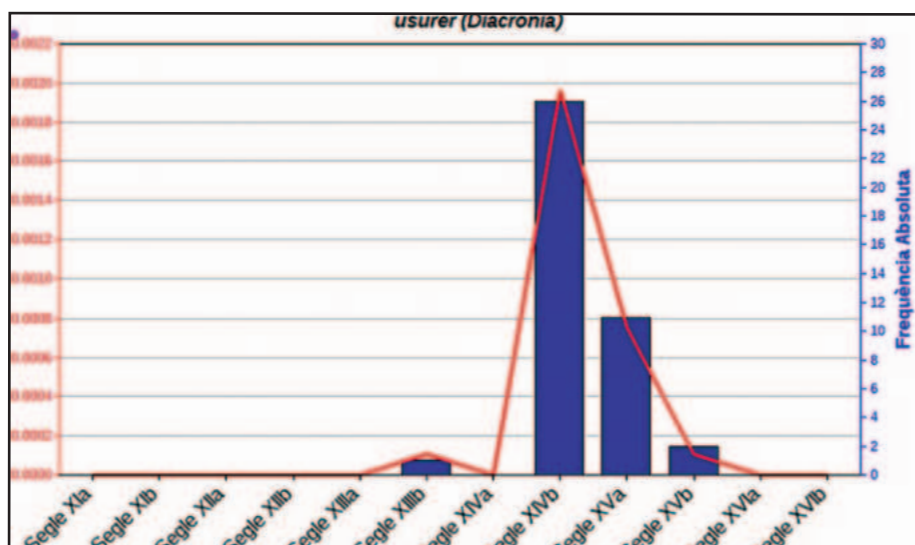
Per altra banda, però, és cert que trobem també aviat textos moralitzants eclesiàstics centrats en aquests mercaders, que estan sempre lligats a la figura de l'usurer, la qual cosa ja marca una intencionalitat literària: *“Dios dispuso tres géneros de hombres, los campesinos y otros trabajadores para asegurar la subsistencia de los demás, los caballeros para defenderlos, los clérigos para gobernarlos, pero el diablo dispuso una cuarta clase, la de los comerciantes y usureros”*.¹⁰

D'això podríem extreure diferents conclusions, que van de la por a una pèrdua de poder eclesiàstic –dels governants, en paraules del text referenciat–, a la ignorància del funcionament econòmic de les societats mercantils, la qual cosa els faria pensar que tots els diners que guanyessin seria per extracció d'aquests al proïsme, per engany, per usura. Aquí, Le Goff ens diu: *“la reflexión cristiana se declara incapaz de llegar a concepciones económicas, al no poder escapar del marco teológico moral estrecho”*,¹¹ la qual cosa, a més a més, es veuria reforçada amb algun

exemple concret de la seva vida quotidiana en què poguessin haver presenciat o haver sentit a parlar d'un cas d'engany per usura –o que s'hagués dit com a tal per l'interès d'un particular en la situació, per exemple, de trobar pèrdues en un negoci–.

Per últim, diversos passatges bíblics donarien lloc a afavorir la imatge negativa dels diners (com, per exemple, el de l'expulsió dels mercaders del temple) i, per tant, més encara d'aquells que vivien en exclusiva d'ells i, sobretot, per a ells, per al lucre: *“Doneu sense esperança de retribució i serà gran la vostra recompensa”*.¹²

En un exemple clar d'aquesta visió cultural diabòlica dels traficants de mercaderies de l'època, podem comptar amb el testimoni de Dante dins de la seva obra magna, en l'apartat del descens als inferns: *“Aquel séptimo círculo donde se hallaba aquella triste gente [...] que a cada cual le pendía del cuello una bolsa [...] y que todos parecían recrear en ellas sus miradas”*.¹³ D'aquí, és interessant rescatar el pecat principal de què s'acusa els mercaders: l'avarícia, l'ànsia incommensurable per fer augment dels seus diners, de la seva *bolsa*, essent aquest, de nou, l'únic perjudici moral assenyalat.¹⁴

Gràfica del CICA amb el nombre de cops que es compta el mot *usurer* per cada meitat de segle

Per altra banda, resulta absurd ignorar les vexacions que patien altres professions en paral·lel i d'antic a la del comerciant, com són prostitutes, joglars, alquimistes, cirurgians, canvistes, perfumistes, etc., les

⁹ Videt R. Llull, *Doctrina Pueril*.

¹⁰ Citat per J. Le Goff, *La bolsa y la vida. Economía y religión en la Edad Media*, p. 82.

¹¹ Videt J. Le Goff, *Mercaderes y banqueros de la Edad Media*, p. 92.

¹² Lucas 6:16-34, Nou testament.

¹³ Videt Dante, *La Divina Comedia, Infierno, Canto XVIII*, versos 43-78.

¹⁴ Destacar la famosa frase d'Aristòtil que es popularitza, precisament, en el segle XIII: *Nummus non parit nummus* (els diners no pareixen diners), sent això mostra directa d'una taxativa asserció eclesiàstica de plena ignorància econòmica.

quals, seria incongruent titllar-les de perill per al poder eclesiàstic, però que, malgrat això, han estat condemnades en algun punt de la literatura monàstica o catedralícia com a immorals o, en un extrem, demoníques.

Tanmateix, el més probable és que sigui una mescla entre les diferents opcions plantejades (i d'altres causes que giren al voltant del *modus vivendi* de l'època) les que expliquin aquesta aparent aversió cultural cap al mercader –sense una especial rellevància en interessos polítics o de dominància, almenys en el gruix dels casos documentats–, atenent, a més a més, que aquesta discriminació és només per part d'alguns escriptors (ja hem comprovat la neutralitat de Ramon Llull)¹⁵ i entrellaçant sempre l'ofici comerciant amb la usura i l'avarícia, sense els quals la professió no sembla contenir in essentia cap pecat.

Amb el transcurs de les dècades i el creixement comercial que revivia a finals del segle XIV i al llarg del XV –un cop passada la pesta negra–, observem un traspàs temàtic de textos classificatoris i advertidors a gairebé guardonadors, a partir dels quals es cons-

tata una evolució del mercader com a quelcom beneficiós per al bé comú (*"entre els altres oficis que posen la cosa pública en bon estament hi ha els mercaders, car terra on la mercaderia corre i abunda, tos temps és plena, i fèrtil i en bon estament"*).¹⁶ Sembla que el mercader, tot i ser una figura social més, ja s'ha conreat el prestigi de veritable constructor de riquesa, emparat pels exemples fàctics de ciutats comercials i d'immensa esplendor com són Florència, Venècia, Gènova, Lió, Viena, París, València i Barcelona,¹⁷ Palma (Mallorca), Bruges, Anvers, etc.

Paral·lelament, apareix la necessitat teològica-cultural de justificar la seva acció al voltant de la moneda –tan repudiada en temps anteriors–. Això és perquè l'església té una gran influència social –i certament econòmica–, tota la influència, però, que pot tenir un òrgan dialèctic que, tot i conrear bona part del monopoli de l'opinió pública, no pot –i probablement, en molts sentits, no vol– lluitar contra l'evidència d'una millora de vida general de què són partícips –en més o menys mesura– els negocis mercantils. En altres paraules, si bé és cert que la moral eclesiàstica de l'Europa baixmedieval rebutjà en un inici, en molts

Mercaders a la baixa Edat Mitjana, en un port del Mediterrani

¹⁵ Un altre exemple precoç i, per tant, d'especial rellevància per als pocs textos de l'època que esmentin els mercaders que tenim, és el del canonge Étienne de Tournai (segles XII-XIII), que adverteix d'aquests mercaders també el perill de la usura, la possibilitat de distreure's de les pràctiques espirituals per la recerca excessiva de diners i la facilitat de caure en la injustícia, però que troba, alhora, la possibilitat de la caritat en generar aquestes riqueses mercantils. De nou, però, parla dels mercaders com a un gènere més sense cap rellevància o prioritat particular en el seu llistat de professions.

¹⁶ Videt F. Eixemins, *Regiment de la cosa pública*, p. 51.

¹⁷ La primera enfortida pel debilitament de la segona rere la guerra civil catalana (1462-1472).

sentits, el lucre sancionat en les Sagrades Escripures, aviat hagué de trobar la forma d'encaixar-lo en els seus marcs religiosos en contemplar el benefici a escala global que el seu impuls suposava.

Així doncs, el següent esglao representa el reconeixement mercantil, justificant-hi el guany ("els grans treballs que sofriren en mar i en terra, i per les grans pèrdues que sofriren sovint, les quals passen millor que l'altra gent per tal com ja s'hi han acostumat")¹⁸ i mostrant en ells una inclinació cap al bé comú ("els cavallers i els ciutadans que viuen de rendes no es preocupen de grans almoines"),¹⁹ especificant la seva separació d'uns pecats que no són inherents a l'ofici i que, això sí, com sempre s'havia defensat, no han de ser permesos ("que siguin foragitats de la comunitat els tractadors d'usures, d'interessos i de tota trafequeria, per tal que ni la gent ni la comunitat no es carregui de deutes per res").²⁰

Seguint aquesta línia, Tomàs d'Aquino, per exemple, ens reglamentarà tot plegat en la seva teoria del *Just preu*,²¹ per la qual s'ha de compensar al mercader per

raons de costos inicials i perillositat, sense caure, però, en un interès que se surti de l'essencial i que, per tant, comporti usura –com veiem també en Francesc d'Eixemins–.²²

Per altra banda, com a complement, cal recalcar l'existència tardana de corrents certament fonamentalistes que, en aquest moment, tanmateix, semblen acceptar aquella teoria justificadora de Tomàs d'Aquino i la dignificació del comerç tot i el fort enllaç que encara fan entre aquest i la usura:

*E a este pecado s'cuenta la fea usuría,
[...]*

*Esta faze perder a muchos mercadores
su alma e su fama, e los faz' mentidores:
venden lana por lino e son engañadores:
quieren con una tinta teñir quatro colores*²³

Per últim, cal contemplar també –i, de fet, principalment– una perspectiva popular, sota la gran majoria de la qual el mercader no tindria probablement cap

Planell de les Rutes comercials en la baixa Edat Mitjana

¹⁸ Ibid, p. 53.

¹⁹ Ibid, p. 52.

²⁰ Ibid, p. 56.

²¹ Videt T. d'Aquino, *Summa Theologiae*, Vol. 2, II-II, qüestions 77-78.

²² Raó per la qual els majors banquers i prestadors seran jueus, puix que ells no tindran prohibit aquell lucre injustificat –ja que no fan cap viatge ni pateixen cap perill– per les lleis rabíniques.

²³ Videt P. López de Ayala, *Libro de palacio*, versos 297-324.

visió demoníaca a banda de certs prejudicis instigats per alguns sermons eclesiàstics en punts històrics i localitzacions concretes. Prova d'això és el triomf d'aquest gremi que es constituí com una força comercial primària en pocs segles per la venda de productes justament a aquestes *gentes cristianes-europees* que, en cas d'odiar-los, difícilment col·laborarien en el seu enriquiment o, en un nivell més bàsic, no es refiarien dels seus productes.²⁴

Conclusions

El mercader medieval representa un subjecte col·lectiu d'àmplia base que inclou una vasta extensió d'oficis i divisions en el mateix –a més a més de les seves evidents i múltiples variants geogràfiques i temporals–, amb un conjunt de persones en la seva imatge que, superant l'interès per fer diners, es troben lluny de poder ser classificades sota un *ethos* o *modus vivendi* comú i retratable tant en l'època com en l'actualitat fora d'estigmes còmics o eclesiàstics com el de l'usurer.

Això ha ocasionat la visió esbiaixada que tenim d'aquest o, més aviat, que pensem que en l'època es tenia del mateix –especialment en l'àmbit clerical i popular–, malgrat que la seva figura resultava força irrellevant en l'àmbit cultural.

Aquesta classificació reduccionista no es feu en un ànim per endinsar-se en la mentalitat de l'època, sinó amb objecte d'obtenir una perspectiva històrica d'una transformació socioeconòmica crucial per a l'arribada al sistema econòmic dels nostres dies. Aquesta transformació, per altra banda, no s'ha de considerar un fet subversiu i capgirador, sinó un progrés –o retrocés– natural humà en un mateix ordre polític, social i econòmic que, alhora –a tall de vaixell de Teseu–, es troba en gradual metamorfosi cap a un de diferent, fins a considerar-se en una classificació acadèmica d'una altra època o plenament desenvolupat per a ser anomenat com un consistent i distint nou ordre.

D'aquesta manera, si pretenem endinsar-nos dins de la cosmovisió d'un integrant del sistema baix-medieval europeu, caldrà esborrar aquests stigmes i classificacions artificioses –tot i que útils en altres sentits– per adonar-nos de l'ascendent benefici que oferí el sector mercantil i l'aprofitament d'aquest dels comerciants, però també de la resta de la societat, avançant ambdós conceptes no com a contraposats, sinó, per una part, com a unitaris en la millora d'unes connexions i comunicacions que augmentaren la qualitat de vida general (el *Bé comú* per Tomàs d'Aquino) i, per l'altra, com a éssers individuals enfocats a llaurar-se un futur per a ells i per a les seves respectives famílies. ©

Mercaders al port de Cartagena, en les Cantigas d'Alfons X

²⁴ Com a mostra d'això també tenim restes d'una literatura popular en, per exemple, fabliaux francesos com *La Bourgeoise d'Orléans*, on se'n parla d'un mercader enriquit de forma estereotipada i satírica que ni tan sols s'adona que la dona l'enganya per la seva obcecació pecuniària. Això, com a mostra del que fou una figura més en l'època, susceptible de ser estigmatitzada per l'humor, d'igual forma com passà amb prostitutes, clergues, reis, ramaders, pagesos, etc. sense cap ràbia o reivindicació de classe o de moral particular cap a aquesta.

Gravat d'una fira a Champagne el segle XIII, publicat sota la direcció de M. Ernest Lavisse (1898) a l'Album historique, París, Armand Colin & Cie, p. 58

Bibliografia

1. Consultes bíbliques:

- Aquino, T. (2006). *Summa Theologiae*. Barcelona.
- Aurell, J., & Rubiés, J. P. (1993). Els mercaders catalans i la cultura, de l'Edat Mitjana al Renaixement. *Anuario de estudios medievales*, 221-256.
- De la Iglesia, J. I. (2005). El comercio en la Edad Media. XVI Semana de Estudios Medievales, Nájera y Tricio:
- Navarro, G. (2005). "Los protagonistas del comercio: Oficios e identidades sociales en la España bajomedieval".
- Ruiz, S., & Muñoz, A. M. (2005). "El comercio y los comerciantes en el contexto cultural y literario de la Edad Media".
- Eixemins, F. (1999). *Regiment de la cosa pública*. Barcelona.
- Gual, M. (1981). *El primer manual hispánico de mercadería*. Barcelona.

- Le Goff, J. (2001). *Mercaderes y banqueros de la Edad Media*. Barcelona.
- Le Goff, J. (2003). *La bolsa y la vida: Economía y religión en la Edad Media*. Barcelona.
- Le Goff, J. (2001). *Los intelectuales en la Edad Media*. Barcelona.
- Llull, R. (1972). *Doctrina pueril*. Barcelona.
- López de Ayala, P. (1982). *Libro rimado de palacio*. Madrid.
- Pirenne, H. (2015). *Las ciudades de la Edad Media*. Madrid.

2. Consultes estadístiques:

- CICA.cat. (8 de desembre del 2024). Recuperat de <https://www.cica.cat>
- Real Academia Española. (s.f.). Banco de datos (CORDE) [en línea]. Corpus diacrónico del español. Recuperat de <http://www.rae.es> [6 de desembre de 2024].

SALLENT

Pionera de la Revolució Industrial a Catalunya

Lluïsa Goberna

CASA MUSEU TORRES AMAT

La casa pairal del segle XVII, construïda sobre un antic molí, a tocar del pont gòtic del segle XIV i del riu Llobregat, és un testimoni de com vivia la burgesia catalana de l'època i l'evolució que ha tingut en el temps, ja que va ser residència i testimoni de sis generacions de la família. El vincle de la família Torres amb Sallent ve de lluny i al segle XVI se sap que tenien grans extensions de terres amb propietats agrícoles, per tant, eren una família força important i benestant de la zona.

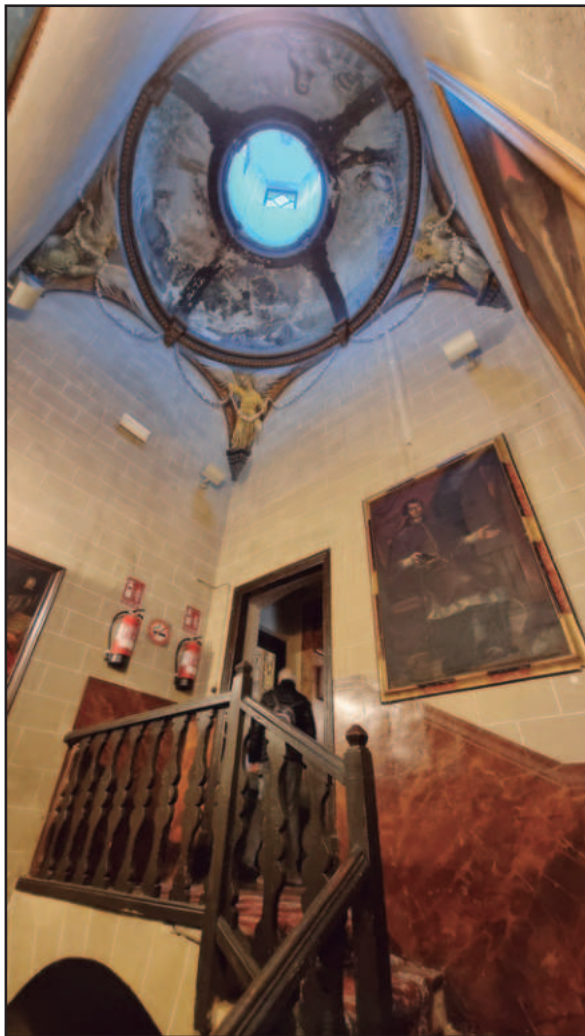
La nissaga dels Torres Amat va començar amb el casament de Josep Torres de Sallent i Teresa Amat de Sabadell (van tenir dotze fills). Un dels membres més destacats de la família fou un dels fills de la parella, el bisbe, il·lustrat i precursor de la Renaixença cata-

lana, Felix Torres Amat, que fou confessor de Carles IV i de tarannà força més lliberal que la jerarquia eclesiàstica de l'època, ja que aquesta tenia unes idees molt més dogmàtiques i era poc propensa als canvis. Ell creia que la església havia d'estar separada de la política. Va desenvolupar una extensa obra literària de la qual destaca la traducció de la Bíblia al castellà. L'altre germà, n'Ignasi, va ser també clergue i bibliotecari.

La família tenia un títol per poder accedir al poder eclesiàstic. La relació amb l'església va servir per reforçar la seva influència i alhora el seu patrimoni. L'altre germà, l'Antoni, va renunciar al títol i el 1817 va erigir la primitiva fàbrica. La població de Sallent tenia un avantatge, ja que hi havia tres salts d'aigua i això va propiciar les fàbriques tèxtils. El segle XIX va ser un punt àlgid de la família per poder construir la primera fàbrica de cinc plantes. I Sallent va tenir els primers telers mecànics de cotó de Catalunya i de l'Estat espanyol que van venir d'Anglaterra. Va ser la societat "Josep Bonaplata, Vilaregut i Cia" qui va instal·lar aquests telers a la població per substituir els antics manuals. L'any 1833 la mateixa empresa va introduir la màquina de vapor a Catalunya.

Façana Casa Torres Amat

Escala per pujar a la planta noble on es troba una magnífica cúpula al sostre

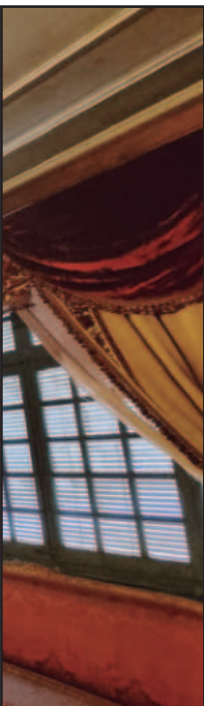
Sala amb l'harmonium del segle XIX

La família va haver de vendre la casa a principis del segle XX, quan la crisi de la fil·loxera, a l'empresa "Elèctrica Sallentina", que va aprofitar els salts d'aigua per produir electricitat. Però als anys 30 la família la va recomprar i alhora ampliar i en remodelà les dependències.

Amb la Guerra Civil van haver de marxar, ja que va ser ocupada per l'ajuntament i va ser la seu de la CNT, però finalitzada la guerra la van tornar a recuperar. L'últim matrimoni de la família va fer la restauració de la casa als anys 40, fins que definitivament es van

Quadre de grans dimensions on està representada la família Torres Amat

Racó de la sala amb el piano de cua i retrats de la família

traslladar a Barcelona als anys 50 i van llogar la casa per parts. El 1981 es va vendre a la Diputació. Segons ens van dir hi resta una antiga llogatera.

A l'entrar a la casa es troba una tina de vi, ja que hi havia molta tradició vinícola. La vivenda té catorze habitacions d'estils totalment diferents. A la planta noble es troba una cúpula que imita la d'una església. Hi havia tres rebedors, segons les classes de visita que tenien la família de la casa.

Es pot veure des de la finestra una xemeneia en forma

piramidal amb l'escut de la família. En una de les sales hi ha un gran quadre on es veu representada tota la família Torres Amat. El mobiliari és neogòtic i es pot veure un harmònim del segle XIX amb espelmes i un magnífic piano de cua. Del menjador destaca la imponent làmpada.

Menjador on destaca la magnífica làmpada

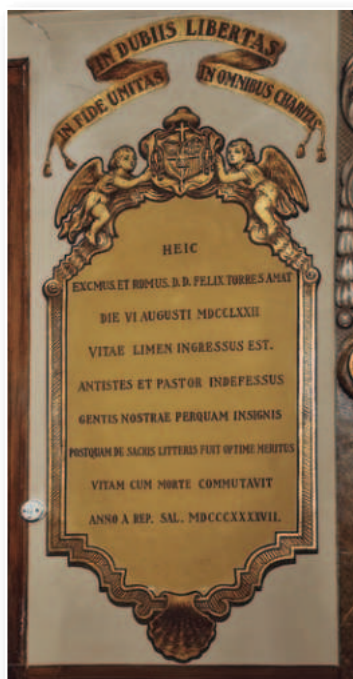
Saló Daurat amb murals a les parets dels Déus grecs

I el més destacat de la casa, el magnífic Saló Daurat amb les parets decorades amb murals de la mitologia grega i els seus Déus, Atenea, Apol·lo, Afrodita, Asclepi, amb els mobles i cortinatges de color daurat que donen nom a l'aposest.

Cal ressaltar l'austeritat de la casa des de l'exterior que queda integrada dins de la població, amb el luxe i grandiositat de l'interior amb grans quadres i murals, obres d'art, i mobiliari regi.

Destaca la Biblioteca de grans dimensions amb els retrats de Josep Torres i la seva esposa Teresa, junt amb el retrat del bisbe Felix Torres Amat. Hi ha més de 2.000 valuosos volums dels segles XVII-XIX. Actualment s'hi fan diversos actes com casaments, conferències, exposicions, etc.

En una sala especialment preparada es pot veure un Audiovisual que tracta sobre les cartes que Joan Vi-

Al despatx del bisbe Torres Amat hi ha una placa amb una frase del bisbe: *In dubiis libertas, in fide unitas, in omnibus caritas.*

Despatx del bisbe Torres Amat

l'aregut enviava a l'Antoni Torres Amat des de Londres, en les quals li donava detalls de l'adquisició i vicissituds per poder portar el primer teler mecànic a Catalunya, ja que les autoritats pertinents els hi possaven impediments per treure el teler del país.

Una recerca força interessant d'aquesta família, que va tenir un paper tant important en la Revolució Industrial del segle XIX a Catalunya.

Una curiositat que es troba en un dels dormitoris de la casa és una cadira per parir. El seu nom ho indica tot

Vista general de la Biblioteca

POBLAT IBÈRIC DEL COGULLÓ

Els ibers es van desenvolupar a Catalunya i a la franja mediterrània de la península ibèrica. El poblat es troba dalt d'un estratègic turó i va ser ocupat des del segle V fins al segle I aC i pertanyia a la tribu dels lacetans. Els ibers van arribar a encunyar moneda i tenien també la seva pròpia llengua. Practicaven el comerç, l'agricultura, la ramaderia, la metal·lúrgia i la ceràmica, entre d'altres activitats. I van desenvolupar un innovador urbanisme

Aquest jaciment fortificat és peculiar per l'important i complex sistema defensiu i la trama urbana. Hi ha restes d'una cinquantena de recintes i es creu que hi vivien les elits. L'entrada al poblat era de difícil accés, molt estret, perquè als enemics els fos difícil d'entrar i atacar. El bastió feia 12 metres de llargada. Era massís i es suposa que era molt alt perquè s'imposés a l'enemic. Amb un pany de muralla doble, constava també de dues torres, una de central de planta quadrangular del segle V aC i l'altra del s. III aC.

A finals del segle IV aC i principis del III aC es va fer més densa la trama urbana i es realitza l'ampliació del poblat i es construeix un nou tram de muralla per a la protecció i defensa dels nous habitatges.

Accés d'entrada al poblat amb muralla defensiva

Pujada al poblat ibèric amb la muntanya de sal al fons

Carrer amb habitatges resseguint la muralla

Carrer perimetral

Al segle II aC el poblat va patir grans canvis i algunes de les cases de l'interior es van abandonar i es van construir noves cases fora muralla i un forn comunal.

Aquests fets es relacionen amb la arribada dels romans que, finalment, l'any 195 aC van derrotar a totes les tribus ibèriques per ordre del cònsol romà Marc Porci Cató.

Al segle XVIII el poblat del Cogulló va servir per acollir plantacions de vinya.

Amb el temps, al ser abandonat el poblat, va quedar soterrat. Als anys 30 s'hi van trobar les restes i posteriorment es van realitzar restauracions arqueològiques, fetes per arqueòlegs amateurs que van fer diverses tasques d'excavació, de neteja i documenta-

Figura 46. Escena de mòlta de cereal mitjançant un molí de rotació (Dibuix: F. Riart)

Figura 60. Reconstrucció ideal d'un forn ceràmic de doble cambra (Dibuix: F. Riart)

Bastió Nord

ció entre les dècades dels anys 60 i 70. Aquestes tasques van restar aturades durant temps. Finalment el 2002 es van tornar a reprendre fins actualment, en què se segueix excavant de manera constant. En les recerques arqueològiques es va poder veure on eren els espais habitats, on s'hi feia vida, per les restes de cendra, indicis que hi havia hagut una llar de foc.

Les cases de planta rectangular, fetes de pedra i lligades amb fang, eren d'un espai petit i diàfan, amb telers i estris. Molts dels habitatges es feien adossats a la muralla. S'han trobat les restes d'una sitja, el forn comunal i diversos estris com àmfores, cànirs, etc. Té una superfície urbanitzada de més de 5.000 metres, però només ha estat excavada una petita part.

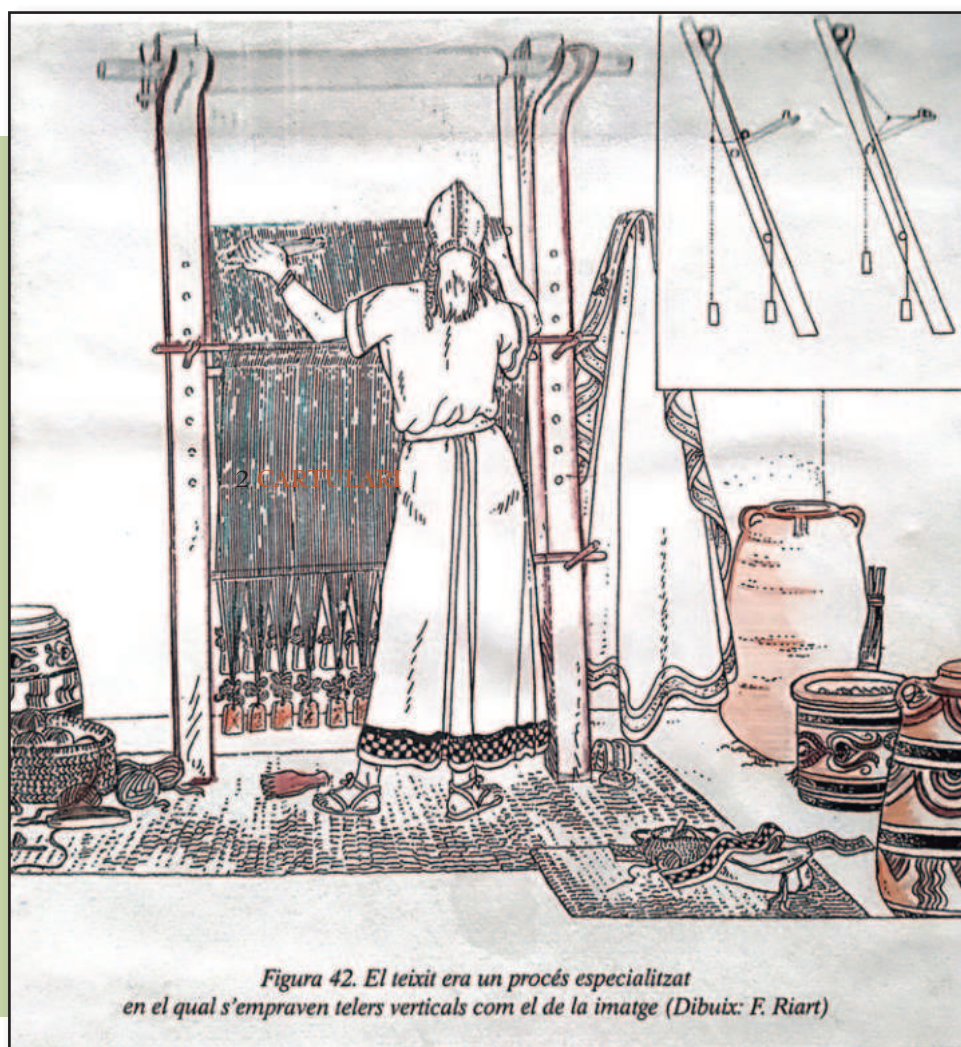

Figura 42. El teixit era un procés especialitzat en el qual s'empraven telers verticals com el de la imatge (Dibuix: F. Riart)

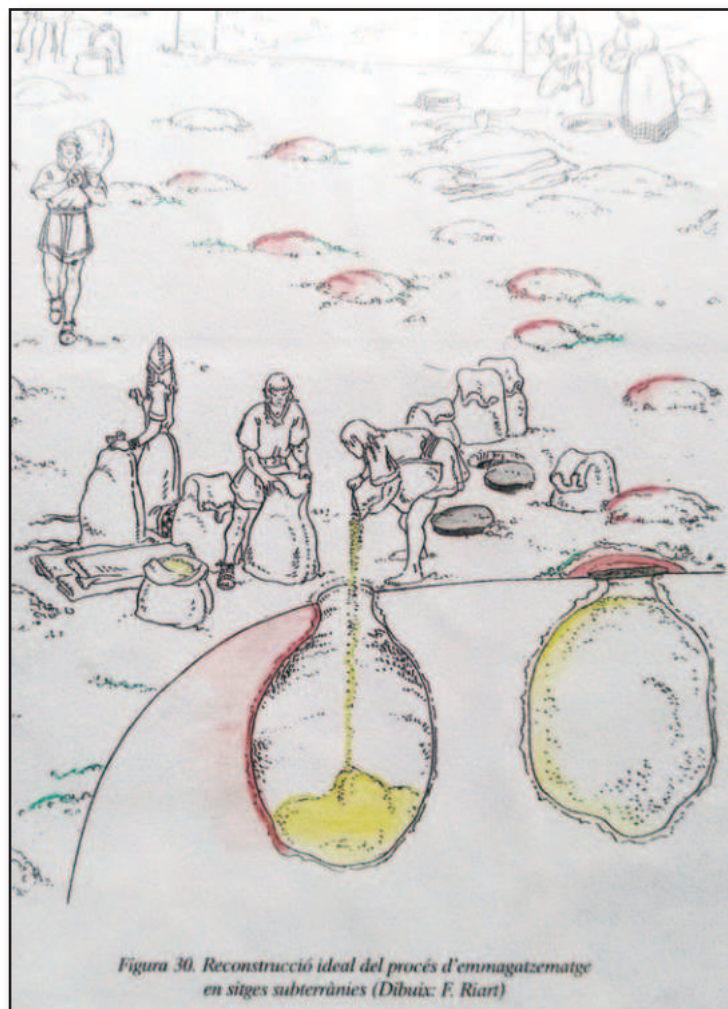

Tros de muralles

El Poblament Ibèric del Cogulló es troba dins de la Ruta dels Ibers i és considerat un dels jaciments ibèrics més importants de la Catalunya Central.

És l'únic que es pot visitar a la comarca del Bages. Des del seu turó es pot albirar una esplèndida panoràmica del Pla de Bages.

Fou declarat bé cultural d'interès nacional per la Generalitat de Catalunya l'any 1994.

Conjunt monumental del castell i l'església

CASTELL DE SALLENT I ESGLÉSIA

“Esteve, ara dita de
Sant Sebastià del Castell”

DE SANT ESTEVE I SANT SEBASTIÀ

Aquest conjunt monumental es troba dalt d'un turó, anomenat Turó del Castell, en un bell paratge on s'hi respira pau i tranquil·litat. És d'aquells indrets on donen ganes de quedar-s'hi una bona estona per gaudir d'un bon relax.

El Castell termenat de Sallent és una fortificació del qual només queden vestigis de part dels murs del recinte sobirà, part de muralla i algunes torres. Aquestes restes són producte d'una remodelació del segle XIV.

La nissaga dels Gurb i Queralt en foren els propietaris durant molts anys. El castell va passar per diverses mans, però sempre de la mateixa família. El primer senyor del castell conegut fou Sendred de Gurb, el 1005. El domini d'aquesta nissaga sobre el castell durarà uns 200 anys fins al 1208, en què Berenguer de Queralt el va vendre al rei Pere I, més endavant el 1246 passà a mans del bisbat de Vic. El domini episcopal va durar fins que van desaparèixer els senyorius el 1811.

Van ser feudataris del castell els noms de Calders, Talamanca, Santa Coloma i els Sallent.

L'església formava part del recinte sobirà del castell i és original del segle XI, però quan es van fer les excavacions s'hi van trobar indicis del s. IX.

És una de les esglésies romàniques de planta circular més gran de Catalunya amb una extensió de deu metres per l'exterior i vuit per l'interior.

Restes del castell

Es cita per primera vegada l'església a les cartes d'empenyament del castell signades el 12 d'abril de 1022 per la comtessa Ermessenda.

Està dedicada a dos sants, Sant Esteve i Sant Sebas-

tià. Apareix l'esment de l'església el 1022 quan estava sota l'advocació de Sant Esteve. És el 1537 quan es comença a citar amb l'advocació de Sant Sebastià, sant que s'invocava contra les diverses epidèmies de pesta dels segles XVI i XVII.

Interior església amb el magnífic sostre de fusta il·luminat

A principis del segle XIX es va fer una reforma que la va transformar totalment. Es van suprimir parts de l'església que van canviar la seva configuració.

Durant la Guerra Civil va quedar molt malmesa i degut a un incendi va quedar sense la coberta, i a par-

tir d'aquí, posteriorment, quan es van fer excavacions es va posar al descobert l'antiga estructura romànica.

El que més destaca en el seu interior és el seu magnífic sostre de fusta.

L'església està consagrada i s'hi fan dos aplecs l'any.

La nostra guia del tres indrets va ser la Núria Sanz. Excel·lent guia, atenta i molt professional.

Finalitzades aquestes visites que ens van deixar molt bon sabor de boca, ja que ens van introduir en la història, de la qual som tant aficionats, i alhora ens va permetre de fer un bon exercici físic, vam anar al restaurant Mas de la Sala, al mateix Sallent, on vam fer un excel·lent àpat per recuperar forces. I tornada cap a Barcelona.

Aquesta sortida es va fer l'1 de febrer de 2025. ©

Referències bibliogràfiques:

Ajuntament de Sallent.-

Museu Casa Torres Amat.-

Històries Ibèriques.

Daniel Romaní. Edició

Museu d'Arqueologia

de Catalunya.

Generalitat de Catalunya

Departament de Cultura.-

enciclopedia.cat.-

EL CONVENT DE SANT FRANCESC DE MONTBLANC

Carles Aparicio
Comanador de la Domus Templi Barcinonensis

Conjunt monumental

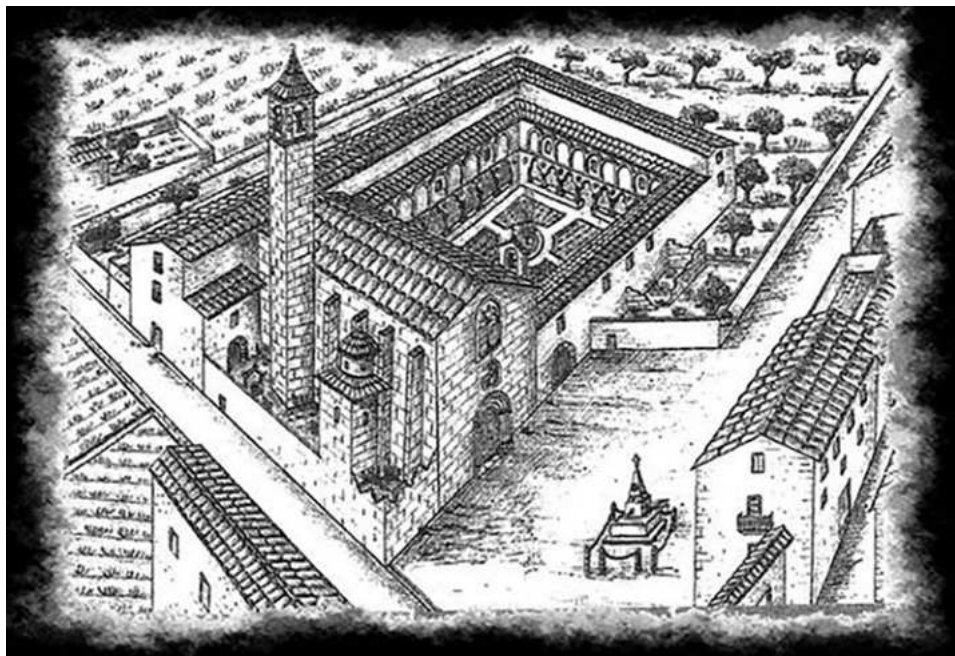
El convent de Sant Francesc de Montblanc es va establir fora de les muralles i al costat del camí ral, una mica abans de 1238, ja que Berenguer de l'Aguda, el 21 de maig de 1238, en el seu testament, ja va fer una donació per a l'obra de la seva església. Així doncs, l'església de Sant Francesc de

Montblanc va ser bastida en el segle XIII i és actualment una de les naus gòtiques més elegants de Catalunya, tota de carreus o bolsos blanquinosos. Aquesta constava inicialment d'una nau amb capçalera plana i sense capelles, amb coberta de fusta a dues vessants sostinguda per arcs diafragmàtics. L'altar major es va dedicar a Nostra Senyora de la Concepció.

Església del Convent el 1891

Possible aspecte original segons Ramon Cantó i Espinach

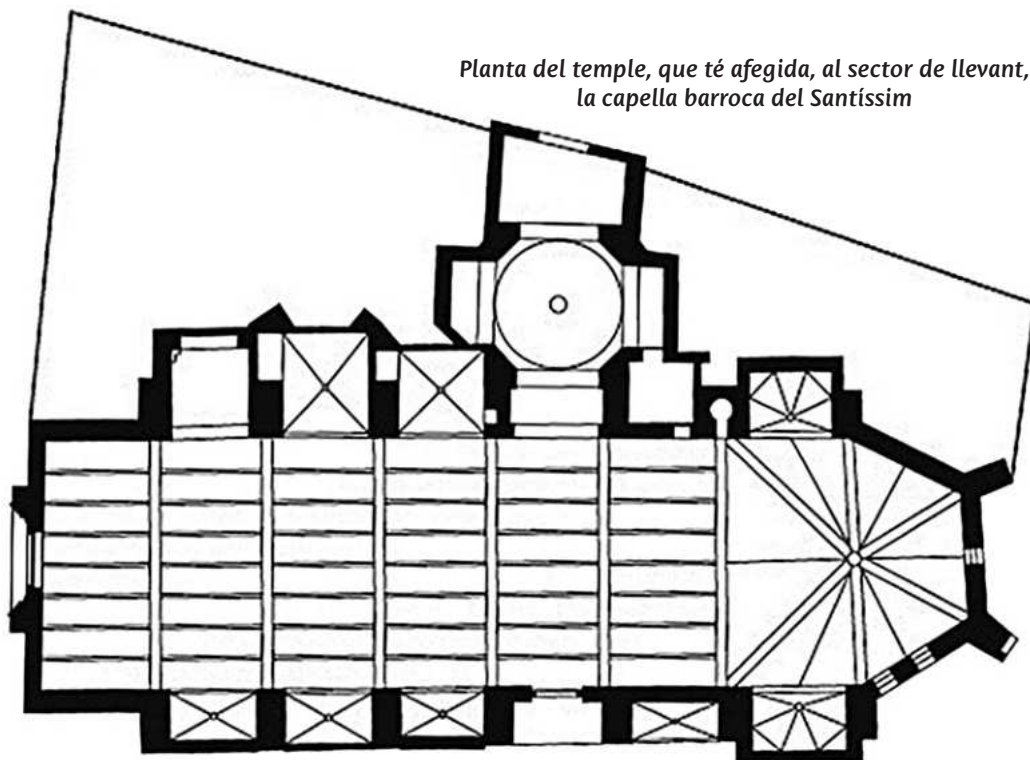
En 1253 torna a aparèixer el convent en el testament d'Elisenda de Falçs. I entre els anys 1286 i 1287 la població de Montblanc va col·laborar en la seva ampliació. El resultat va ser una església del gòtic primerenc amb tradicions romàniques. Una sola nau dividida en set trams; el darrer, una capçalera pentagonal amb volta de creueria, amb una coberta de fusta a dues aigües carregada per sis grans arcs de diafragma apuntats, amb sis capelles laterals obertes entre els contraforts. La primera capella al costat esquerre de la nau estava dedicada a la Nativitat de la Verge, i la tercera del mateix costat a Sant Antoni de Pàdua (posteriorment es va dedicar al Santíssim), i la del costat de la porta d'accés al claustre es va dedicar a Sant Domènec. L'advocació d'altres capelles van ser a Sant Maties, Santa Tecla i Santa Bàrbara, Sant Dídac, i als Sants Joans (Sant Joan Baptista i Sant Joan Evangelista).

La nau, molt àmplia: 18 m d'alçada, 11,70 m d'amplada i 43 m de llargada. En els laterals del presbiteri dues capelles pentagonals amb volta de creueria, tipus absidiola. El campanar, quadrat, mesura 2,8 m de costat.

En el presbiteri, en les parets centrals de l'absis i en la capçalera de les capelles laterals, la il·luminació provenia de finestres coronelles allargades, per damunt de les cape-

Vista de l'interior de la nau central de l'església

Planta del temple, que té afegida, al sector de llevant, la capella barroca del Santíssim

AQUEST REGINTE MONACAL ALBERGA'ELS TEMPLERS DEL PRINCIPAT, MALLORCA, VALÈNCIA, ROSSELLÓ I ARAGÓ MENTRE SE CELEBRAVA A TARRAGONA EL CONCILI QUE DECRETA SOLEMNEMENT LA SEVA INNOCÈNCIA EL 4 DE NOVEMBRE DE 1312, QUAN JA HAVIA ESTAT SUPRIMIT L'ORDE DEL TEMPLE PEL PAPA CLIMENT V EL 22 DE MARÇ DE DIT ANY.

Porta a unes de les sales modernes dedicada als templers

lles, finestres coronelles curtes, i en les capelles, en les parets laterals, ulls de bou amb traceria. Les capelles laterals del costat de l'Evangeli s'il·luminaven per finestres coronelles. I als peus de la nau, sobre la porta, una altra finestra coronella, aquesta de millor factura i amb dos mainells.

La façana principal, als peus de la nau, va quedar rematada per una cornisa seguint la coberta a dues vessants, i centrada per una portada situada en un cos sobresortit, formada per quatre arquivoltes apuntades protegides per un guardapols, les quals estan carregades sobre mènsules i capitells decorats amb fulles d'acant. Al damunt, una finestra coronella.

El claustre, adossat al costat de l'Epístola de l'església i amb comunicació a la mateixa, tenia planta qua-

drada i estava format per dos nivells: en l'inferior hi havia finestres apuntades amb arcs trilobulats, recolzats en columnes de secció tetralobulada que tenien capitells decorats amb motius vegetals molt esquemàtics, i en el pis superior s'obrien finestres de mig punt de factura posterior.

En aquest convent de Sant Francesc, l'Orde del Temple, que va rebre al frare cavaller Ramon d'Anglesola, celebrà el que va ser el seu últim Capítol Provincial el 23 d'abril de 1307, abans del seu procés.

El dissabte dia 2 de desembre d'aquest mateix any, es varen confeccionar les ordres de detenció dels templers del regne d'Aragó per un grup d'escribes de la cort, sota la direcció del secretari de confiança del comte-rei Jaume II (*València, 10/4/1267 - †Barcelona, 2/11/1327) el notari i alt funcionari de la Cancelleria Reial, Bernat d'Averçó. El lloctinent del procurador de Catalunya, Bernat de Fonollar (*1255 - †1326) va rebre l'ordre de fer complir als seus oficials amb celeritat les instruccions trameses de fer capturar els templers, sent un d'aquests oficials en qüestió, el corregidor de Montblanc.

A principis del mes de juny de 1309, Jaume II va escriure al tortosí Mascarós Garidell, responsable dels frares templers detinguts a Miravet, per ordenar-li que portés al Comanador fra Berenguer de Santjust, als seus dos nebots, fra Ramon i fra Guillem

de Santjust, i a fra Bernat de Millars a Montblanc, per continuar allà la seva captivitat.

Atès que en el convent de Sant Francesc de Montblanc hi havia diversos templers confinats, tres foren els frares de l'esmentat convent que van ser cridats a testificar el dijous dia 12 de març de 1310, davant de la comissió inquisitorial lleidatana en el convent de Framenors de Lleida. Això va ser així perquè el convent de Sant Francesc de Montblanc pertanyia a la custòdia de Lleida.

El guardià del convent franciscà fra Pere Puig, el conventual fra Pere Mir i el lector del convent fra Guillem de Xesa, van manifestar voluntàriament no saber res respecte a les acusacions que s'imputaven als templers.

Seccions longitudinal i transversal de l'església

Des de Lleida, el dia 7 d'octubre de 1312, Jaume II va ordenar als oficials Pere Guillem de Castelló, responsable dels frares detinguts a Saragossa; Jaume de Torroella, que ho era d'Ascó; Bernat d'Esplugues, de València; Esteve de Roda, batlle general d'Aragó; Mascarós Garidell, responsable dels detinguts a Tortosa; Pere de Cardona, dels de Granyena; Bernat de Soler i Pere d'Espallargues, de Barcelona; Pere de Martorell, de Cantavella; Guillem de Solanes, ciutadà de Tortosa; i a Domènec Vives, habitant del lloc d'Ascó, que concentrassin a tots els frares templers a Montblanc. L'administrador general dels béns del Temple, Bertran Dezvall, se li va informar del que disposava i se li va ordenar que assumís totes les despeses, tant dels frares com dels seus guàrdies.

Així, i per petició de l'arquebisbe de Tarragona, Guillem de Rocabertí i Desfar († 25/2/1315), president de la comissió diocesana, d'acord amb la butlla papal "Faciens misericordiam", van ser traslladats a Montblanc gran part dels templers catalans detinguts, que havien sobreviscut als interrogatoris i turments a què van ser sotmesos. Tots ells van ser confinats i custodiats en el convent franciscà de Montblanc.

Dues setmanes més tard, el dia 25, l'arquebisbe tarragoní va disposar que els oficials que custodiaven als frares portats a Montblanc els fessin comparèixer personalment a la seva presència a Tarragona.

L'infant Martí l'Humà -o dit també l'Eclesiàstic- (*Girona, 29/7/1356 - † Barcelona, 31/5/1410), comte de Besalú, senescal de Catalunya, i comte de Xèrica, recentment nomenat duc de Montblanc pel seu pare el rei Pere III de Catalunya i

Part exterior de l'església

Vista del darrere del convent

Vista interior del claustre modern

IV d'Aragó "el Cerimoniós" (*Balaguer, 5/9/1319 - †Barcelona, 5/1/1387), atorga a aquest convent un privilegi l'any 1387.

A finals del segle XIV, el frare, poeta i teòleg Anselm Turmeda (*Ciutat de Mallorca, 1355 - †Tunis, 1423) hi va vestir els hàbits abans de marxar cap Tunísia per convertir-se a l'Islam i passar a fer-se dir Abd-Al-lah at-Tarjuman al-Mayurqí al-Múhtadí.

A causa de les corrupcions introduïdes a l'orde, van ser substituïts els frares franciscans pels de l'orde claustral. I de nou es restauraren els frares menors amb el pontificat de Pius V (*Bosco Marengo, 17/1/1504 - †Roma, 1/5/1572). Des d'aleshores la vida de la comunitat franciscana va tenir una continuïtat de prop de sis segles i va constituir un focus cultural important, especialment durant els segles XIV i XV, en què va dependre de la custòdia de Lleida, i com també ho va palesar que Jaume II enviés els seus fills a educar-se al convent montblanquí.

El 1414 aquest convent de Sant Francesc de Montblanc va acollir, del 17 d'agost al 3 de setembre, la Cort General de Catalunya, convocada pel rei Ferran I d'Aragó (*Medina del Campo, 27/11/1380 - †Igualada, 2/4/1416 sent el 13è. President de la Generalitat de Catalunya, Marc de Vilalba (*La Roca del Vallès - †Olesa de Montserrat, 27/1/1439).

Aquesta va ser la quarta vegada que es van celebrar les Corts Catalanes a Montblanc, però la primera, almenys documentada, que es celebressin en aquest convent franciscà.

En aquestes corts, el rei va rebre les crítiques dels diputats contra el nomenament de castellans per als càrrecs de la Generalitat. Es van queixar també de les irregularitats en l'administració de justícia real i de la creació d'imposicions arbitràries. Aquesta edició es va tancar precipitadament, i no es van elegir nous diputats, ja que estava en vigor el nou sistema d'elecció per triennis acordat en les Corts de Barcelona de 1413.

En 1438, fills i hereus de Francesc Meicialis, a través del seu tutor Bernat de Boixadors, sufragaren per a la capella dels Sants Joans, un retaule pintat i daurat encarregat al pintor lleidatà Pere Teixidor, que ja treballava per als convents de Lleida, per 20 lliures.

En el curs del segle XVII es va construir una capella annexa d'estil barroc, que encara avui es conserva, on va romandre durant diversos anys l'Oficina de Turisme. Els diversos altars barrocs, entre els quals el dedicat a Sant Marcial, van ser destruïts posteriorment.

Entre 1725 i 1730, el franciscà del convent de Sant Francesc de Montblanc, fra Pere Tomàs, ocasionalment, juntament amb altres frares del mateix convent, administrà els sagraments a Rojals en substitució del rector de la parròquia.

L'any 1738 a l'església hi havia també una capella amb l'advocació dels Sants Metges, Cosme i Damià, i l'altar major va assumir el patrocini de Nostra Senyora de la Concepció.

El 10 de setembre de 1747 es va signar un contracte amb l'escultor Joan Novelles, de 35 anys d'edat, per a la realització del retaule per un import de 500 lliures. Propera ja la finalització d'aquest retaule, l'11 de juliol de 1749, Joan Novelles va enterrar el seu fill a Sant Francesc. I el 2 de febrer de 1750 es va concloure oficialment la realització del retaule.

A partir del segle XIX, el convent va experimentar diverses destruccions. Així, en 1808 l'entrada a Espanya de les tropes napoleòniques tingué especial incidència a Montblanc. El 1809 les tropes franceses en una de les múltiples entrades a la vila saquejaren, destruïren i profanaren l'església. En 1811 el mariscal francès Louis Gabriel Suchet (*Lió, 2/3/1770 - †Marsella, 3/1/1826) entrà de nou amb les seves tropes i destruï el que restava del convent i cremà l'església. Si bé acabada la guerra s'intentà reconstruir l'església, els conflictes del Trienni Constitucional (1820 - 1823) ho deturaren per donar pas de nou als saquejos, que en 1822 varen desfer i arruïnar gairebé definitivament el convent. No obstant això, el religiós franciscà fra Marià Teixidor, gran orador i protector de les arts, guardià del convent, va tornar-lo a reconstruir.

Però el mes d'agost de 1823 les tropes del general maçó Francesc Milans del Bosch i Arquer (*Sant Vicenç de Montalt, 28/2/1769 - †Sant Vicenç de Montalt, 2/12/1834) instal·lades a l'hort del convent s'encarregaren de fer desaparèixer els últims objectes, mobiliari i llibres que encara restaven, així com els terns, casulles que intentaren sense èxit amagar-los d'aquella barbàrie. La comunitat va subsistir fins a l'exclaustració del 1835, moment en el qual tenia 14 frares sacerdots, 7 estudiants de teologia o membres del cor i 4 llecs.

Detall del claustre modern

Des d'aquell moment, i durant gairebé quatre dècades, el convent entrà en una mena de llimbs legals en els quals seguia sent de titularitat de l'església, però l'Estat n'assumí la tutela i en cedí l'usudefruit a l'ajuntament, passant a tenir diversos usos, com el d'estació de telègraf, presó, teatre, i albergar de la cobla municipal.

Mn. Antoni Espinach, prevere montblanquí de l'Orde de la Mercè, en els "Apuntes históricos y cronológicos de la villa de Montblanch" deixà escrit:

«Muy desgraciado ha sido el convento de San Francisco de la villa de Montblanch, se le llama desgraciado, porque no ha tenido desde que de él fueron expulsados los religiosos, una mano amiga que procurara su conservación, ni que hiciera a su favor sacrificio de ninguna clase: al contrario ha tenido muchas crueles manos que unes veces en la obscuridad de la noche les han robado sus mejores maderas, otras en pleno día se han entretenido en derivar sus paredes, y hasta las Autoridades mismas no una sola vez, so pretexto de necesidades públicas, han echado mano de sus ladrillos, de sus tejas y hasta de sus maderas

para obres de fortificación y algunas otras [...]. Es verdad que, tan deteriorada como se halla en el día de hoy 1 de abril de 1867 en que esto escribo, la fábrica de la indicada iglesia, si se hallase en otro pueblo más emprendedor, de más genio y menos indiferente que el nuestro podría aún restaurarse con dispendios relativamente no grandes, pues conserva casi íntegro el campanario; y las paredes y una parte de las bóvedas ha resistido, tan bien hechos y fuertes son, a tantas probaciones, desmanes y atrocidades como les han sido hechos.»

Així doncs, el convent va arribar molt malmès a conseqüència de l'espoli al qual fou sotmès, fins i tot amb l'aquiescència de les autoritats.

El 1872, el liberal Pascual Madoz Ibáñez (*Pamplona-Irune, 11/5/1806 - †Gènova, 11/12/1870), en qualitat de ministre d'Hisenda, va fer sancionar la llei en la qual es desamortitzaven majoritàriament béns civils, però també religiosos, entre els que es comptava el convent, i el 18 de març es procedí a la seva subhasta

Vista lateral de l'església, on va estar ubicada l'Oficina de Turisme

amb un valor de taxació de 4.900 pessetes. L'adjudicatari va ser el licitador barceloní Marcos González Argüelles, que en cedí els drets a l'especulador establert al carrer de Santa Anna de Valls, Delfí Rius i Llovet (*1838). Aquest, la vigília de Nadal del mateix any, el vengué per 31.500 pessetes al francès resident a Barcelona, Paul Daguzan, qui va instal·lar dues màquines trituradores d'alabastre accionades per vapor. Les escriptures de compravenda signades el 24 de desembre d'aquell mateix any davant del notari en exercici des de feia 13 anys, Antonio Miracle i Baldrich, feien la següent descripció del convent:

«Una casa convento con una Iglesia derruida, campanario, sacristía, celdas, bajos y cementerio, de un perímetro de dos mil quinientos ochenta y seis metros cuadrados, conocidos por Convento de San Francés [sic] situado en la villa de Montblanch, lindante por Norte con la plaza donde tiene la puerta principal de entrada y por este con carreteras de Reus y Tarragona y por sud y oeste con el huerto del señor Isidro Gassol.»

Cleotilde, dona de Paul Daguzan, traficant d'objectes d'art i antiguitats, va derrocar parets, va treure pedres, va arrencar escultures, va fer desaparèixer el bellíssim claustre gòtic franciscà i va proporcionar material per dotar la vila d'un passeig de circumval·lació. Però la fàbrica de guix de Paul Daguzan va fer fallida i tot va passar a les mans del seu prestador Antoni Rovira i Bigorra de Barcelona, qui el juny de 1877 li va vendre el convent al tarragoní Lluís Cervera i Carbonell. L'escriptura signada davant del notari Ignacio Gallisà i Reynàs, feia la següent descripció:

«En el local que fue convento, hoy casa-fábrica que mira por su frente con la plaza del mismo nombre [...] con la generalidad de sus paredes, techos y demás, ruinosas y arruinados, y atendiendo la antigüedad, de lo que de él queda existente, y el cual estado en que se halla, las distintas clases y estado de solidez de los materiales, la situación del solar, respecto a la población y la superficie total que ocupa.»

Lluís Cervera i Carbonell ho va convertir en una fàbrica de farina i de guix, però en 1880, quan del claustre ja tan sols quedava la paret del costat oest, va cessar la seva activitat i va llogar el convent a Josep Contijoch i Poblet (*Barberà de la Conca, 1848), que el va transformar en un magatzem de vi, si bé en 1893 va començar a fabricar alcohol vínic.

mençar a fabricar alcohol vínic.

El 1897 Josep Contijoch i Poblet va comprar a Lluís Cervera i Carbonell el convent per 15.000 pessetes. L'escriptura signada davant del notari Carlos Monfar i Cantons feia la següent descripció:

«Casa o convento sin número, con una Iglesia derruida, campanario, sacristía, celdas que actualmente se hallan derribadas, bajos y cementerio, de un perímetro de dos mil quinientos ochenta y seis metros cuadrados conocido por Convento de San Francesch, situado en la presente villa de Montblanch, lindante por oriente con las carreteras de Reus y Tarragona, por mediodía y poniente con huerto de herederos de don Isidro Gassol y por norte con la plaza denominada de San Francesch en la que abre su puerta principal.»

L'any 1908 es va escometre una important reforma a la fàbrica, probablement associada a canvis en els processos de fabricació, en què, a més, es va procedir

a una escissió de l'activitat industrial que va donar lloc a dues fàbriques en una: la dedicada a l'alcohol industrial, de titularitat del Josep Contijoch i Poblet i amb seu al convent de Sant Francesc; i la dedicada a l'alcohol vínic, de titularitat de Francesc Contijoch i Grinyó (*Montblanc, 31/10/1867 - †Barcelona, 5/1/1936) i amb seu al carrer Miquel Alfonso, és a dir, les cases annexes al convent per la banda de llevant.

El 1920 i per l'espai de tres anys, la fàbrica dels Contijoch es va unir a la del seu competidor Sugranyes per fer front a l'amenaça de la Federació d'Agricultors de la Conca de Barberà. Els actius de les dues fàbriques s'incorporaren a la societat resultant. "La Alcoholera Montblanquense". Desapareguda però l'amenaça de la Federació d'Agricultors de la Conca de Barberà en 1923, la societat es va dissoldre.

En 1945 el convent va passar al Banc de Valls, davant la fallida del negoci de la família Cervera. Poc després, Pedro Cendra, que va passar a ser-ne el propietari, l'utilitzà per ampliar el seu negoci de vins, principalment a l'església, i va construir la columna d'èter sulfúric en el convent l'1 de setembre de 1954.

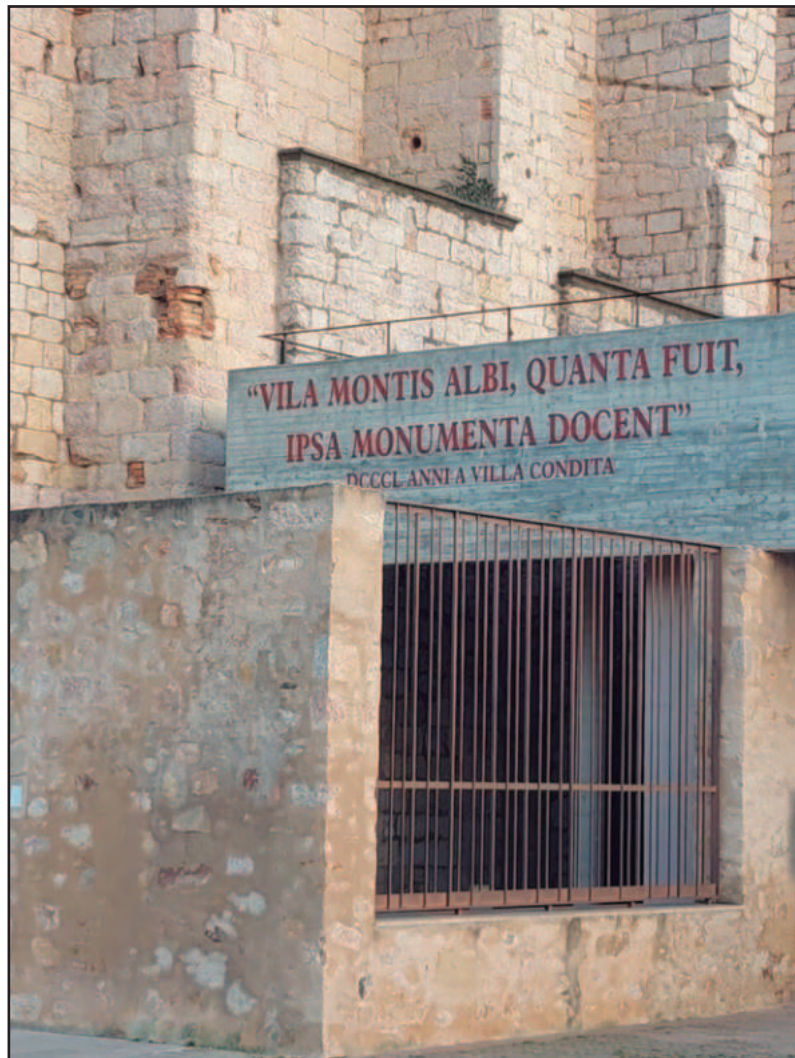
No gaire més tard, tancava el darrer negoci allotjat al vell convent i així, durant gairebé tres dècades, quedà abandonat i ruïnós.

El 1981 la Generalitat de Catalunya l'adquireix i inicia les obres de restauració que, en diferents fases, han anat continuant fins a l'actualitat.

El juliol de 2010 el consistori montblanquí va rebre 1.125.778 € dels ministeris espanyols de Foment i de Cultura per impulsar les obres de reconstrucció de l'antic monestir de Sant Francesc com a centre cultural polivalent a Montblanc, en el marc de la conservació i recuperació del patrimoni històric de l'Estat.

A finals del mes de març de 2011, el Govern de la Generalitat de Catalunya va declarar l'antic convent i l'església de Sant Francesc de Montblanc, Bé Cultural d'Interès Nacional en la categoria de monument històric.

Durant els anys 2011 i 2012 l'Ajuntament de Montblanc va dur a terme dos projectes paral·lels que van comportar l'estudi arqueològic de les restes de l'antic convent franciscà de la població. D'altra banda es va executar un projecte de construcció, sobre les restes de l'antic convent, d'un centre cultural que es va denominar Anselm Turmeda. En paral·lel es va procedir a la urbanització de la plaça de Sant Francesc, situada a l'entorn dels antics edificis conventuals. El conjunt del projecte el va dirigir l'arqueòleg Josep M. Vila (*Barcelona, 25/3/1964). ©

Accés al reconstruït convent modern

Bibliografia

Porta Balanyà, Josep, "Montblanc, (ISBN:84-89890-79-X), Edicions Cossetània, Valls, 2000.-

Àrea de turisme i Projecte exterior de l'Ajuntament de Montblanc.-

"Guia del patrimoni històric i artístic dels municipis catalans". Fundació per a la Difusió del Patrimoni Monumental Català.-

"El convent de Sant Francesc de Montblanc". Enciclopèdia Catalana.-

"Convent de Sant Francesc". Endrets, Fundació Universitària Balma. Vic.-

"Sant Francesc d'Assís i Montblanc", Fundació Privada Nova Història, Barcelona, 29/05/2024.-

Contijoch i Miquel, Eduard, "Brevíssima relació de la destrucció del convent de Sant Francesc", Tinet, Diputació de Tarragona, novembre 2013.-

"Intervenció arqueològica a l'antic convent de Sant Francesc (Montblanc, Conca de Barberà)", Patrimoni Arqueològic i Paleontològic del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 29/08/2012.-

Contijoch i Miquel, Eduard, "L'empresa Alcohols Contijoch de Montblanc: una fàbrica instal·lada en un antic convent (1882-1951), Barcelona, 1967.-

"El Govern declara Bé Cultural d'Interès Nacional l'església de Sant Francesc i les restes del convent de Montblanc", diari El Vallenc, Valls, 1/04/2011.-

MONTSERRAT

MIL ANYS D'HISTÒRIA

Aquesta visita a Montserrat va ser força especial, ja que aquest any es commemora el mil·lenari (1025-2025)

Però abans d'arribar-hi vam fer una breu parada per poder veure la monumental escultura del "*Timbaler del Bruc*", obra de Frederic Marès inaugurada el 1952 i que commemora la llegenda d'Isidre Lluçà, un jove veí de Santpedor, durant la Guerra del Francès de 1808, que tocant un tambor i amb la reverberació de les muntanyes de Montserrat, va foragitar l'exèrcit francès, que va creure que venia un important contingent de soldats catalans.

COLLBATÓ MEDIEVAL

La següent parada va ser la visita guiada a la població medieval de Collbató. Collbató ha estat durant segles el portal d'entrada de Montserrat. Molts pelegrins al llarg de la història han passat i fet nit en aquest indret de camí cap al santuari.

El castell de Collbató està situat dalt d'un turó de 492 m. amb una panoràmica de tot l'entorn de Montserrat i està documentat des del 1113, quan el comte Guislabert, senyor de La Guàrdia, el va deixar en dot a la seva filla Ermessenda pel seu enllaç. Encara que es pot datar de l'any 942. Els seus descendents foren senyors de Collbató fins a l'any 1292. Es tractava d'un castell petit amb una torre semicircular de vigilància protegida per murs rectangulars concèntrics. Actualment, només hi queden restes de la base de la torre i de les muralles que l'envoltaven.

Des d'un esplèndid mirador es veu una panoràmica de les muntanyes de Montserrat, amb l'Ermida de la Salut, que data del segle XIX, d'estil neogòtic i amb campanar d'espadanya que corona la façana. La cons

trucció va començar el 1914 i fou beneïda el 1917 per l'abat de Montserrat. Durant la Guerra Civil fou destruïda, però posteriorment la van reconstruir. Es troba en el camí de les Coves de Salnitre, que també es poden veure de lluny des del mirador. Les Coves tenen més de 500 metres de sales i galeries que l'aigua ha anat modelant. Han estat habitades des del neolític i estan plenes de llegendes populars. Aquí es troben diversos camins per anar a Montserrat, el Camí Vell de Montserrat o el Camí de Collbató a Sant Jeroni, entre d'altres. Actualment, encara es fan servir aquests camins centenaris per fer-hi rutes a peu.

Durant la Guerra del Francès l'heroi local collbatoní Mansuet Boxó, convertit en bandoler, va fer fora amb força enginy les tropes de Napoleó. Precisament en les Coves de Salnitre, actualment un dels principals

Mont serra

mil anys d'art i d'història

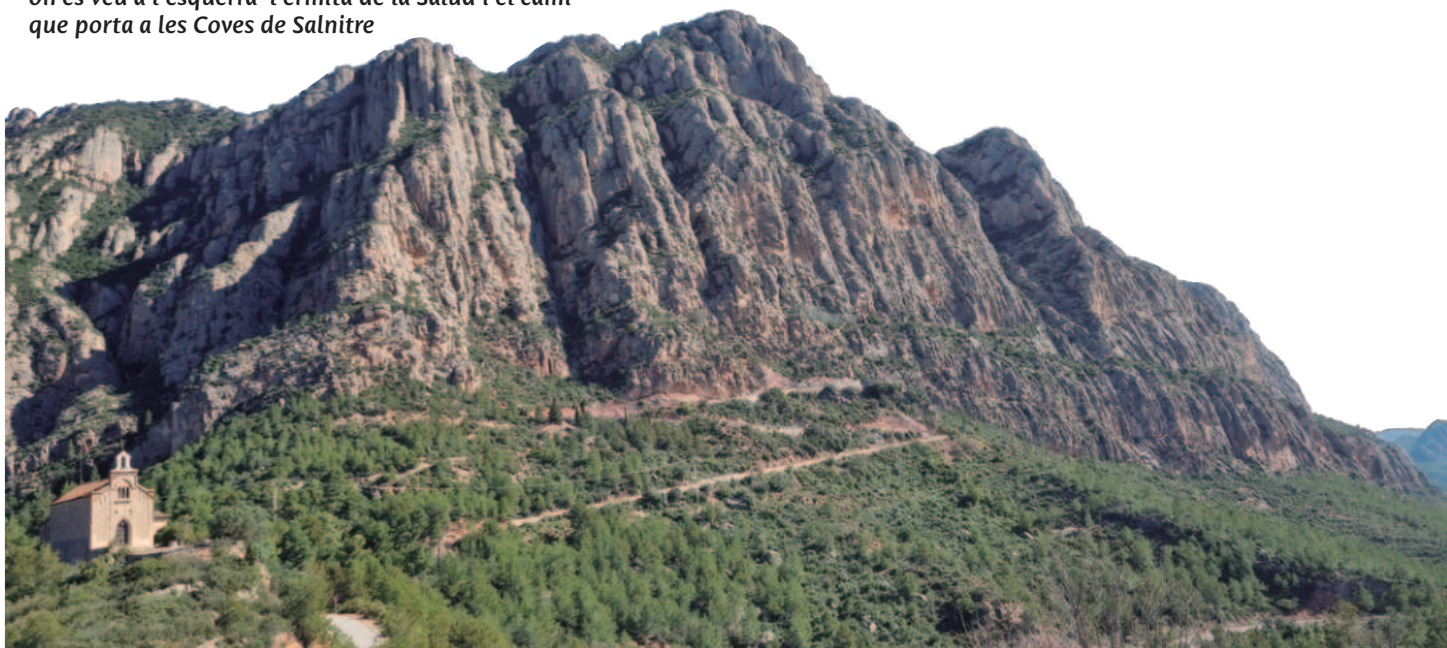
atractius de la vila, fou on es va refugiar aquest llegendari personatge.

El lloc on es troba el mirador en l'època medieval estava fora muralla, igual que la plaça de l'Era, que era el lloc d'emplaçament dels corrals per guardar el bestiar. Des d'aquí es podia contemplar el nucli tancat de la població. Hi havia la muralla de pedra i les mateixes cases que feien la funció de muralla. Darrere, les cases, no tenien ni portes ni finestres com a element de defensa. Majoritàriament, la població vivia reclosa dins del nucli urbà. Durant segles les fonts de riquesa foren els camps sembrats que envoltaven la vila, ja que un gran nombre de famílies benestants tenien moltes terres agrícoles. L'atenció i hostalatge dels pelegrins també va ser una bona font d'ingressos.

Mirador panoràmic de Montserrat des de Collbató, on es veu a l'esquerra l'ermita de la Salut i el camí que porta a les Coves de Salnitre

L'antic Portal de Barcelona, perquè era el camí que venia de Barcelona, actualment dit Portal de Can Bros, on es troben dos arcs, un d'interior gòtic i un d'exterior més antic d'estil romànic, és per on entraven els pelegrins que es dirigien a Montserrat pel Camí de la Costa o de Collbató. Hi ha una llegenda que explica que sobre el banc de pedra que hi havia al portal es feia "dringar el duro" per comprovar si eren bones les monedes amb què pagaven els pelegrins o qualsevol que traspassava el portal. El nom de Can Bros li ve de la família que hi viu des del segle XVII. Estava situat sota mateix del castell. S'hi anava per un camí i al costat del portal hi havia el forn del castell on tothom havia d'anar per coure el pa.

Collbató és un bonic poble amb gran encant que té alhora un gran contingut històric i cultural, com el

Molí de l'Oli, el reconegut Taller d'Orgues Blancafort, l'església de Sant Corneli, entre d'altres. A Collbató s'han construït orgues des de l'any 1925, fins que l'any 1963 l'activitat passà a mans del reconegut mestre orguener Gabriel Blancafort, format a França i Alemanya. Actualment, és el seu fill Albert Blancafort que continua amb la tradició d'exercir de mestre orguener. Durant els anys el taller ha construït més de 150 instruments, un d'ells per a la Basílica de Montserrat. El carrer de Dalt, lloc on està ubicat el taller, els segles XI i XII era el límit del nucli urbà, els edificis

arribaven fins aquí i les cases feien de muralla, tal com s'ha dit abans.

A la població es troba la casa on va néixer i viure el reconegut músic i compositor Amadeu Vives, autor de "l'Emigrant" entre altres conegudes obres. Durant el segle XIX Collbató esdevingué poble d'estiueig de la burgesia barcelonina, que comptava amb personatges il·lustres com el mencionat Amadeu Vives, Elies Rogent o Pau Bertran i Bros.

Taller d'Orgues Blancafort

Casa del compositor Amadeu Vives

Campanar església de Sant Corneli

L'antic Portal de Barcelona, actualment dit Portal de Can Bros

El Centre d'Interpretació de l'Oli de Collbató és un espai museístic on s'explica tota l'elaboració de l'oli. Inicialment, l'emplaçament fou un corral de bestiar que al segle XX es va reconvertir en molí d'oli.

Es poden veure plafons, fotografies, eines i maquinària per a l'elaboració de l'oli, moltes d'elles cedides per pagesos del poble. L'oli es posava en unes cubelles de decantació per deixar-lo reposar i així poder separar-lo de l'aigua i totes les impureses que estaven

en suspensió. S'hi troben atuells del segle XIX-XX que contenien i transportaven l'oli i una premsa hidràulica del 1932-33, que va representar una gran novetat, ja que funcionava amb energia elèctrica. Tenia capacitat per a uns 8 o 9 sacs d'olives, o sigui uns 400 k. En un dia s'aixafaven uns 4.000 k. d'olives.

L'Agrupació Pagesa va comprar l'edifici el 1932 i en va modernitzar les instal·lacions. **Es troba un cofin d'espart en què es posava la pasta de la molta.** Es pot

Centre d'Interpretació, Molí de l'Oli

veure també un antic molí de sang, (de tracció humana o animal) al qual durant la dècada de 1930 s'hi va incorporar un motor elèctric que augmentà l'eficiència i alhora reduí costos. Quan es va obrir el molí es pagava per tones. Es pot veure també una premsa per premsar les olives. En aquest Trull s'hi feien servir

tant tècniques modernes com antigues. Hi treballava el mosso, l'encarregat, el pagès i amo de les olives. L'ajuntament el 1993 es va fer càrrec del molí amb la responsabilitat de fer-lo funcionar, però el 2005 es va haver de tancar. El 2010 es va convertir en Centre d'Interpretació.

Aquesta visita pel Collbató medieval ens la va fer el nostre guia Ian, que ens va portar a fer un recorregut per tota la població.

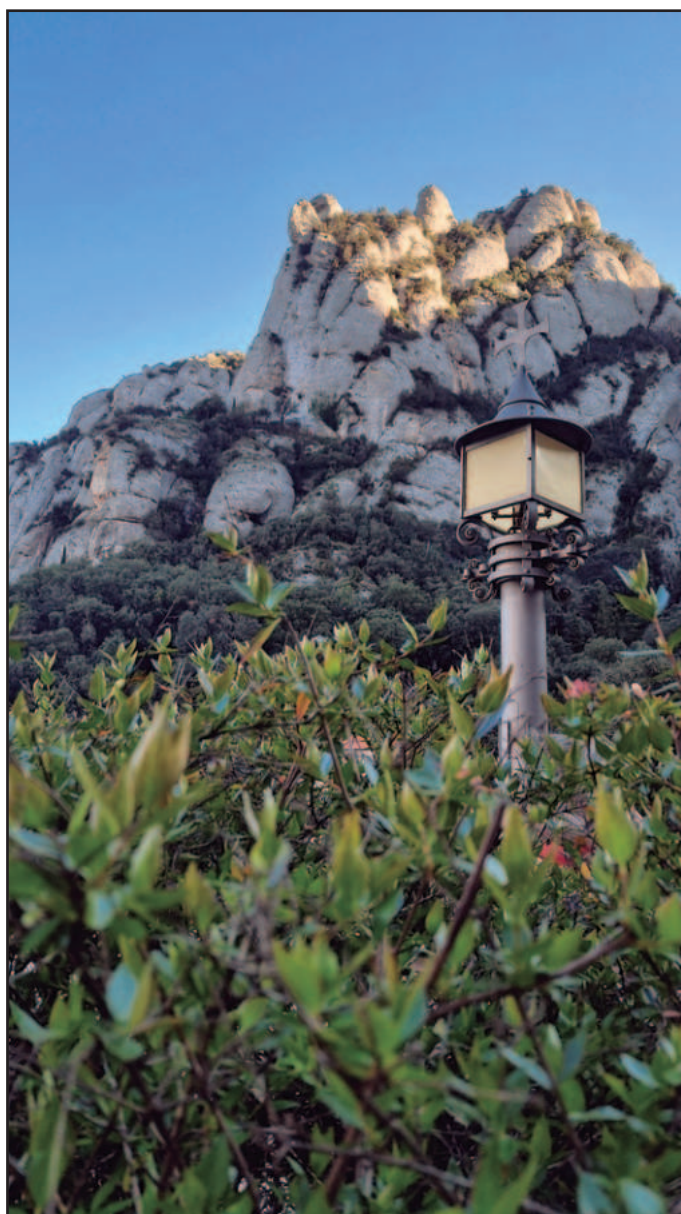
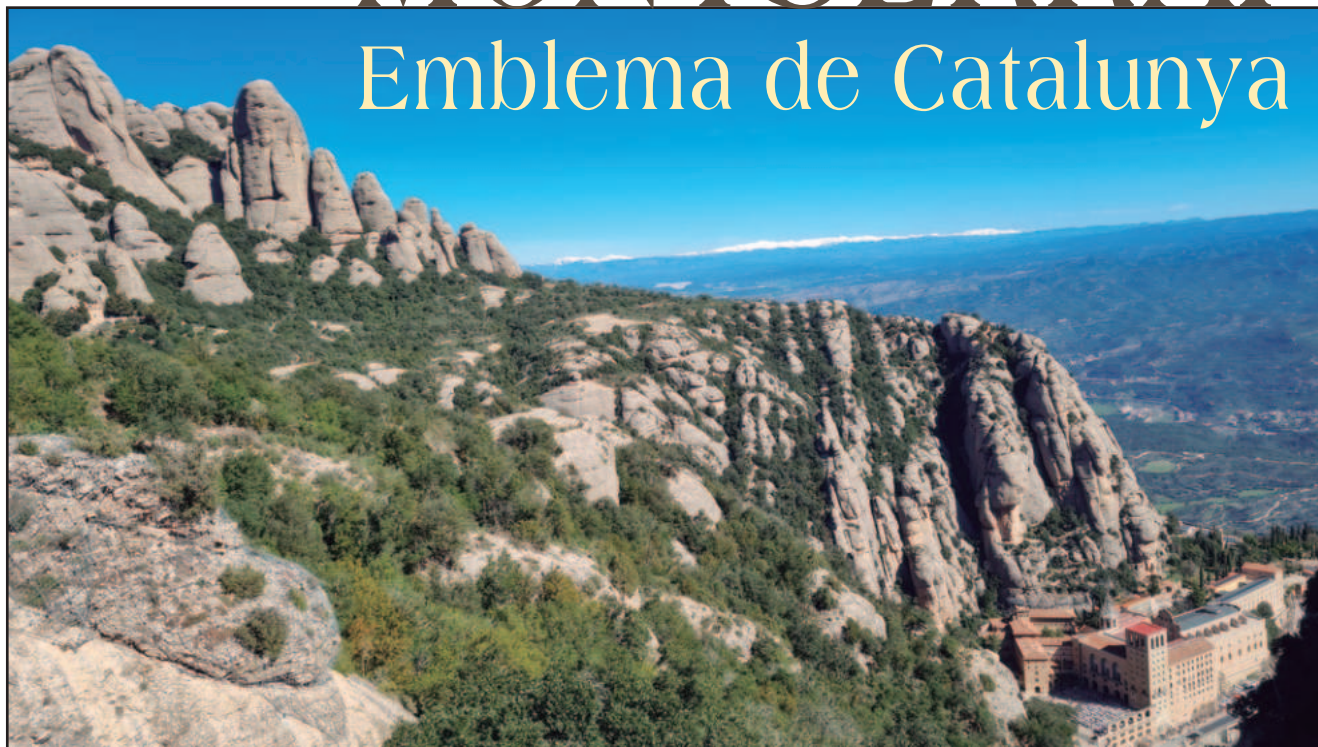
Després de l'excel·lent àpat del dinar al restaurant Monistrol, vam agafar el cremallera per pujar cap a Montserrat.

En primer pla, al'esquerra, restes de l'antiga muralla amb el massís de Montserrat al fons

MONTSERRAT

Emblema de Catalunya

El monestir fou fundat en un lloc geològic extraordinari com és el massís de Montserrat. Aquest indret amb dificultat d'accés ha estat sempre un lloc privilegiat per al retir espiritual, ja que molt abans que es construís el monestir, hi ha evidència per documentació trobada de l'existència d'antigues ermites.

La muntanya de Montserrat ha efectuat des de temps remots una gran fascinació, degut a la seva formació tan peculiar, a ermites i monjos fins a músics, pintors, filòsofs, escriptors, historiadors, etc., ja que és un lloc d'inspiració tant per la seva forma, com per la seva llum.

Sota les ordres de l'abat Oliba, ara fa mil anys (1025), es va aixecar el monestir de Santa Maria de Montserrat. Gràcies a diversos miracles atribuïts a la Mare de Déu, es va convertir en un lloc de pelegrinatge, i Montserrat es convertí en un santuari marià.

El 1223 es va formar la Confraria de la Mare de Déu de Montserrat, ja que molts fidels desitjaven gaudir de la seva protecció. Com a curiositat, la primera persona que es va inscriure a la institució va ser Elionor, esposa de Jaume I.

El 1493 fou proclamat abat de Montserrat Garcia Giménez de Cisneros, cosí del cardenal i inquisidor, impositat per Ferran el Catòlic. Va promoure la impremta i això va fer que Montserrat esdevingués un dels llocs d'edició més antics d'Europa.

Sales Exposició Mil·lenari

Durant el temps que s'anaven alternant monjos i abats vinguts uns de la Corona Catalana-Aragonesa i altres de Castella, va haver manca d'entesa entre ells a causa a les diferències culturals i polítiques; la comunitat estava dividida. Malgrat això durant l'època moderna Montserrat va viure uns temps d'esplendor tant artística com intel·lectual.

Durant la invasió napoleònica quedà tot destruït. La imatge de la Verge no fou destruïda per les tropes franceses, però sí profanada. Les autoritats la van requisar el 1822 i la portaren a Barcelona. Dos anys després tornà al monestir, però per culpa de la crema de convents a Barcelona el 1835 la comunitat amagà la imatge per tal de preservar-la. El 1857 es va crear una Junta de restauració Artística amb la finalitat de la restauració de Montserrat, i la Moreneta va sortir del

seu amagatall per tal que fos venerada altre vegada pels fidels.

Després de desvincular-se de Valladolid i restaurar l'elecció d'abats vitalicis l'abat Miquel Muntades el 1872 va començar una reforma integral que conformà a grans trets l'aspecte actual. En la reforma del cambril hi va intervenir un jove Antoni Gaudí.

El 1880 es va celebrar el mil·lenari de la troballa llegendària de la Moreneta i el 1881 fou coronada com a patrona de Catalunya.

Antoni M. Marcet, declarat abat el 1912, va estendre l'ús del català a tots els àmbits de la vida i cultura del monestir, va renovar la vida monàstica, l'estudi i la investigació per part dels monjos, la renovació archi-

Cambril de la Mare de Déu, amb la magnífica cúpula

tectònica de Montserrat, amb la col·laboració de l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch, l'ampliació de la biblioteca i l'arxiu, va recolzar l'obra del pare Bonaventura Ubach amb la creació del Museu Bíblic i la instal·lació d'una impremta nova al monestir tot coincidint amb la celebració del quart centenari de la impremta antiga de Montserrat. Durant el seu abadiat va haver d'afrontar situacions delicades i complexes, en tots els àmbits, socials, polítics i culturals. La més difícil, durant la Guerra Civil, quan la comunitat es va veure obligada a abandonar el monestir. A pesar que la comunitat es va dispersar van morir vint-i-tres monjos durant la contesa, assassinats per ser religiosos. El 1939 els monjos van tornar a recuperar Montserrat. A Montserrat s'hi refugiaren durant la Guerra Civil Manuel Azaña i Lluís Companys. Per tal d'evitar el seu saqueig i destrucció el monestir va ser protegit pel Govern de la Generalitat.

El 1970, tres-cents intel·lectuals es van tancar a Montserrat durant la dictadura franquista, demanant respecte pels drets humans.

El Cambril de la Mare de Déu de Montserrat és un lloc de recolliment i pau per a les persones que després de venerar la Verge, vulguin restar en silenci, en oració o meditació. La decoració arquitectònica de l'espai va ser creada per l'arquitecte Villar Carmona. Al cambril en els seus inicis

Dalt, cripta amb l'escultura jacent de l'abat Antoni Ma Marçet.

Imatge del tancament d'intel·lectuals el 1970

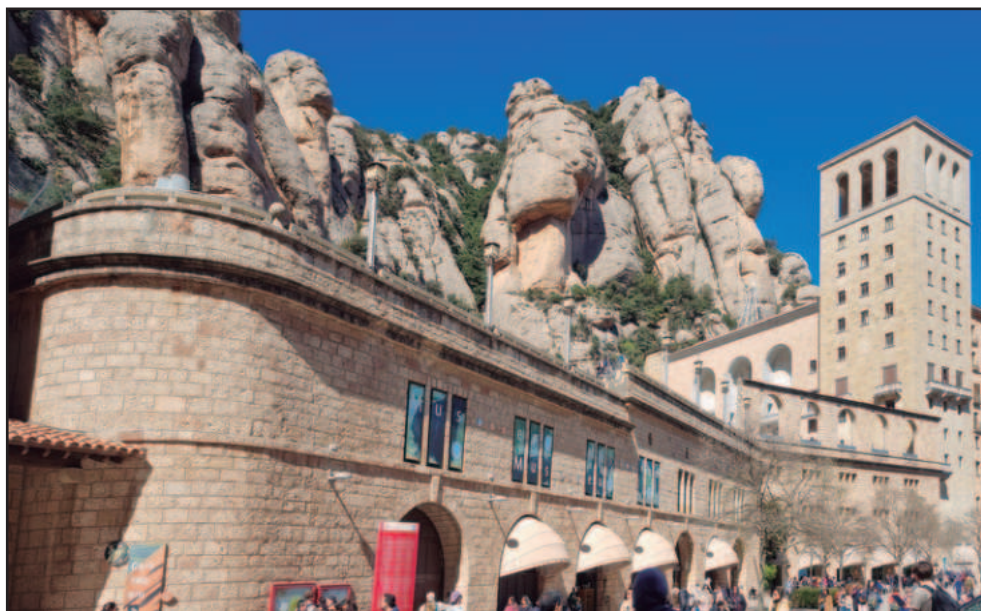
Escultura de Sant Jordi al Cambril de la Verge

Façana del Museu de Montserrat

no hi havia altar, per tant, no era una capella. Va ser el 1940 quan es va convertir en capella i fou consagrat l'altar. Una escultura de Sant Jordi, obra d'Agapit Vallmitjana, es pot contemplar davant dels esplèndids vitralls centrals.

A la magnífica cúpula es poden admirar les pintures de Joan Llimona finalitzades el 1898. És considerada una obra mestra de la pintura catalana. És un espai molt especial que a part de la seva gran bellesa, en el silenci, es pot percebre un alt nivell d'energia espiritual.

A la cripta, tocant al presbiteri, baixant unes escales, es troba un altar consagrat el setembre de 1951 (on està el sarcòfag) amb l'escultura jacent de l'abat Antoni Ma Marçet, obra de l'escultor Joan Rebull, i les despulles recuperades d'alguns dels monjos màrtirs que van ser assassinats el 1936.

de Museu de Montserrat s'amplia amb pintures del Renaixement i del Barroc i amb una important col·lecció de pintura, escultures i dibuixos dels segles XIX i XX. Es troben obres de Joaquim Sunyer, Albert Ràfols-Casamada, Ramon Casas, Joan Miró, Picasso, Joaquim Vayreda, Joaquim Mir, Dalí, entre altres artistes de renom. El 2006 el Parlament de Catalunya el va declarar Museu d'Interès Nacional.

MUSEU DE MONTSERRAT

El 1911 es va inaugurar el Museu Bíblic de Montserrat amb tot el material arqueològic, etnològic, zoològic i botànic que va portar el pare Bonaventura Ubach dels seus viatges per Terra Santa, Egipte, Síria i Iraq. Més endavant, entre el 1963-1982 el museu amb el nom

Sala Ramon Casas

Esquerra, quadre de la Mare de Déu de Montserrat, entre S. Jordi i Sta. Eulàlia. Obra d'Enric Monserdà i Vidal

Dreta, original escultura de la Mare de Déu de Montserrat. Segle XVIII

Sala Verges de Montserrat

En l'actualitat continua incrementant el seu fons amb noves adquisicions d'entitats privades i particulars.

Dins del museu es poden admirar unes magnífiques icones de l'Església d'Orient que s'exposen amb el nom emblemàtic de Phos Hilaron (Llum joiosa) en un espai amb l'ambient adequat on s'apleguen unes 80 peces gregues i eslaves del segle XVII fins al XX.

Phos Hilaron, és un bellíssim cant, típic de la litúrgia bizantina, que es canta quan, en pondrés el sol, s'encenen les llànties o les lampades de casa o de l'església

Sala de les icones

Arqueologia de l'Orient bíblic

Dalt, sarcòfag (Imperi Mitjà 2040-1782 aC)

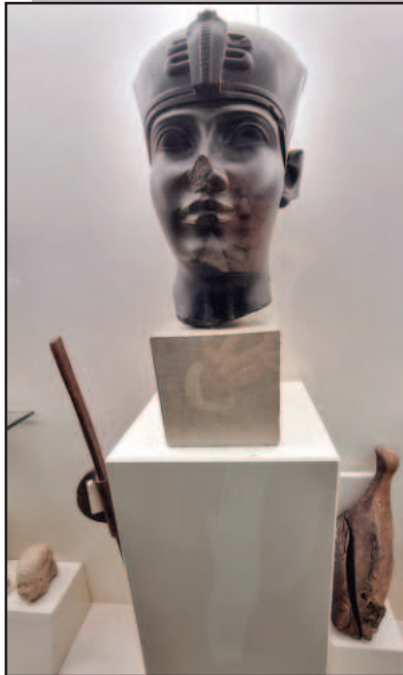
Momia de dona jove (Baixa Època)

Sarcòfag Nebetitfet (Imperi Mitjà)

Cocodril momificat, representació del Déu Sobek

Vitrina Terra Santa

Els materials arqueològics de l'Orient Bíblic ací exposats foren aplegats pel P. BONAVENTURA UBACH I MEDIR (1879-1960), amb la intenció d'il·lustrar el món de la Bíblia.

En les diverses estades que féu a l'Orient Mitjà, entre 1906 i 1951, adquirí una gran quantitat d'objectes originals de Mesopotàmia, Egipte, Terra Santa, Xipre i les cultures hel·lenístiques.

El mateix interès de fomentar el coneixement de les Sagrades Escripures el portà també a recollir material etnològic, botànic i zoològic d'aquelles terres.

Fruit del seu mestratge i entusiasme és el grup de monjos estudiosos de la Bíblia que formen el Scriptorium Bíblicum de Montserrat, i una edició de la Bíblia traduïda al català directament de les llengües originals, iniciada el 1926.

Barca funerària (Imperi Mitjà)

Vitrina Mesopotàmia

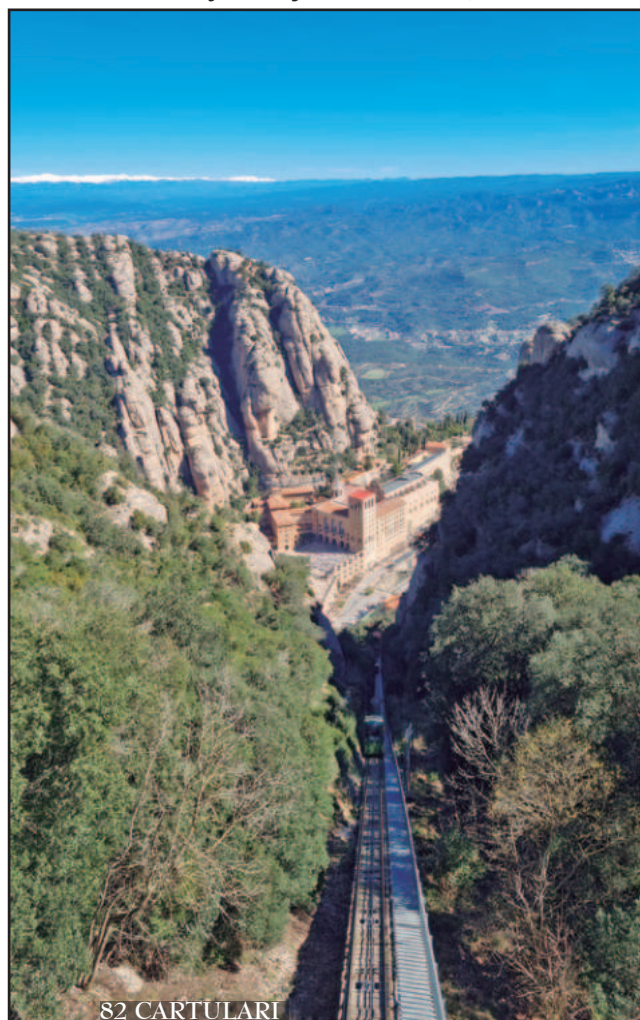
Mapping a la Basílica

Per commemorar el mil·lenari els visitants a la basílica poden gaudir de la inauguració d'un videomapeatge (MAPING), anomenat Lux Splendens, que ofereix una experiència audiovisual que combina música, art i tecnologia en una vivència sensorial completa.

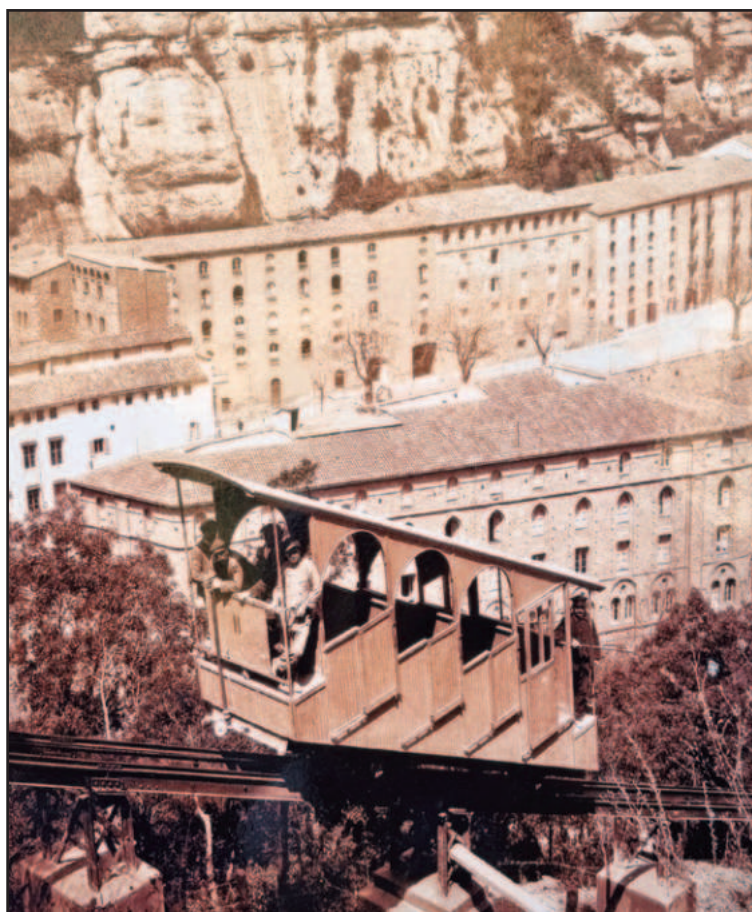
El projecte ha estat creat per l'empresa Playmedia. Es divideix en tres capítols (la Creació, la Mare de Déu i Crist) que busquen transmetre missatges de gran profunditat espiritual, alhora amb la utilització d'elements d'última generació en imatge, so i llum.

El primer capítol, **La Creació i Montserrat**, fa ressò sobre la esplendidesa de la natura com a reflex de la bellesa divina. El segon capítol, **La Mare de Déu**, s'enfoca en la figura de Maria, mostrant el cicle de la vida i les estacions de l'any. A través de la llum i els colors que representen la primavera i la renovació, es fa referència a la Mare de Déu com a símbol de llum poètica i espiritual. El tercer capítol, **Crist**, incideix en la figura de Jesús com a Salvador del món. Aquest últim capítol explora el cicle de la vida, la mort i la resurrecció de Jesús, utilitzant la llum com a metàfora de la seva presència transformadora.

Pujada en funicular a Sant Joan

Els primers viatges del nou funicular van generar una gran expectació per la novetat tecnològica que va representar aquest transport. Foto: Arxiu FGC (1918)

Cal destacar també en aquest projecte la magnífica música que acompanya les imatges. Ha estat creada pel compositor Gerard Pastor, que s'ha basat en el Virolai i ha estat enregistrada amb el Cor de l'Escolania i l'orgue de la Basílica; s'ha creat així una perfecta harmonia entre la imatge i el so que fa que sigui un espectacle magnífic que deixa a tothom que l'ha vist amb la sensació d'haver viscut una experiència impactant i sorprenent. Es

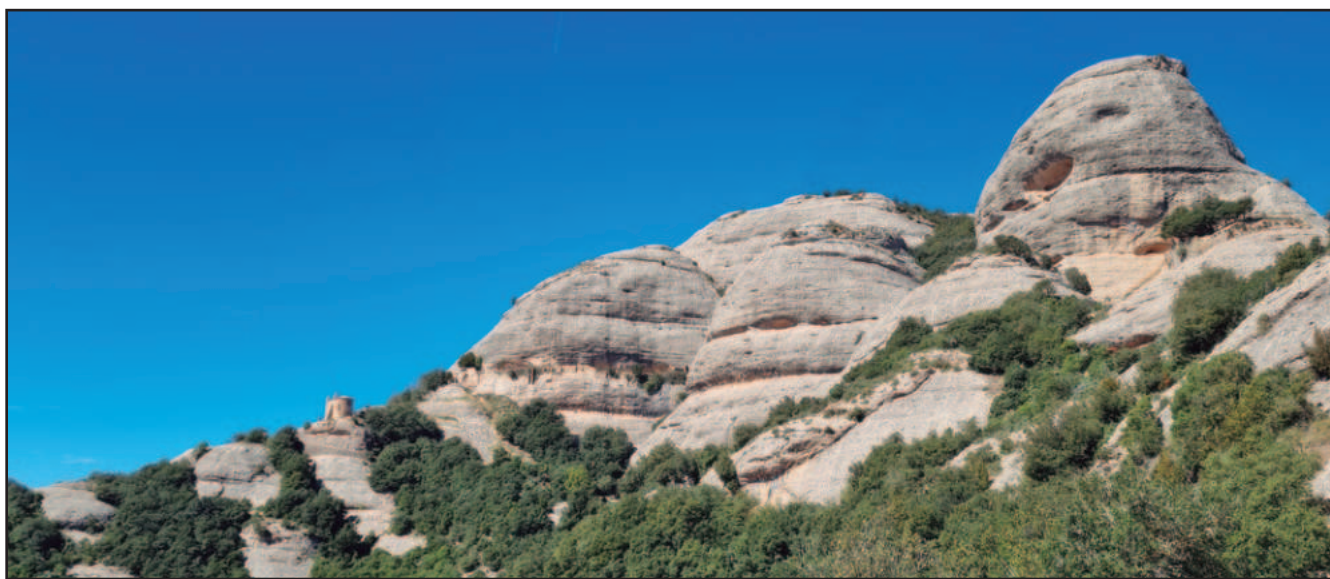
poden veure referències en tres idiomes, català, castellà i anglès, amb l'objectiu d'arribar a tothom, sigui quin sigui el seu origen.

Dins dels actes de commemoració amb música, espectacle de drons, documentals, sardanes, etc., la Mo-

reneta sortirà de la basílica en processó el 27 d'abril, festivitat de la Mare de Déu de Montserrat, per celebrar el mil·lenari de la fundació del monestir. Sortirà del cambril de la Verge fins a la plaça de Santa Maria. Serà una jornada històrica, pel fet que l'última vegada que ho va fer va ser el 27 d'abril de 1997, en el cinquantè aniversari de l'entronització.

ERMITES DE SANT JOAN I SANT ONOFRE

Pujant amb el funicular cap a Sant Joan, i amb una bona panoràmica del monestir, un cop arribats a dalt, (970 m d'altitud), el paisatge que es gaudeix caminant pel pla dit de les Taràntules és espectacular. Seguint per aquest camí es troba l'antiga ermita de Sant Joan que fou construïda en una balma fins que fou destruïda durant la Guerra del Francès. La que es veu en peus actualment és la del segle XIX i està ubicada a prop de l'original, però separada de les roques. L'antiga ermita va ser el retir d'alguns abats. Tenia dormitoris, sala d'estudi, cuina, oratori i hort. Les restes encara s'hi poden veure.

Ermita de Sant Joan, del segle XIX

Restes a la balma, de l'ermita de Sant Onofre

L'ermita de Sant Joan estava separada de la de Sant Onofre per 30 pams i antigament hi havia una passarel·la que comunicava les dues ermites. Posteriorment, aquesta via de comunicació es va anul·lar per tal de refermar la solitud dels ermitans.

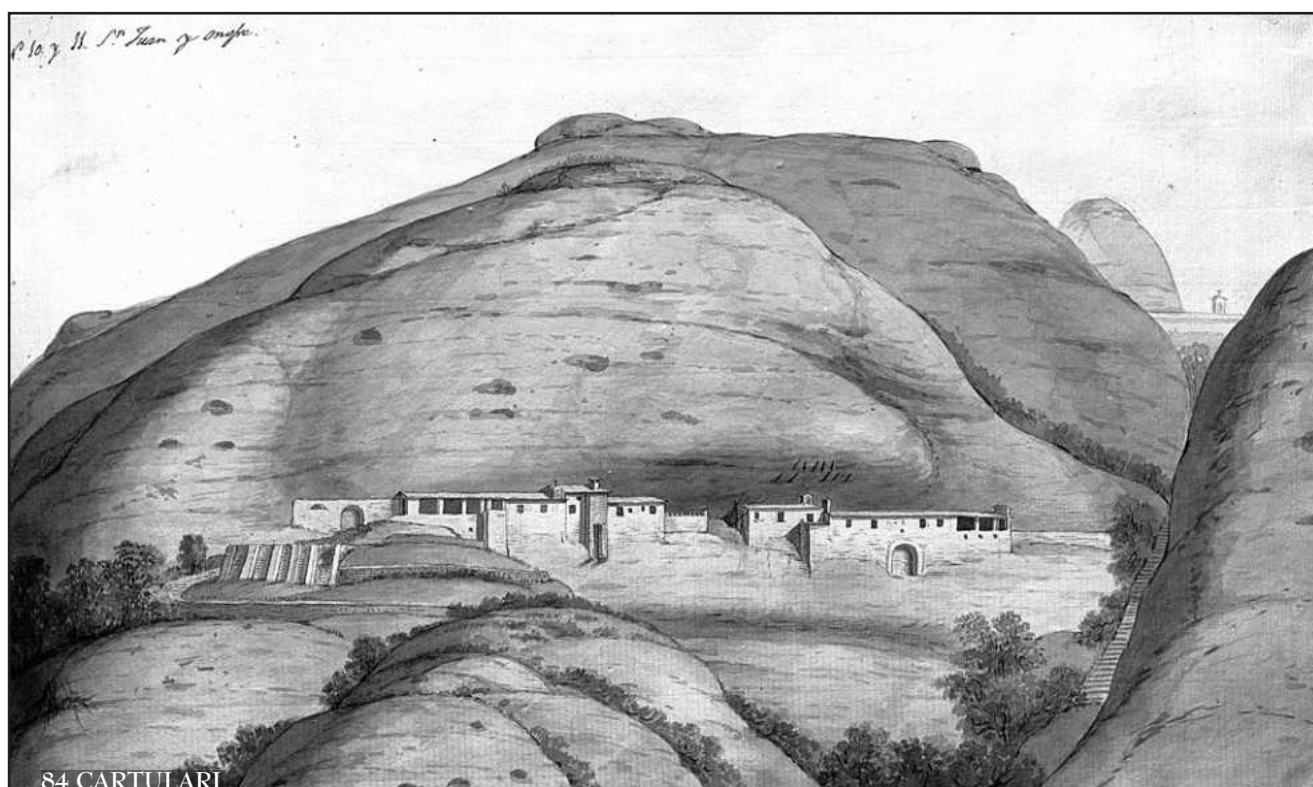
A l'Ermita de Sant Onofre, erigida el segle XV, segons expliquen les cròniques, s'hi accedia per una escala de 60 graons excavada a la roca i per un pont penjat sobre el precipici. Aquesta escala se l'anomena l'Escala de Jacob. Aquesta escala, que surt en tots els gravats antics, va estar tapada per la vegetació fins que amb tot el procés de recuperació d'aquesta ermita per part del Patronat de la Muntanya de Montserrat, fou recuperada i reconstruïda. Actualment, en segons

quins trams, es troba en bastant mal estat i pot resultar perillós pujar o baixar per ella, encara que els més bregats en aquestes rutes de senderisme per la muntanya de Montserrat s'hi atreveixen.

L'hostalatge en la nostra estança a Montserrat la vam fer a l'hotel Abat Cisneros i podem ben bé dir que ens emportem un molt bon record d'aquesta estada en aquest indret tan espectacular, que encara que tothom hi hagi estat diverses vegades, sempre es troba un motiu per tornar-hi. Hem assaborit, art, cultura, natura, espiritualitat i la nostra història mil·lenària

Aquesta sortida es va fer els dies 29 i 30 de març de 2025.

Ermites de Sant Joan i Sant Onofre. Aiguafort de Pere Pau Muntanya i Francesc Remart (1790)

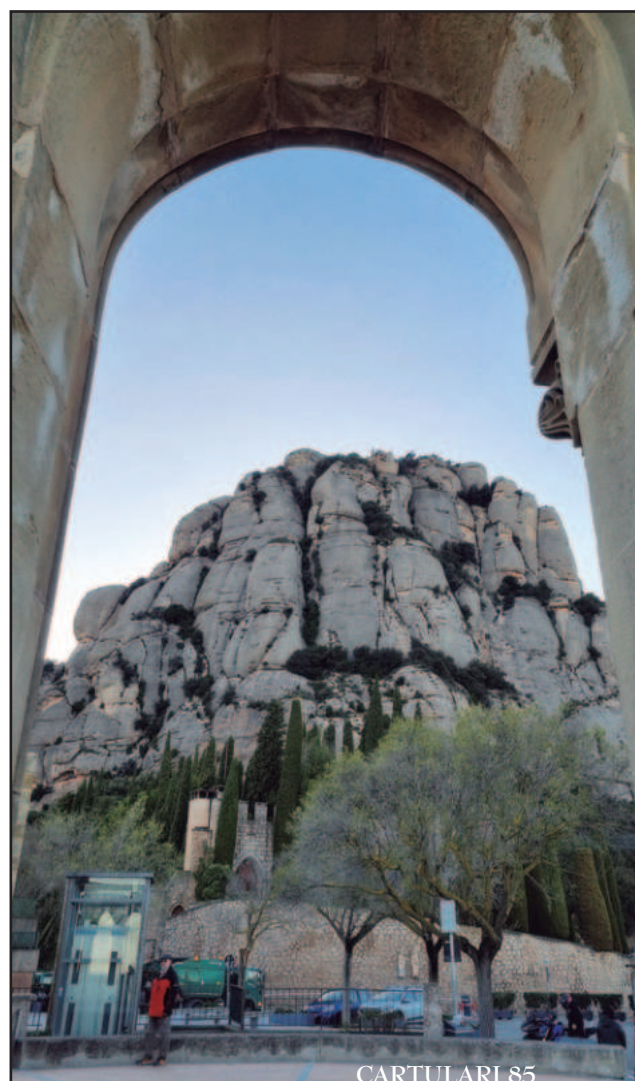
Restes de l'antiga ermita de Sant Joan

L'Institut, el 2011 ja va fer una trobada a Montserrat on li vam lliurar al pare abat Josep M. Soler dos toms enquadernats dels Cartularis per a la seva biblioteca. Aquest acte i l'article de la visita junt amb l'article del Museu Bíblic de Montserrat i dels viatges del pare Bonaventura Ubach els podeu trobar al Cartulari núm. 25 de desembre de 2011. ©

Referents bibliogràfics.
Ajuntament de Collbató.-
Abadia de Montserrat.-
Tot Montserrat.-

Escala de Jacob

EL CASTELL DE MONTAGUT

Glòria Jara
Articulista i
animadora
cultural

Mai és prou tard per descobrir el passat dels nostres avantpassats i del territori on vivim

Un exemple és el castell que hi ha en el pic de Montagut, de 498 metres d'altitud, i que des de fa segles se'l coneix com el castell de Montagut.

Es troba en el cor del massís de Cadiretes, a la comarca del Gironès, concretament dins el terme municipal de Llagostera. El Castell de Montagut es va aixecar sobre grans blocs de granit del sud-est del nucli urbà de Llagostera. S'hi accedeix per la carretera GIP-6821, de Sant Llorenç de Llagostera a Sant Grau de Tossa de Mar. **Tot i que no hi ha cap rètol indicatiu, la seva localització és fàcil perquè al costat mateix del castell hi ha les antenes d'una estació de telecomunicacions que per la seva alçada es visualitzen des de Llagostera.** Entre els punts quilomètrics 8 i 9 cal girar pel trencant que hi ha a mà esquerra i seguir la pista forestal de terra uns 200 m fins a trobar, a mà dreta, una carretera amb pòrtland que té un pendent molt pronunciat. En aquest indret cal deixar el vehicle i pujar a peu, durant cinc minuts, fins al cim del puig on hi ha les restes del castell.

IPSO FAR

Es té coneixement que en els segles IX i X les costes de països com França i Itàlia van ser saquejades pels pirates sarraïns. A casa nostra també varen patir els seus assalts. L'any 935 van saquejar les terres empordaneses. I trenta anys després van atacar els monestirs de Sant Feliu de Guíxols i de Sant Pol de Mar. La raó és que el tram de costa entre Tossa de Mar i Sant Feliu de Guíxols era un punt estratègic així com els camins que unien les dues poblacions i que comunicaven Llagostera amb els ports naturals que ja funcionaven a l'època dels romans.

Una de les torres de comunicació que hi ha a tocar del castell de Montagut. Autora: Glòria Jara i Albertí

Torre de la presó i part de la muralla del castell de Llagostera. Fons: Viquipèdia

Per tal de protegir-se es varen construir torres de guaita a llocs elevats i estratègics. Encara que hi ha qui ha escrit que probablement es va construir a l'època alt medieval, entre els segles VI-VIII, el primer document escrit, que menciona el primer vestigi del qual posteriorment va esdevenir el Castell de Montagut, data de l'any 966. En un primer moment es tractava d'un ipso far, és a dir, d'una torre de guaita que protegia un punt estratègic. De fet, està situat en un dels llocs en què el domini visual parteix des del mar i arriba fins als Pirineus passant per a tota la plana de Girona.

Però ran els canvis econòmics i socials que va viure Europa durant els segles X i XI va néixer el feudalisme. Un sistema que va comportar als aristòcrates de l'època construir castells per protegir i controlar els seus dominis que acabaven de guanyar, per gestionar les regions i com a habitatge.

Des de la torre del castell es divisa tota la costa.
 Autora: Glòria Jara i Albertí

La història posa en coneixement que durant l'època medieval es va construir el castell de Benedormniens a Castell d'Aro l'any 1041, el de la Roca de Solius, abans de 1208, el de Llagostera abans de 1288 i també el castell de Montagut abans de 1284.

Es desconeix el noble que va convertir la torre de guaita en castell, tot rodejant la torre amb una mu-

Imatge general de les restes del castell de Montagut. Autora: Glòria Jara i Albertí

ralla. Tampoc es coneix si el motiu d'aquesta inversió va ser per millorar la defensa de la costa i dels pobles de l'entorn o bé per poder controlar amb més garanties el massís. Si més no aquesta última estratègia va ser la que es va imposar amb el temps.

PROPIETARIS DEL CASTELL DE MONTAGUT

Probablement, qui ocupava el castell, primer en nom del comte de Barcelona i després del rei, estava acompanyat per un personal bàsic, ja que el Castell de

Montagut, a part de controlar la zona també administrava una part del terme.

A partir de la documentació medieval es coneixen alguns dels propietaris del castell de Montagut. El primer propietari i senyor que se'n té coneixement es deia Berenguer de Ros. Era un cavaller de la parròquia de Sant Feliu de Llagostera que a l'1 de desembre de 1284 va vendre el castrum de Monte Accuto, amb tots els seus masos, terres, possessions i drets a Bernat de Peratallada per mil sous de moneda barcelonesa. Pel que diuen els estudiosos, en aquella època era una quantitat petita i, per tant, tot fa pensar que el Castell ja havia perdut el valor que havia tingut.

Bernat de Peratallada era fill de Gilabert IV de Cruïlles, senyor de Cruïlles i Bes-tracà i futur company d'armes del rei Pere II el Gran en la conquesta de Sicília. Bernat de Peratallada va ser l'hereu de la noble casa empordanesa dels Cruïlles.

Es creu que l'any 1285 el castell de Montagut va ser utilitzat com un dels punts de guaita importants quan els croats de Felip l'Ardit van atacar la població de Tossa de Mar.

Restes de la muralla amb espitlleres que es conserven actualment. Autora: Glòria Jara i Albertí

Detall de l'escala que es va descobrir durant els treballs de la segona excavació. Autora: Glòria Jara i Albertí

L'any 1329 el germà de Bernat de Peratallada i sagristà major de la Seu de Lleida, Gilabert de Cruïlles, va donar a Ramon de Santa Pau, ardiaca de la seu de Girona, i a Arnau de Mont-rodó, canonge de la seu de Girona, la potestat de vendre el castell. El 26 de maig de 1330 el va comprar Gastó de Montcada, bisbe de Girona, i aquell mateix any en va fer donació al seu germà, Ot de Montcada i de Pinós, a qui el rei Jaume II, l'any 1324, li havia donat la senyoria de Llagostera.

La darrera data que es coneix és l'any 1354 quan Guillem Gonfaud, del castell de Montagut, promet a Guillem Vives, de la vila de Caldes, que el pròxim Nadal pagarà uns 22 sous barcelonesos que li deu per raó d'un ase de pèl negre que li va vendre. Un afegit posterior diu que el deute va ser pagat dins el termini promès.

El creixement econòmic que es va viure durant l'Edat Mitjana va propiciar que els nobles abandonessin els castells situats a les muntanyes i que s'establissin a la plana, amb no noves i sumptuoses fortaleses. El castell de Montagut no en va ser excepció i va quedar relegat com a sistema de guaita mentre que el castell de Llagostera es va convertir en el centre administratiu de la població.

*Restes de la torre de guaita del castell de Montagut.
Autora: Glòria Jara i Albertí*

Actualment, el Castell de Montagut és una propietat privada i a la vegada està declarat, igual que la resta de castells de Catalunya, com a Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN) per ordre del decret que es va aprovar l'agost de 1949 i a la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català.

LES EXCAVACIONS

Segons algunes teories, en el segle XIV les funcions del Castell de Montagut van quedar relegades a torre de guaita i un segle més tard va ser abandonat definitivament. Com tot edifici la fortalesa es va anar deteriorant a causa del pas del temps, de les inclemències meteorològiques i de l'acció humana fins a

Vista general del castell des de la torre de guaita. Autora: Glòria Jara i Albertí

perdre moltes estructures. Malauradament, el temporal Glòria (2020) va contribuir encara més al seu deteriorament, va provocar la caiguda d'una part de la muralla.

Malgrat que es troba en ruïnes, per la població de Llagostera i de rodalia ha continuat sent punt de visita tot i que amb el pas del temps la memòria humana ha anat perdent el coneixement de quan es va construir, les funcions que va fer...

A partir de l'article que l'historiador Pau Turon va publicar a finals del mes de maig del 2020 en el Butlletí de Llagostera El castell de Montagut: un patrimoni llagosterenc en perill, l'àrea de Cultura de l'Ajuntament de Llagostera va impulsar i finançar, en part, quatre Campanyes d'excavacions. La documentació que s'ha descobert, l'estudi de les parets del castell..., són algunes de les informacions que s'han aportat en les visites guiades que s'han dut a terme.

Al maig de l'any 2021 es va realitzar la primera excavació al Castell de Montagut, on tan sols es veia una base de torre circular de cinc metres de diàmetre i dos metres i mig d'altura i una petita part de la muralla amb les espitlleres. En aquesta primera intervenció es va constatar que la torre circular era de vigilància a l'època comtal, és a dir data dels segles IX i X i es va consolidar.

Un any després, al mes de juny, concretament, es va portar a terme la segona intervenció arqueològica, en la qual es va descobrir l'escala de pedra, molt ben conservada, que donava accés exterior a la torre principal i a una de les habitacions del castell que podria ser del segle XII. L'habitació, de 14 m de llargada i 5 m d'amplada està adossada a la torre i pels trossos de ceràmica que s'hi van trobar permet situar-la en plena època feudal, entre els segles XII i XIII, concretament. Però també se'n va trobar dels segles XIII i

XIV sota les capes de terra que cobrien la sala principal.

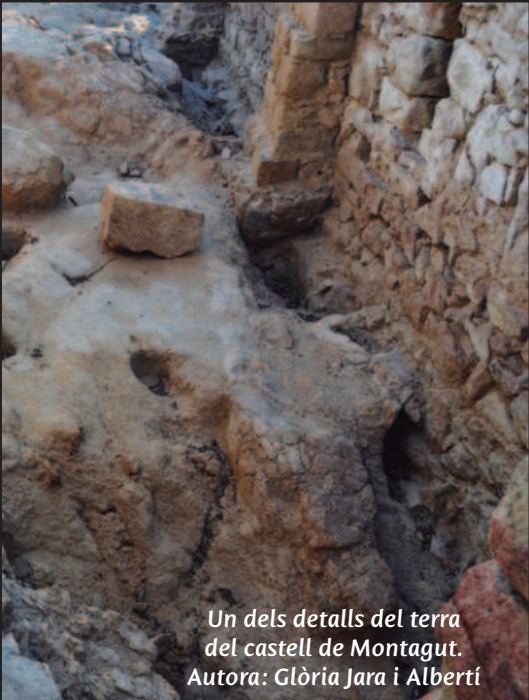
La descoberta es va posar en coneixement dels Serveis Territorials a Girona del Departament de Cultura i dies després, el seu director, Josep Calatayud, acompanyat pels tècnics del seu departament es van desplaçar fins al lloc dels fets.

Segons Joan Llinàs, l'arqueòleg que va dirigir les excavacions que va realitzar Atri Cultura i Patrimoni, empresa especialitzada en patrimoni cultural, arqueologia i història, aquesta escala podria datar-se després d'haver construït la torre medieval de base circular del segle IX o X i que probablement va originar el castell.

La segona excavació també va comportar els treballs de desenterrar la paret de la muralla que queda dempeus. La intervenció que tenia un pressupost de 13.031,70 euros va estar subvencionada pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya amb un import total de 4.812 euros. Les descobertes que es van dur a terme a les dues excavacions arqueològiques van ser el punt de partida per estudiar les estructures del castell i posteriorment iniciar un procés de consolidació i restauració de la fortalesa.

La tercera campanya arqueològica al castell de Montagut es va portar a terme a la tardor de l'any 2023. Les principals tasques van ser la de delimitar i excavar el castell per poder descobrir i documentar les estructures amb la intenció de consolidar i restaurar el jaciment en un futur pròxim.

La quarta i última campanya d'excavacions va ser a la primavera del 2024. Entre altres es va excavar la sala principal del castell i que a partir de l'arrencada de dos arcs, que encara es conserva als murs, assegura com s'aguantava la coberta del castell i que tal com va afirmar l'arqueòleg Joan Llinàs, a sobre de la co-

Un dels detalls del terra del castell de Montagut. Autora: Glòria Jara i Albertí

L'arqueòleg Joan Llinàs treballant en una de les excavacions. Fons: Internet

berta hi devia haver “una mena de terrassa amb merlets”.

PROPERES ACTUACIONS

Tal com s'ha fet públic, l'Ajuntament de Llagostera té previst realitzar dues intervencions arqueològiques més. En una d'elles es desmantellarà l'antena de comunicacions que està molt a prop del jaciment i que ja no està operativa per si hi ha indicis d'alguna construcció que podria haver format part de la fortalesa.

Però el consistori, a part de les campanyes d'excavacions també té pensat museïtzar l'espai. Un projecte que pretén consolidar i restaurar les restes que hi ha perquè no es degradin més, però també les vol fer visitables. El primer és municipalitzar la finca on hi ha el jaciment, és a dir convertir l'espai on hi ha la fortalesa de privat a públic i posteriorment adequarà l'entorn perquè l'accés sigui més accessible per a tothom.

EL CASTELL DE MONTAGUT

A l'espera de noves descobertes que es puguin fer a partir de les properes excavacions podem dir que el Castell de Montagut es va aixecar amb granit del seu entorn més proper, poc o gens treballat, i morter de calç.

Imatge d'una de les visites guiades que s'han dut a terme després de les primeres excavacions. Fons: Internet

Segons els experts va ser un castell termenat, és a dir, amb jurisdicció pròpia, però modest.

La planta baixa, que no tenia accés directe perquè no s'ha trobat cap porta a peu pla, en els segles X i XI es va fer servir com a abocador. Ho confirma la troballa de fragments d'olles, cassoles o gerres, un flabiol d'os treballat i trossos de ceràmica islàmica. ©

BIBLIOGRAFIA:

- «Castell de Montagut de Llagostera». Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Direcció General del Patrimoni Cultural. [Consulta: 16 gener 2019].
- Turon, Pau. «“Castrum de Monte Accuto”: una fortalesa medieval perduda en el massís de l'Ardenya», 03-06-2019. [Consulta: 17 maig 2021].
- Turon, Pau: El castell de Montagut, una fortalesa medieval en el massís de l'Ardenya-Cadiretes, Quaderns de la Selva, 29 (2017) 27-45.

Monestir de Santa Maria de Valldonzella

LLuïsa Goberna

El monestir, situat al peu del Tibidabo, al bell mig de la Bonanova, prop de l'antiga residència reial de Bellesguard, pertany a l'Orde del Cister.

L'any 1098 els cistercencs van sorgir com una branca dels benedictins, al monestir de Cîteaux o Cister (Borgonya, França), seguint la Regla de Sant Benet. Va ser gràcies a la personalitat i influència de Sant Bernat (1090-1153), abat de Claravall, gran místic, predicador i autor de moltes obres d'espiritualitat, que l'Orde del Cister es va anar estenent per tota Europa.

El 1147, tal com surt en una escriptura de donació de Guillem Mir i Sansa al Monestir de Sant Cugat del Vallès, d'unes terres de la Vall Donzella, va ser l'inici d'una petita comunitat de religioses que va ser incorporada al Cister el 1237 amb l'abadessa Berenguera de Cervera.

Aquesta comunitat de monges cistercenques es va ubicar i constituir a la Santa Creu d'Olorda en una petita ermita romànica, Santa Margarida de Valldonzella, dins de la serra de Collserola, per donació del bisbe de Barcelona.

Una joia del modernisme català

La comunitat va patir diversos trasllats degut a diferents incidents i saquejos. L'any 1259, a causa dels enfrontaments de Jaume I amb els nobles catalans, es van veure obligades a refugiar-se a Barcelona.

Quan ja podien tornar, el bisbe Arnau de Gurb, a la baixa Edat Mitjana, (1269) els va fer construir un nou monestir entre la Creu Coberta o dit també "Coll dels Forcats" i el portal de Sant Antoni, (aproximadament a l'actual Casa Golferics), fora muralles, però en un lloc més protegit que l'anterior, que estava en una zona molt apartada i despoblada. Al segle XIV, reis i cort s'hostatjaven bastant sovint a Valldonzella, ja que era una parada obligada de repòs, quan sortien o entraven de Barcelona, gràcies a la seva ubicació. En aquest monestir les monges hi van restar quatre-cents anys.

El 1410 en aquest monestir va morir el rei Martí l'Humà i va ser també escenari del retir de la seva vídua Margarida de Prades, que va professar els vots com a monja.

Quan la guerra dels Segadors, el segle XVII, el monestir fou destruït i les monges van anar a residir al Priorat de Natzeret (Raval), a tocar muralla, prop del portal de Sant Antoni, a l'interior de la ciutat.

Aquest monestir també va ser destruït i cremat en els enfrontaments de 1909 durant la Setmana Tràgica i les monges van ser acollides per una família benestant en una torre al Guinardó.

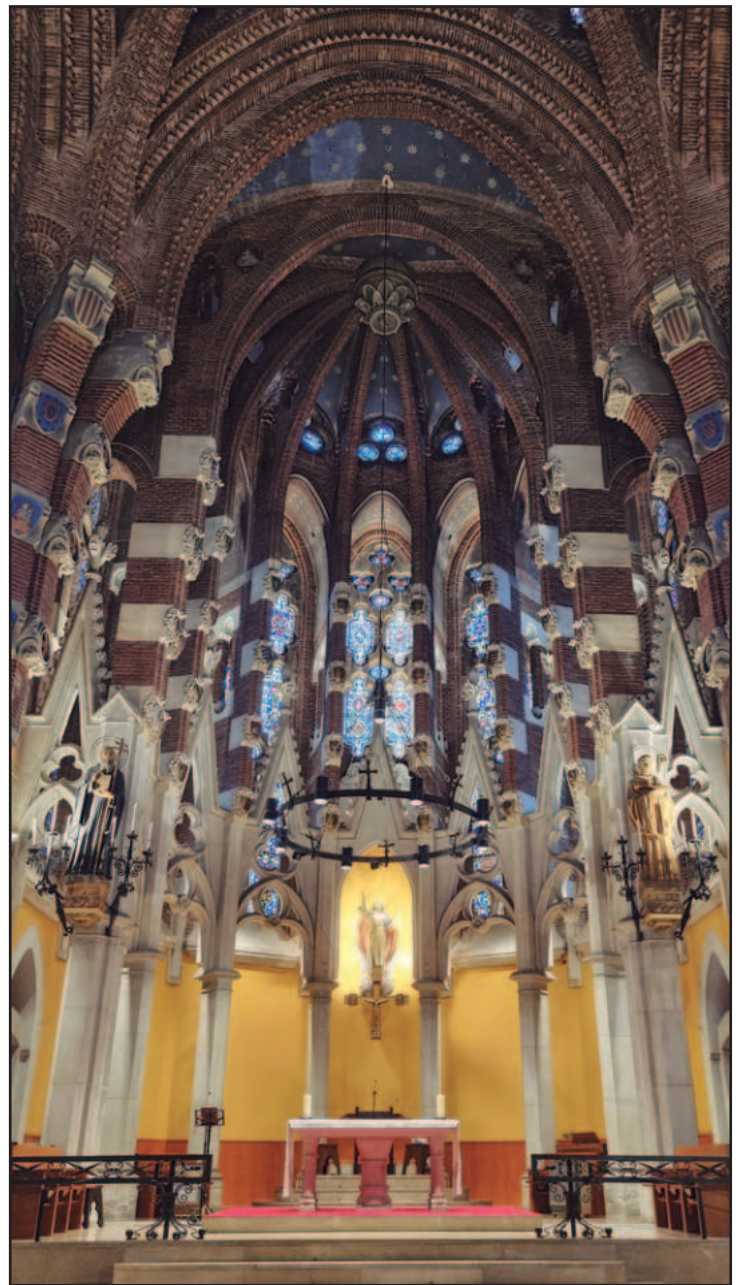
L'abadessa Esperança Roca i Roca, seguint els consells del seu director espiritual, el futur bisbe Torres i Bages, va començar la construcció d'un nou monestir, que és el que es pot veure actualment. L'abadessa va voler fer la transició del Raval a Sant Gervasi perquè volia tenir la vista del temple del Sagrat Cor (Tibidabo), del qual era molt devota.

La comunitat de monges va poder habitar el nou monestir el 1913. L'església fou consagrada posteriorment el 1922, ja que quan les monges hi van entrar l'església encara no estava acabada.

D'estil "modernista català" amb reminiscències medievals, fou construïda per l'arquitecte Bernardí Martorell i Puig, autor de moltes obres importants a Barcelona i tot Catalunya. L'edifici està bastit de maons vista, tècnica molt emprada en el modernisme i amb un cert aire mudèjar. L'art modernista català va sorgir en l'època del romanticisme de mitjan segle XIX quan va renéixer un gran interès per l'art medieval i es van produir una sèrie d'obres en tots els àmbits artístics, en un nou estil, però tenint com a base el medieval, que avui en dia són molt apreciades i admirades per tot el món.

L'església de planta de creu llatina d'una sola nau té deu metres de llum i quaranta-cinc metres de longitud. Amb una arquitectura d'intenció gòtica té una decoració molt representativa.

Imatges de l'església amb els escuts de les abadesses i els arcs de creuer que recorden l'arquitectura medieval

Vitralls de l'església

Destaquen els magnífics finestrals decorats amb vitralls, plens de simbolisme i els interessants reforços ornamentals dels arcs del creuer, que recorden l'arquitectura medieval. Dins de l'església es troben els escuts de totes les abadesses. La creu de volta es diu que va ser una reproducció de la que hi havia en el monestir del Raval.

Un detall a destacar és la diferència de la part baixa de l'església, ja que les parets són molt austeres, molt buides, en contraposició de la part alta que és una meravella, tal com es pot veure en les imatges.

El cor està dedicat a les santes benedictines i cistercenques (Santa Umbelina, Santa Gertrudis, Santa Matilde, Santa Juliana, Santa Lutgarda, Santa Ildegarde, entre altres).

El monumental claustre té una grandària de més de 30 metres amb capitells de totxo vist. Al centre es troba una imatge del Sagrat Cor de Jesús.

A les quatre ales del claustre hi ha representats els quatre àmbits de l'ésser humà:

1 - Ala corpòria: on es troba la cuina i el refectori. Actualment, l'ala corpòria és ocupada per l'hospital Sant Joan de Déu, psiquiatria infantil. Projecte pioner en què els pacients estan distribuïts en llars que tenen noms monàstics (capitell, vitrall).

2 - Ala social: a Valldonzella és un simple mur, però

El cor dedicat a les santes benedictines i cistercenques

als monestirs de l'edat mitjana, era ocupada pels monjos conversos, aquells que estaven entre dins i fora, i que donaven assistència al monestir i cuidaven les terres.

3 – Ala anímica: s'hi troba la sala capitular i la biblio-

teca. Es cultiva l'ànima per mitjà de la lectura a la biblioteca i llegint el capítol de la regla a la sala capitular.

4 – Ala espiritual: aquella que comunica amb l'església.

Panoràmica del claustre amb l'imatge del Sagrat Cor al centre

La identitat d'un monestir la dona la seva campana i la seva Mare de Déu. Valldonzella té la seva Mare de Déu del Cor i la seva campana, a més, l'última germana del monestir de Cadins (monestir cistercenc tancat de Girona) va portar a Valldonzella la seva campana i la seva Mare de Déu. Per tant, a Valldonzella ara toquen dues campanes, la Bernarda, de Cadins, i una de més petita de Valldonzella.

Molt venerada per les monges és la imatge del segle XIV de la Mare de Déu del Cor, sobre un pergamí que contenia texts litúrgics en català, del segle XI. Aquest pergamí va ser descobert quan van fer restaurar la icona per un equip de l'Ermitatge de Sant Petersburg. Aquesta imatge la reproduïen les monges en la creació de les seves icones i des de fa segles presideix la pregària coral de les monges.

Hi ha una llegenda que explica que l'endemà del trasllat de la comunitat al convent de la Creu Coberta el 1269, la imatge de la Mare de Déu del Cor va desaparèixer d'aquest nou emplaçament i va reaparèixer poc després al primitiu convent de Collserola. Les monges la van portar altre cop al nou altar, però va tornar a desaparèixer un altra vegada per retornar al seu lloc d'origen. Aquest fet, considerat miraculós i sense explicació, es va continuar produint fins a tres cops. Llavors l'abadessa, agenollada junt amb tota la comunitat davant la imatge de la Mare de Déu del Cor, van dipositar al seu altar en safata de plata les claus del nou monestir, i l'anomenaren Abadessa Perpètua. Des d'aleshores ja no va tornar a desaparèixer més. La cerimònia d'ofrena de claus es va anar repetint cada cop que fou elegida una nova abadessa.

Imatges del claustre

Actualment, s'ofereix el servei d'hostatgeria, amb set habitacions, per tothom que vulgui passar uns dies de recés espiritual. En l'actualitat hi viuen set monges que segueixen la regla de Sant Benet "Ora et Labora". Hi realitzen treballs d'enquadernació i conservació de llibres, icones i serigrafia. Disposen així mateix d'una botiga en què venen diversos productes artesanals, inclosos els seus treballs de les icones medievals.

Vam ser rebuts molt cordialment per la mare abadessa M. Àngels Cornellà; la Sandra, coordinadora de reserves i voluntària, i l'Eva, també voluntària, que va ser la nostra guia per tot el recinte.

Imatge de la Mare de Déu del Cor del segle XIV

Finalitzada la visita vam anar a fer un bon àpat tots plegats al Restaurant El Racó d'Àngel.

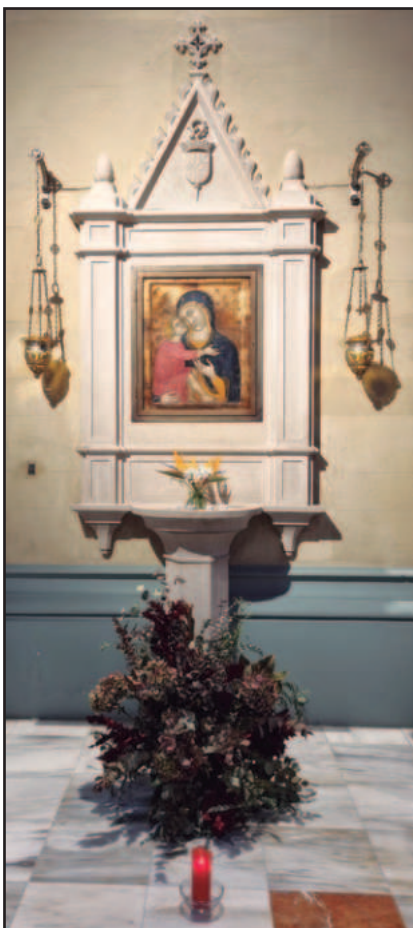
Aquesta visita es va fer el dissabte 8 de març de 2025. ©

Referents bibliogràfics:
 Monestir de Santa Maria de Valldonzella.-
 Ajuntament de Barcelona.-
 Monestirs.cat.-
 raco.cat.-
 Arquitectura catalana.cat.-

Retaule de l'oratori de la família Martorell

Retrat de Bernardí Martorell, arquitecte del Monestir

LA MEVA BARRACA

Joan Andrés
Enginyer tècnic industrial

Imagina que ets un pagès a mitjan segle XIX, que treballes una vinya entre Cantallops i Ordal, al terme de Subirats. Vius en una de les cases arrenglerades que l'amo de les terres ha construït per als rabassaires que, com tu, han vingut al Penedès a buscar feina. La teva vinya està a poc més de mitja hora en carro, per un camí atrotinat costa amunt.

Avui, a mitjan agost, la vinya presenta un aspecte esplendorós, els pàmpols filtren la llum del sol que acaba de sortir i els gotims maduren com cal, i prometen una bona collita. La feina és dura, però sembla que aquest any la suor del treball es veurà recompensada. Ja fa una bona estona que llaures, amb l'ajuda de l'ase, quan pares a esmorzar. Agafes el sarró que dus al carro i t'apropes a la barraca que amb els companys rabassaires vas construir l'any passat al marge del teu tros.

Quan seus sobre una pedra, t'adones que cap a Montserrat s'està formant un núvol molt negre. –Això ve cap aquí– penses. Efectivament, al cap de poc comença a ploure. Reculls el sarró i l'aixada i entres a la barraca, on segueixes menjant el tros de pa i formatge que has portat, i fas un trago de la bota d'aquest vi tan aspre, però que t'agrada tant.

Fora, la pluja és intensa, però dins la barraca la tempesta sona llunyana, com una remor que convida a fer una becaïna. T'estires a terra i recordes la feinada que va suposar construir la barraca, però agraeixes la feina ben feta, perquè el terra es manté ben sec.

La vau fer l'hivern passat, quan no hi havia feina al camp. L'any anterior havíeu fet la d'en Ràfols, al camp de més avall, i així vas aprendre la tècnica de construcció. Aquesta pedra calcària del Garraf és molt irregular i fràgil, així que la barraca ha de ser rodona, amb la paret ben gruixuda. S'encaixen les pedres grosses i es falquen amb d'altres de més petites. La part més difícil és la coberta, que es fa tancant les filades de pedres cada cop més petites, formant una falsa cúpula i finalment col·locant una gran pedra plana com a clau de volta.

Després s'hi afegeix terra per impermeabilitzar el sostre i s'hi planten lliris, que amb les seves arrels traven la terra i impedeixen que la pluja se l'endugui. El portal ha d'estar encarat al sud, protegit de la tramuntana, i perquè a l'hivern els rajos de sol hi puguin entrar i escalfar una mica.

Al cap d'una estona et desperta un silenci absolut. T'incorpores i veus que ha parat de ploure. Torna a lluir el sol, però ara el camp està tot enfangat. Avui no pots acabar de llaurar. Lligues l'ase al carro i tireu avall, cap a casa. Pel camí vas pensant que el diumenge vinent és la festa major de Can Rossell i hi haurà ball. Potser allà hi tornaràs a veure la Roser, que l'any passat vas trobar tan maca i te'n va encisar el somriure. Aquest cop li parlaràs.

CONSTRUCCIONS DE PEDRA SECA

La pedra seca és un tipus de construcció ancestral, que consisteix en aixecar murs de pedra sense cap mena de material de cohesió, com morter o fang. Es creu que el seu origen va ser al Neolític, a les costes del Mediterrani de l'Orient Mitjà, i que es va estendre

per tota la zona mediterrània. Són construccions de pedra seca les bories i capitelles a França, les nuragues de Sardenya, les navetes de les Illes Balears, els catxerutets de València i les barraques de vinya de Catalunya, entre d'altres.

Les barraques de vinya que, com el seu nom indica, s'associen a les plantacions de vinya, es construïen com a aixopluc, per a guardar-hi eines o per tancar el bestiar. N'hi ha per tot Catalunya.

Barraca B-21, florida, Subirats

Barraca D-10, florida, Subirats

LES BARRAQUES DE SUBIRATS

Al terme de Subirats, a la comarca de l'Alt Penedès, hi ha una especial concentració de barraques de vinya. Se'n conserven unes 200. Tenen unes característiques constructives molt similars, de planta circular i forma troncocònica, amb la coberta acabada en falsa cúpula. Són de dimensions modestes, comparades amb les d'altres comarques. El diàmetre exterior de la més gran és de 5 metres i l'alçada de 3,90 metres. El canvi de pendent entre el tronc i la coberta es fa sense cercol apreciable, tret de 3 casos en què tenen un ràfec de pedres en voladís.

Trets característics de les barraques de Subirats, que les diferencien de les zones properes són: els elements lítics interiors, com els cocons, les fornícules i les espitlleres, i els lliris a la coberta, que amb les seves llargues arrels compacten la terra. Algunes tenen gravat l'any de construcció (des del 1814 fins al 1918).

El Centre d'estudis de Subirats CESUB, constituït el 2011, es dedica a l'estudi i conservació del patrimoni de Subirats. Araceli Soler i Jaume Rovira, membres del CESUB, han elaborat un mapa de les barraques de vinya del municipi, amb fitxes per cadascuna d'elles, que es pot consultar a la **web www.raval-net.org/barraques_subirats**. Un grup de voluntaris es dedica a la restauració de les barraques de vinya del municipi. **També es poden consultar les construccions de pedra seca de tot Catalunya a la web [Wiki-pedra](https://www.wiki-pedra.org/).**

NOMENCLATURA

Les barraques de vinya de Subirats van ser construïdes majoritàriament al segle XIX. Per tal identificar-les, ja que de moltes d'elles no se'n sap el nom original, el mapa elaborat per Soler i Rovira s'ha dividit en 7 sectors, de l'A al G, i s'han numerat les barraques dins de cada sector (barraca A-01, barraca A-02...)

El grup de voluntaris del CESUB que es dediquen a

Barraca C-06, florida, Subirats

fer de margeners (així s'anomena al Penedès aquesta feina), quan acaba la restauració de cadascuna de les barraques, també les bateja amb el nom del lloc on es troba, del propietari del terreny o d'alguna altra característica (barraca de Ca l'Anton Xim, barraca de la Guàrdia...)

En les fitxes que elabora la Diputació de Barcelona en l'inventari anomenat Mapes de Patrimoni Cultural, s'accepten aquests dos tipus de denominació.

A la Viquipèdia també es poden consultar gran part de les barraques del municipi de Subirats que encara resten en peu. ©

Barraca D-09, florida, Subirats

Imatges: Joan Andrés

MUSEU DEL PERFUM

Fundació Planas Giralt

Lluïsa Goberna

El Museu del Perfum, va obrir les portes el 1961 per tal de donar a conèixer l'evolució dels envasos i essenciers de perfum al llarg de la història. Va ser fundat per Ramon Planas (1920-2011), advocat i perfumista, que per nupcies va emparentar amb la família Giralt.

Es trobava ubicat a l'interior de la emblemàtica Perfumeria Regia, del Passeig de Gràcia 39, famosa per l'exclusivitat de perfums d'alta qualitat que oferia, fins que malauradament la perfumeria va tancar les portes a finals de gener de 2025 després de quasi 100 anys d'història. La perfumeria va obrir el 1928 i el seu fundador fou en Josep Giralt Giralt.

Vista general del museu

Recipients d'alabastre del segle VI aC

En les seves espectaculars vitrines s'hi troben exposades unes 5.000 peces diferents, com flascons de diferents èpoques, cultures i civilitzacions, des de les més antigues; egipcis, grecs, etruscs, romans, àrabs i altres antigues cultures, fins a les creacions més actuals dels perfumistes d'avui en dia que han reunit tres generacions de la família Planas.

Els nombrosos recipients de la col·lecció estan fets de diferents

Recipient en ceràmica negra del segle IV aC

Vitrina esquerra, flascons de vidre romà. Dreta segle IV aC

Vasos grecs denominats LEKYTHOS

Recipients xinesos

materials com vidre, cristall, porcellana, alabastre, ceràmica, i els dissenys dels envasos destaquen per la seva gran originalitat i creativitat.

Des de ben antic el perfum ha estat present en la cultura dels diferents pobles i els envasos de perfum antics són un testimoni del seu l'art.

Vitrines, on es pot veure la gran col·lecció de flascons de totes les formes i dissenys

Estoig amb essenciers que pertanyien a la reina Maria Antonieta de França (segle XVIII), amb la heràldica de la flor de lis

Hi ha la Col·lecció d'Història Antiga que comprèn Egipte, Etrúria, Coríntia, civilització púnica, Grècia, Roma i l'Imperi musulmà. La Col·lecció Precomercial, feta amb diversos materials com el vidre, cristall, metall, mineral i orgànic, i la Col·lecció Comercial que s'inicià a la segona meitat del segle XVIII.

Com a joia de la corona de la col·lecció es troba un estoig amb dos essenciers pertanyents a la reina Maria Antonieta de França (segle XVIII), i curiositats com un perfum amb el nom de Brigitte Bardot, un altre amb el d'Elizabeth Taylor, un flascó de Cristian Dior amb disseny del gos del dissenyador, del que es van fer només 150 unitats, un flascó de Colònia Imperial creat per la casa Guerlain per a l'emperadriu Eugènia de Montijo el 1853, així com moltes altres peces del fascinant univers de la perfumeria úniques en tot el món.

Flascó de Colònia Imperial de la l'emperadriu Eugènia de Montijo creat per Guerlain el 1853

Flascó de Cristian Dior amb disseny del gos del dissenyador, del que es van fer només 150 unitats. París 1957

Col·lecció de polveres de diferents estils i dissenys

A l'entrar al museu destaca l'expositor de polveres que van des del segle XIX fins als anys 30 i 40, amb uns dissenys força atractius de l'època.

Es pot veure també un àlbum amb fotografies de tots els grans creadors, dissenyadors i perfumistes

que han dedicat unes paraules de reconeixement a la Perfumeria Regia; Balenciaga, Balmain, Chanel, Dior, Max Factor, Givenchy, Grès, Guerlain, Lanvin, Estée Lauder, Escada, Monegal, Puig, Paco Rabanne, Revlon, Helene Rubinstein, Ricci, Rochas, entre d'altres.

Estoigs amb flascons de cristall s. XIX. França i Gran Bretanya

Marques nacionals i catalanes, reconegudes internacionalment, com Tous, Parera, Puig

Turquia, Algeria s. XIX-XX

El món del perfum està ple de sensacions i creativitat, ja que es mesclen les sensacions olfactives de les essències amb el disseny dels flascons, que són petites obres d'art. Cal ressaltar així mateix el disseny de les etiquetes dels flascons on es pot veure també la seva evolució.

Tot un univers que no consisteix en portar només una bona olor, sinó que va més enllà, per introduir-nos en un espai molt més intens i que esdevé tot un ritual, ja que les diferents essències, encara que no ens adonem, tenen un impacte important en el nostre ànim. Augmenta l'autoestima i afavoreix al-

Perfums de la famosa i mítica empresa catalana Myrurgia

Colònia 4711

hora les relacions socials. Un perfum pot transmetre seguretat, sensualitat, confiança i un sense fi de sensacions i emocions. Per això els perfums han tingut tanta importància al llarg de la història i en totes les civilitzacions ha estat un producte molt apreciat i valuós. Des de la Prehistòria quan

els homes cremaven fustes i resines aromàtiques com a ofrena als seus déus o per altres possibles usos i rituals. Els antics utilitzaven la mirra, la resina, l'encens i diverses fustes que en l'actualitat se segueix utilitzant en els rituals tant d'orient com d'occident.

Perfums Amouage, amb origen al Sultanat d'Omán

Però aquí no aprofundirem en com es feien els perfums, ni com els usaven i es perfumaven els pobles de fa mils d'anys i com ha anat evolucionant a través dels anys des de les més antigues civilitzacions fins als nostres dies, matèria que trobem sumament interessant, però que ens portaria a un temari moltíssim més ampli. La nostra intenció és parlar d'aquest magnífic museu que val la pena descobrir. El seu futur encara és incert, però esperem que en

un temps no gaire llarg s'ubiqui en un altre espai on tothom que no l'hagi vist pugui gaudir d'aquest petit però completíssim i fascinant espai del món dels perfums a través de la història de les diferents cultures.

El 2002 es va constituir la Fundació Planas Giralt per tal d'assegurar i donar permanència a aquesta important col·lecció. ©

Fonts: Museu de Perfum - Fundació Planas Giralt.- Fundación Academia del Perfume

Perfums de diferents països

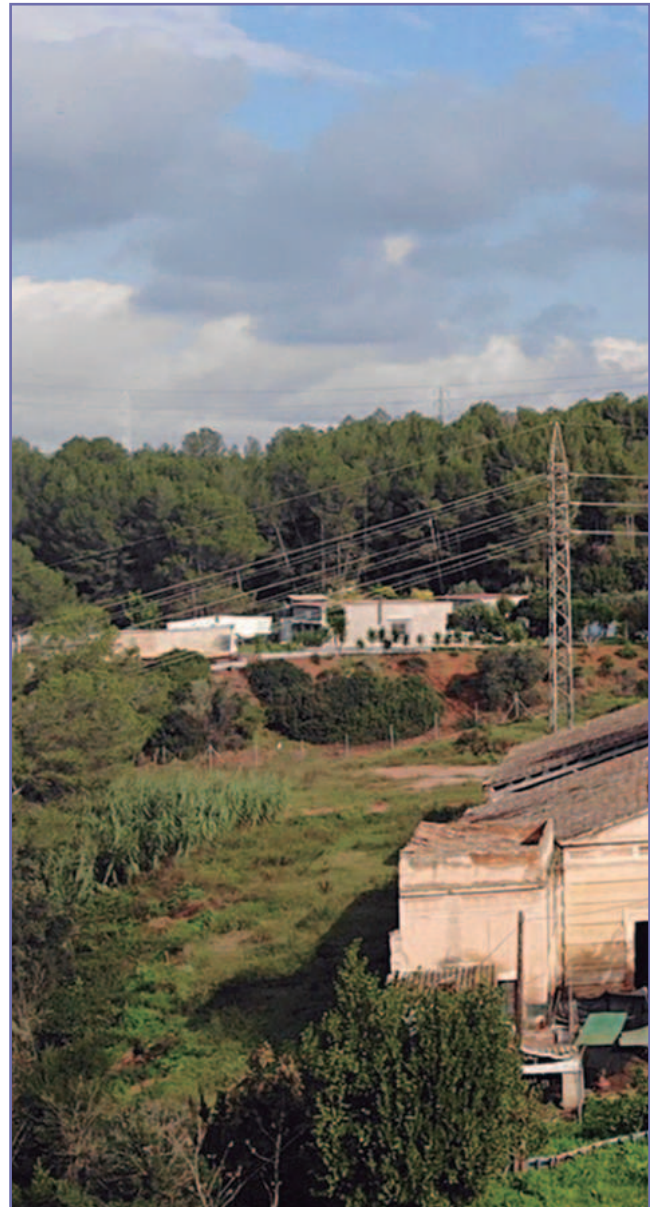
Muestrari d'essències de Guerlain

MÈTODES ALTERNATIUS PER VIURE

Eric Mir
Animador sociocultural
i artista multidisciplinar

El següent treball tracta de fer una petita aproximació a les alternatives que han sortit aquests últims anys per viure fora del sistema, buscant així una millor qualitat de vida més propera a la terra i a la vida en comunitat.

Paraules clau: ecoaldea, precapitalisme, comunitat, anticapitalisme, contracultura, materialisme, comuna, vida alternativa.

Introducció

En els últims temps han anat apareixent moviments de contracultura on podem veure a joves que bus-

quen allunyar-se del que s'espera que sigui la seva vida per buscar espais més sans, on poder viure en comunitat i fora del capitalisme. Alguns exemples són les ecoaldees, s'acostumen a veure com poblats agrícoles autogestionats on viuen en comunitat i cadascun dels membres que hi viuen aporten al propi sistema del poblat. Al llarg de les civilitzacions humanes es pot veure com realment tots aquests moviments ja existien i el que busca aquesta gent és recuperar tot allò i aplicar-ho en el nostre entorn.

Un exemple d'aquests moviments seria el del projecte Mesarrels a la masia de Can Balasc de Rubí. (Aquesta masia és més aviat una casa senyorial amb més de nou-cents anys d'història que més endavant, amb el pas del temps, va passar a anomenar-se com a masia). En aquest cas és tracta d'un projecte de masoveria urbana on un grup de joves tracta de restaurar aquesta masia abandonada per tornar-li la vida.

Que el ritme que portem com a societat és insosteni-

Masia Can Balasc. Rubí

ble tothom ho pot veure ¹ però amb aquestes alternatives de viure es busca solucionar aquest problema i viure amb consciència.

Segons Joan Carrera i Carrera “la crisi econòmica del 2007-2008 podria haver suposat un moment d’inflexió i de repensar aquest model de creixement i el sistema capitalista imperant”. ²

“El creixement és injust perquè es recolza sobre la invisibilització del treball reproductiu i de cures”. ³ Amb aquesta afirmació ens podem adonar de com d’abandonat tenim el valor de les cures, de l’afecte i del temps (de qualitat) sobretot. Avui en dia estem

insensibilitzats ⁴ i els i les joves comencen a entendre el valor de totes aquestes coses i és per això que busquen de donar lloc a aquestes alternatives, on des de la cura del jardí i dels companys poden autosatisfer les seves necessitats i créixer plegats.

“Trobar sentit a la vida individualment és una il·lusió antropològica que porta a situacions ecològicament injustes.”

Boaventura de Sousa parla d’un terme africà anomenat Ubuntu ⁵ que significa “jo soc, perquè tu ets” i hi ha un proverbi africà que reforça aquesta idea i diu que “per criar a un nen fa falta una tribu sencera”.

A més fa èmfasi en el pensament dual del món entre el món modern eurocèntric i els altres espais colonials “primitius”, és a dir la civilització i el que ha de ser civilitzat. ⁶

L’eurocentrisme ens ha portat a pensar que qualsevol altra manera de viure diferent de la nostra ha de ser canviada i els hi hem d’aportar el coneixement, quan el que hauríem de fer és aprendre els uns dels altres.

¹ GONÇALVES DOS SANTOS, Georgina, ROCHA SAMPAIO, Sônia Maria (2020), Observatório da vida estudantil, Interdisciplinaridade, vida estudantil e diálogo de saberes.

² Carrera i Carrera, J (2019) Viure amb menys per a viure millor. Superar la ideologia del creixement il·limitat, pàg. 15 Política de proximitat.

³ Carrera i Carrera, J (2019) Viure amb menys per a viure millor. Superar la ideologia del creixement il·limitat, pàg. 11.

⁴ Maura Reus, R, Vila Barceló, R, Habilitats personals per a la relació entre iguals. <https://redined.educacion.gob.es/xmlui/handle/11162/7719>

⁵ Raquel Hogemann, Edna - Strogenberg, Flora - Ferreira Barreto Leite, Luiz Otávio - Novais, Matheus (2015) Ubuntu: estendendo a reflexão sobre a etnodiversidade, RAIZES E RUMOS, Revista da pró-reitoria da extensão e cultura – proexc.

⁶ GONÇALVES DOS SANTOS, Georgina, ROCHA SAMPAIO, Sônia Maria (2020), Observatório da vida estudantil, Interdisciplinaridade, vida estudantil e diálogo de saberes.

acostumats a la immediatesa i venim d’una època repressiva i de postguerra aquí a Espanya i no és fins ara que es comença a donar valor i pes a aquestes qualitats. Amb l’exposició constant de tota mena de violència correm el risc de trobar-nos cada cop més

En conclusió, podem veure que realment hi ha moltes alternatives per viure més enllà del que coneixem a la nostra societat, des de l'autosuficiència fins a la vida en comunitat i les diferents cultures i perspectives que aporten. Com totes tindran els seus pros i els seus contres, però la idea sempre és aproximar-se a una vida amb menys residus i més conscient del que deixem al nostre planeta, agraïnt els seus recursos i compartint. ©

Bibliografia:

Salamanca López, L y Fernando Silva Prada, D (2015) Ecoaldeas como experiencia alternativa de Buen vivir.

<https://journals.openedition.org/polis/10715>

Tot Rubí (2022) La masia de Can Balasc torna a la vida.

<https://www.totrubí.cat/actualitat/societat/masia-can-balasc-torna-vida2172420102.html>

És per tot això mencionat i per tal de visibilitzar la memòria històrica de la ciutat, que l'Elia Carrascal Sempere i l'Eric Mir Bertomeu d'In Albis, en col·laboració amb altres entitats culturals i persones físiques de Rubí, estem elaborant un documental sobre la història de Can Balasc i la feina de les noies del Projecte Més Arrels a la masia.

Totes les imatges de l'article són de la masia Can Balasc, on un grup de joves han iniciat un projecte de masoveria per restaurar i mantenir la masia i alhora ser autosuficients

N Dinar DALENC

Presentació **CARTULARI 51**

14 de desembre de 2024

Crònica de Lluïsa Goberna

Aquesta vegada, per celebrar el Dinar de Nadal i presentació del Cartulari 51, vam tornar a escollir l'hotel ubicat a la Plaça de Catalunya, però en aquesta ocasió amb un canvi de direcció i nom; actualment es diu 45 Times Barcelona. L'espai i el servei ja en va agrair en l'anterior celebració i vam pensar repetir, començant, com sempre, com ja és tradició, amb una copa de benvinguda.

Després del dinar, la directora del Cartulari va dirigir unes paraules als assistents comentant molt breument els articles del Cartulari i fent èmfasi en què s'hi han incorporat tres nous redactors, que aporten nova saba.

Tot seguit es van lliurar els Cartularis a tots els assistents i seguidament va venir el torn de començar el sorteig de regals aportats per tots els comensals

i conduït per l'amic Àngel. I no podia faltar-hi la tradicional panera de productes nadalencs que li va tocar, ja per tercera vegada, a la nostra amiga Maribel.

Aquest sorteig, com hem dit en altres ocasions, ens ajuda en part a fer front als costos del Cartulari, impremta, correccions, correus i diverses despeses de l'Institut.

Com sempre, el sorteig va estar ple de bon humor en un ambient força distès i agradable.

Ja, per acabar, l'amic Manel ens va parlar, com és habitual, de les properes visites que l'Institut té programades.

Després de les felicitacions, es va fer la cloenda d'aquest dinar de germanor, que com sempre ens deixa un bon record. ©

CAL RECORDAR... LA HISTÒRIA

El monestir cistercenc de Poblet es va fundar l'any 1149 per donació de terres per part del comte-rei Ramon Berenguer IV.

La forma d'explotació agrícola als temps medievals a Catalunya fou heretada del món romà; el regadiu del món àrab.

El Museu Nacional Arqueològic de Tarragona és, veritablement, una font imprescindible per a conèixer el paper que va jugar Tàrraco en el procés de la romanització d'Hispania.

L'Orde del Cister s'establí a Catalunya durant el regnat de Ramon Berenguer IV (segle XIII). El Cister fou una escisió de tronc primigeni benedictí.

L'any 1044 el bisbe de Barcelona Guislabert compra dos llibres de Priscil·lià pel valor d'un solar prop de la ciutat barcelonina.

Els Comtes de Barcelona havien arribat a prohibir els pelegrinatges a Roma i a Compostela.

A la Catalunya medieval hi havia tres tipus d'impostos: els pagats al Sobirà, els pagats als Senyors Feudals i els pagats a l'Església.

Després del Concili de Toluges es ratificà la Pau i Treva de Déu augmentant els dies sense guerra des del dimecres vespre fins al dilluns al matí, o sigui, que quedaven per guerrear tres dies a la setmana.

L'any 1307 el castell de Calders fou cedit pel monestir de Sant Cugat del Vallès a Bernat Gelmir, amb la condició que *"fos ampliat i reedificat amb la torre ben alta i murs ben gruixuts"*.

El 17 d'abril de 1401, el rei Martí l'Humà va presidir una funció religiosa oficiada pel bisbe Joan Ermenegol, en la qual foren col·locades les quatre primeres pedres de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona.

El 1226, Jaume d'Aragó concedí a la ciutat de Barcelona el privilegi d'anomenar, cada any, als cònsols destinats als centres comercials d'Orient.

Sant Pau del Camp fou antigament un Priorat Benedictí situat fora muralla, d'aquí ve el seu nom.

Els *"Homes de Paratge"* eren la noblesa petita i caps de les cases pairals. L'alta noblesa era el duc, el marquès, el comte, el vescomte i el baró, per ordre de més a menys rol nobiliari.

En el segle IV es va trobar dins d'un sarcòfag, i junt amb les restes d'una nena de pocs anys, una nina d'ivori, articulada per l'espatlla, colzes, cintura i genolls. Mesura 23 cm. d'altura. Es pot veure al Museu i Necròpolis Paleocristiana de Tarragona.

Dins del terme municipal de Molins de Rei, es troben les runes del castell de Castellciuró, enclavades sobre un petit turó. Són un vestigi històric de l'època feudal.

El comerç català, entre 1250 i 1350, es canalitzava per tres rutes principals. La ruta més important, és a dir, aquella que proporcionava un major marge de beneficis era la del Mediterrani oriental (ruta de Llevant o de les espècies), que tenia llurs principals terminals a Alexandria, Damasc, Beirut i Constantinoble.

En temps del comte Ramon Berenguer I *"El Vell"* (1035-1076) foren iniciats els *"codis dels Usatges de Barcelona"* que més tard passaren a ser la base inicial i primària del dret català.

En temps del comte-rei Pere III *"El cerimoniós"* (1336-1396), va realitzar-se pel cartògraf Abraham Cresques (mort el 1381), l'*Atlas Català*, el primer *Atlas* del món, *"L'Atlas de Cresques"* (1375).

Document de l'arxiu de la Corona Catalana-Aragonesa del 12 de maig de l'any 844: Precepte del rei Carles de França el que atorga a Elies, abat del monestir de la Grassa (Carcassone), la reial protecció, exempció judicial i el dret a elegir abat. Aquesta potestat inclou els monestirs pirinencs catalans d'aquell segle IX.

La ciutat de Balaguer fou conquerida als àrabs per primera vegada l'any 1101.

En els segles X i XI els bisbats de Mallorca i Menorca depenien de la prefectura d'Àfrica.

El Sínode d'Osona de l'any 1035 declarà excomunicats a qui falsificaven moneda. ©

Àngel Gordon

Hipnòleg Clínic

Què podem aconseguir amb la Hipnosi clínic?

1. Eliminar l'addicció al tabac i altres addiccions
2. Alleujar trastorns afectius
3. Ansietat i depressió
4. Tractament de dolors crònics i fibromiàlgia
5. Millorar defenses de persones que reben quimioteràpia
6. Induir al somni a persones que pateixen d'insomni
7. Tractament indicat per a obesos que volen perdre pes

C/Bailén, 169, pral. 3a
08037 Barcelona
Tel. i Fax 934 592 255

C/ Canonge Dorca, 4, 1r
17005 Girona
Tel. 630 051 601

angelgordonlions@hotmail.com

Manel Esteban

Il·lustrador,
Dissenyador gràfic,
Ninotaire, i més
amb tècniques diverses.

639 465 310

www.manelesteban.com

Tria On o Com Vols Viure?

Api - Aicat
Perit judicial

C/. Clot 93
08018 Barcelona
AICAT: 10378 API: 2559

**Màxima
Confidencialitat**

T'ho Financem

☎ (+34) 640 53 50 38

✉ administracion@as-ser.com

🌐 www.inmoas-ser.com

Fotografía Erich Andrés © Archivo fotográfico Juan-Javier Bofill

MUSEO DEL SURREALISMO
DE BARCELONA
DALÍ ESCULTOR
COLECCIÓN PRIVADA

